

**PODSTAWA PROGRAMOWA KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO
DLA BRANŻOWEJ SZKOŁY I STOPNIA**

Celem edukacji w branżowej szkole I stopnia jest przygotowanie uczniów do uzyskania kwalifikacji zawodowych, a także, jak w przypadku innych typów szkół, do pracy i życia w warunkach współczesnego świata. Poza kształceniem zawodowym, branżowa szkoła I stopnia ma za zadanie wyposażyć uczniów w odpowiedni zasób wiedzy ogólnej, która stanowi fundament wykształcenia umożliwiający zdobycie podczas dalszej nauki zróżnicowanych kwalifikacji zawodowych oraz umożliwiający kontynuację kształcenia w branżowej szkole II stopnia w zawodzie, w którym wyodrębniono kwalifikację wspólną dla zawodu nauczanego w branżowej szkole I stopnia, lub w liceum ogólnokształcącym dla dorosłych (począwszy od klasy II), a następnie w szkołach policealnych lub uczelniach.

Celem kształcenia ogólnego w branżowej szkole I stopnia jest:

- 1) traktowanie uporządkowanej, systematycznej wiedzy jako podstawy kształtowania umiejętności;
- 2) doskonalenie umiejętności myślowo-językowych, takich jak: czytanie ze zrozumieniem, pisanie twórcze, formułowanie pytań i problemów, posługiwanie się kryteriami, uzasadnianie, wyjaśnianie, klasyfikowanie, wnioskowanie, definiowanie, posługiwanie się przykładami itp.;
- 3) rozwijanie własnych zainteresowań ucznia;
- 4) zdobywanie umiejętności formułowania samodzielnych i przemyślanych sądów, uzasadniania własnych i cudzych sądów w procesie dialogu we wspólnocie dociekającej;
- 5) łączenie zdolności krytycznego i logicznego myślenia z umiejętnościami wyobrażeniowo-twórczymi;
- 6) rozwijanie wrażliwości społecznej, moralnej i estetycznej;
- 7) rozwijanie narzędzi myślowych umożliwiających uczniom obcowanie z kulturą i jej rozumienie;
- 8) rozwijanie u uczniów szacunku dla wiedzy, wyrabianie pasji poznawania świata i zachęcanie do praktycznego zastosowania zdobytych wiadomości.

Do najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia w trakcie kształcenia ogólnego w branżowej szkole I stopnia należą:

- 1) myślenie – rozumiane jako złożony proces umysłowy polegający na tworzeniu nowych reprezentacji za pomocą transformacji dostępnych informacji, obejmującej interakcję wielu operacji umysłowych: wnioskowanie, abstrahowanie, rozumowanie, wyobrażanie sobie, sądzenie, rozwiązywanie problemów, twórczość. Dzięki temu, że uczniowie szkoły ponadpodstawowej uczą się równocześnie różnych przedmiotów, możliwe jest rozwijanie następujących typów myślenia: analitycznego, syntetycznego, logicznego, komputacyjnego, przyczynowo-skutkowego, kreatywnego, abstrakcyjnego; zachowanie ciągłości kształcenia ogólnego rozwija myślenie zarówno percepcyjne, jak i pojęciowe. Synteza obu typów myślenia stanowi podstawę wszechstronnego rozwoju ucznia;
- 2) czytanie – umiejętność łącząca zarówno rozumienie sensów, jak i znaczeń symbolicznych wypowiedzi; kluczowa umiejętność lingwistyczna i psychologiczna prowadząca do rozwoju osobowego, aktywnego uczestnictwa we wspólnocie, przekazywania doświadczeń między pokoleniami;
- 3) umiejętność komunikowania się w języku ojczystym i językach obcych nowożytnych zarówno w mowie, jak i w piśmie, to podstawowa umiejętność społeczna, której podstawą jest znajomość norm językowych oraz tworzenie podstaw porozumienia się w różnych sytuacjach komunikacyjnych;
- 4) kreatywne rozwiązywanie problemów z różnych dziedzin ze świadomym wykorzystaniem metod i narzędzi wywodzących się z informatyki, w tym programowanie;
- 5) umiejętność sprawnego posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, w tym dbałość o poszanowanie praw autorskich i bezpieczne poruszanie się w cyberprzestrzeni;
- 6) umiejętność samodzielnego docierania do informacji, dokonywania ich selekcji, syntezy oraz wartościowania, rzetelnego korzystania ze źródeł;
- 7) nabywanie nawyków systematycznego uczenia się, porządkowania zdobytej wiedzy i jej pogłębiania;
- 8) umiejętność współpracy w grupie i podejmowania działań indywidualnych.

W procesie kształcenia w branżowej szkole I stopnia jest ważne integrowanie i korelowanie kształcenia ogólnego i zawodowego, w tym doskonalenie kompetencji kluczowych nabytych w procesie kształcenia ogólnego, z uwzględnieniem wcześniejszych etapów edukacyjnych.

Jednym z najważniejszych zadań branżowej szkoły I stopnia w zakresie kształcenia ogólnego jest rozwijanie kompetencji językowej i kompetencji komunikacyjnej stanowiących kluczowe

narzędzie poznawcze we wszystkich dyscyplinach wiedzy. Istotne w tym zakresie jest łączenie teorii i praktyki językowej. Wzbogacanie słownictwa, w tym poznawanie terminologii właściwej dla każdego z przedmiotów, służy rozwojowi intelektualnemu ucznia, a wspomaganie tego rozwoju i dbałość o ten rozwój należy do obowiązków każdego nauczyciela.

Ważnym zadaniem szkoły jest przygotowanie uczniów do życia w społeczeństwie informacyjnym. Nauczyciele wszystkich przedmiotów powinni stwarzać uczniom warunki do nabywania umiejętności wyszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł oraz dokumentowania swojej pracy, z uwzględnieniem prawidłowej kompozycji tekstu i zasad jego organizacji, z zastosowaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Realizację powyższych celów powinna wspomagać dobrze wyposażona biblioteka szkolna, dysponująca aktualnymi zbiorami, zarówno w postaci księgozbioru, jak i zasobów multimedialnych. Nauczyciele wszystkich przedmiotów powinni odwoływać się do zasobów biblioteki szkolnej i współpracować z nauczycielami bibliotekarzami w celu wszechstronnego przygotowania uczniów do samokształcenia i świadomego wyszukiwania, selekcjonowania i wykorzystywania informacji.

Ponieważ środki społecznego przekazu odgrywają coraz większą rolę, zarówno w życiu społecznym, jak i indywidualnym, każdy nauczyciel powinien poświęcić dużo uwagi edukacji medialnej, czyli wychowaniu uczniów do właściwego odbioru i wykorzystania mediów.

Ważnym celem działalności branżowej szkoły I stopnia jest skuteczne nauczanie języków obcych nowożytnych. Bardzo ważne jest dostosowanie zajęć do poziomu przygotowania ucznia, które uzyskał na wcześniejszych etapach edukacyjnych.

Ważnym zadaniem szkoły jest także edukacja zdrowotna, której celem jest rozwijanie u uczniów postawy dbałości o zdrowie własne i innych ludzi oraz umiejętności tworzenia środowiska sprzyjającego zdrowiu.

W procesie kształcenia ogólnego szkoła kształtuje u uczniów postawy sprzyjające ich dalszemu rozwojowi indywidualnemu i społecznemu, takie jak: uczciwość, wiarygodność, odpowiedzialność, wytrwałość, poczucie własnej wartości, szacunek dla innych ludzi i środowiska przyrodniczego, ciekawość poznawcza, kreatywność, przedsiębiorczość, kultura osobista, gotowość do uczestnictwa w kulturze, podejmowania inicjatyw oraz do pracy zespołowej. W rozwoju społecznym bardzo ważne jest kształtowanie postawy obywatelskiej,

postawy poszanowania tradycji i kultury własnego narodu, a także postawy poszanowania dla innych kultur i tradycji.

Kształcenie i wychowanie w branżowej szkole I stopnia sprzyja rozwijaniu postaw obywatelskich, patriotycznych, społecznych i dbałości o środowisko przyrodnicze uczniów. Zadaniem szkoły jest wzmocnienie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i regionalnej, przywiązania do historii i tradycji narodowych, przygotowanie i zachęcanie do podejmowania działań na rzecz środowiska szkolnego i lokalnego, w tym do angażowania się w wolontariat. Szkoła dba o wychowanie młodzieży w duchu akceptacji i szacunku dla drugiego człowieka, kształtuje postawę szacunku dla środowiska przyrodniczego, motywuje do działań na rzecz ochrony środowiska, w tym klimatu, oraz rozwija zainteresowanie ekologią.

Duże znaczenie dla rozwoju młodego człowieka oraz jego sukcesów w dorosłym życiu ma nabywanie kompetencji społecznych, takich jak: komunikacja i współpraca w grupie, w tym w środowiskach wirtualnych, udział w projektach zespołowych lub indywidualnych oraz organizacja i zarządzanie projektami.

Strategia uczenia się przez całe życie wymaga umiejętności podejmowania ważnych decyzji, począwszy od wyboru szkoły ponadpodstawowej, kierunku studiów lub konkretnej specjalizacji zawodowej, poprzez decyzje o wyborze miejsca pracy, sposobie podnoszenia oraz poszerzania swoich kwalifikacji, aż do ewentualnych decyzji o zmianie zawodu. Umiejętności te będą kształtowane w branżowej szkole I stopnia.

Szkoła ma stwarzać uczniom warunki do nabywania wiedzy i umiejętności potrzebnych do rozwiązywania problemów z wykorzystaniem metod i technik wywodzących się z informatyki, w tym logicznego i algorytmicznego myślenia, programowania, posługiwania się aplikacjami komputerowymi, wyszukiwania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł, posługiwania się komputerem i podstawowymi urządzeniami cyfrowymi oraz stosowania tych umiejętności na zajęciach z różnych przedmiotów, m.in. do pracy nad tekstem, wykonywania obliczeń, przetwarzania informacji i jej prezentacji w różnych postaciach.

Każda sala lekcyjna powinna mieć dostęp do Internetu. Uczniowie i nauczyciele powinni mieć zapewniony dostęp do pracowni stacjonarnej lub mobilnej oraz możliwość korzystania z własnego sprzętu. Wszystkie pracownie powinny być wyposażone w monitor interaktywny (z wbudowanym komputerem i oprogramowaniem) lub zestaw składający się z: komputera, projektora i tablicy interaktywnej lub ekranu.

Szkoła ma również przygotowywać uczniów do dokonywania świadomych i odpowiedzialnych wyborów w trakcie korzystania z zasobów dostępnych w Internecie oraz do krytycznej analizy informacji, bezpiecznego poruszania się w przestrzeni cyfrowej, w tym nawiązywania i utrzymywania opartych na wzajemnym szacunku relacji z innymi użytkownikami sieci.

Szkoła oraz poszczególni nauczyciele podejmują działania mające na celu zindywidualizowane wspomaganie rozwoju każdego ucznia, stosownie do jego potrzeb i możliwości.

Uczniom z niepełnosprawnościami szkoła zapewnia optymalne warunki pracy. Wybór form indywidualizacji nauczania powinien wynikać z rozpoznania potencjału każdego ucznia. Nauczyciel powinien tak dobierać zadania, aby z jednej strony nie przerastały one możliwości ucznia (uniemożliwiały osiągnięcie sukcesu), a z drugiej nie powodowały obniżenia motywacji do radzenia sobie z wyzwaniami.

Zastosowanie metody projektu, oprócz wspierania w nabywaniu opisanych wyżej kompetencji, pomaga również rozwijać u uczniów przedsiębiorczość i kreatywność oraz umożliwia stosowanie w procesie kształcenia innowacyjnych rozwiązań programowych, organizacyjnych lub metodycznych.

Opis wymagań szczegółowych odnoszących się do wiadomości i umiejętności zdobytych przez ucznia branżowej szkoły I stopnia jest przedstawiony w języku efektów uczenia się, zgodnie z Polską Ramą Kwalifikacji¹⁾).

Działalność edukacyjna branżowej szkoły I stopnia jest określona przez:

- 1) szkolny zestaw programów nauczania;
- 2) program wychowawczo-profilaktyczny szkoły.

Szkolny zestaw programów nauczania oraz program wychowawczo-profilaktyczny szkoły tworzą spójną całość i muszą uwzględniać wszystkie wymagania opisane w podstawie programowej. Ich przygotowanie i realizacja są zadaniem zarówno całej szkoły, jak i każdego nauczyciela.

Oprócz zadań wychowawczych i profilaktycznych nauczyciele prowadzą również działania opiekuńcze odpowiednio do istniejących potrzeb.

Działalność wychowawcza szkoły należy do podstawowych celów polityki oświatowej państwa. Wychowanie młodego pokolenia jest zadaniem rodziny i szkoły, która w swojej

---

¹⁾ Ustawa z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (Dz. U. z 2020 r. poz. 226 oraz z 2023 r. poz. 2005).

działalności musi uwzględniać wolę rodziców, ale także i państwa, do którego obowiązków należy stwarzanie właściwych warunków wychowania. Zadaniem szkoły jest ukierunkowanie procesu wychowawczego na wartości, które wyznaczają cele wychowania i kryteria jego oceny. Wychowanie ukierunkowane na wartości zakłada przede wszystkim podmiotowe traktowanie ucznia, natomiast wartości skłaniają człowieka do podejmowania odpowiednich wyborów czy decyzji. W realizowanym procesie dydaktyczno-wychowawczym szkoła podejmuje działania związane z miejscami ważnymi dla pamięci narodowej, upamiętnianiem postaci i wydarzeń z przeszłości, najważniejszymi świętami narodowymi i symbolami państwowymi.

W branżowej szkole I stopnia z zakresu kształcenia ogólnego są realizowane następujące przedmioty:

- 1) język polski;
- 2) język obcy nowożytny;
- 3) historia;
- 4) biznes i zarządzanie;
- 5) geografia;
- 6) biologia;
- 7) chemia;
- 8) fizyka;
- 9) matematyka;
- 10) informatyka;
- 11) wychowanie fizyczne;
- 12) edukacja dla bezpieczeństwa;
- 13) wychowanie do życia w rodzinie²⁾;
- 14) etyka;
- 15) język mniejszości narodowej lub etnicznej³⁾;
- 16) język regionalny – język kaszubski³⁾.

---

²⁾ Sposób nauczania przedmiotu wychowanie do życia w rodzinie określają przepisy wydane na podstawie art. 4 ust. 3 ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz. U. z 2022 r. poz. 1575).

³⁾ Przedmiot język mniejszości narodowej lub etnicznej oraz przedmiot język regionalny – język kaszubski są realizowane w szkołach (oddziałach) z nauczaniem języka mniejszości narodowych lub etnicznych oraz języka regionalnego – języka kaszubskiego, zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 13 ust. 3 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2024 r. poz. 750 i 854).

Język polski

Język polski realizowany jako przedmiot kluczowy w branżowej szkole I stopnia pozwala uczniowi na poznawanie zarówno dzieł literackich wchodzących w skład polskiego, europejskiego i światowego dziedzictwa, jak i utworów literatury współczesnej, których autorzy zdobyli uznanie.

Cele kształcenia – wymagania ogólne i treści nauczania – wymagania szczegółowe przedmiotu język polski zostały sformułowane dla czterech obszarów: kształcenia literackiego i kulturowego, kształcenia językowego, tworzenia wypowiedzi i samokształcenia, a ich realizacja wymaga zintegrowania, które ma służyć osiągnięciu przez ucznia umiejętności świadomego odbioru dzieł literackich oraz ich interpretacji w różnych kontekstach. Szczególne znaczenie dla rozwoju kompetencji interpretacyjnych ma zintegrowanie kształcenia literackiego i kształcenia językowego. Wzbogacanie wiedzy o języku traktowanym jako rozwijający się system i narzędzie służące poznawaniu świata oraz wartościowaniu ma służyć kształtowaniu u ucznia refleksji porządkującej i pozwalać na świadome uczestnictwo w różnych sytuacjach komunikacyjnych związanych zarówno z odbiorem, jak i tworzeniem własnych tekstów. Służy temu również dalsze rozwijanie umiejętności retorycznych, które pozwalają nie tylko na tworzenie własnych wypowiedzi, ale pozwalają także rozpoznać próby manipulacji i skutecznie się im przeciwstawiać.

Wspieranie rozwoju kultury językowej ucznia pozwala na uwrażliwianie go na piękno mowy ojczystej.

Ważnym zagadnieniem w ramach nauczania języka polskiego jest rozwijanie i ukierunkowanie samokształcenia ucznia. Sprzyja ono realizacji własnych zainteresowań i ambicji, otwiera przed uczniem możliwość uczestnictwa w kulturze i życiu własnego regionu, kształtuje potrzebę samorozwoju. Stanowi również naturalne wsparcie dla zintegrowanego kształcenia kompetencji interpretacyjnej, językowej i komunikacyjnej ucznia.

Język obcy nowożytny

Podstawa programowa w zakresie przedmiotu język obcy nowożytny jest wspólna dla wszystkich języków obcych nowożytnych.

Uczniowie branżowej szkoły I stopnia obowiązkowo uczą się jednego języka obcego nowożytnego. Stworzonych zostało kilka wariantów podstawy programowej w zakresie przedmiotu język obcy nowożytny odpowiadających sytuacjom wynikającym z rozpoczynania

lub kontynuacji nauki danego języka obcego nowożytnego w klasie I branżowej szkoły I stopnia, z zastrzeżeniem że zasadą powinno być zapewnienie uczniowi możliwości kontynuacji nauki tego samego języka obcego nowożytnego jako pierwszego na wszystkich etapach edukacyjnych, tj. od klasy I szkoły podstawowej do ostatniej klasy szkoły ponadpodstawowej.

Poszczególne warianty podstawy programowej w zakresie języka obcego nowożytnego zostały oznaczone symbolem, na który składają się:

- 1) oznaczenie etapu edukacyjnego (cyfra rzymska – III);
- 2) oznaczenie stopnia szkoły branżowej (BS1 – w przypadku ucznia branżowej szkoły I stopnia);
- 3) oznaczenie wskazujące, czy język obcy nowożytny nauczany w branżowej szkole I stopnia jest językiem, który w szkole podstawowej był nauczany jako pierwszy albo jako drugi, albo którego naukę uczeń rozpoczął dopiero w branżowej szkole I stopnia (cyfra arabska – 1 albo 2, albo 0).

Wszystkie warianty podstawy programowej w zakresie przedmiotu język obcy nowożytny w branżowej szkole I stopnia zostały opracowane w nawiązaniu do poziomów biegłości w zakresie poszczególnych umiejętności językowych określonych w Europejskim systemie opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie (ESOKJ), opracowanym przez Radę Europy. Powiązanie to nie stanowi żadnego formalnego odniesienia jednego dokumentu do drugiego. Ma wyłącznie ułatwić określenie orientacyjnego poziomu biegłości językowej oczekiwanego od ucznia kończącego dany etap edukacyjny.

W poniższej tabeli przedstawiono poszczególne warianty podstawy programowej w zakresie przedmiotu język obcy nowożytny w branżowej szkole I stopnia.

Etap edukacyjny	Wariant	Opis	Nawiązanie do poziomu ESOKJ
trzeci (branżowa szkoła I stopnia)	III.BS1.1	język obcy nowożytny nauczany w branżowej szkole I stopnia – kontynuacja nauki języka obcego nowożytnego nauczanego jako pierwszy w szkole podstawowej	A2+ (B1 w zakresie rozumienia wypowiedzi)
	III.BS1.2	język obcy nowożytny nauczany w branżowej szkole I stopnia – kontynuacja nauki języka obcego nowożytnego nauczanego jako drugi w szkole podstawowej	A2
	III.BS1.0	język obcy nowożytny nauczany w branżowej szkole I stopnia – nauczany od początku w klasie I branżowej szkoły I stopnia	A1

Każdy z wyżej wymienionych wariantów jest skonstruowany w taki sam sposób: zawiera cele kształcenia stanowiące wymagania ogólne, treści nauczania i umiejętności wyrażone w postaci wymagań szczegółowych oraz – wspólne dla wszystkich wariantów – warunki i sposób realizacji podstawy programowej w zakresie przedmiotu język obcy nowożytny. Kluczowe dla poszczególnych wariantów są określenia zawarte w opisie poszczególnych wymagań ogólnych i szczegółowych (bardzo podstawowy, podstawowy; bardzo proste, proste itd.). Dotyczy to przede wszystkim wymagania I, tj. znajomości środków językowych. W wymaganiu tym w poszczególnych wariantach są powtarzane przykładowe zakresy tematyczne w ramach jednego z kilkunastu tematów ogólnych. Zakresy te są powtarzane na kolejnych etapach edukacyjnych, co w sposób jednoznaczny wskazuje na konieczność stopniowego rozbudowywania zasobu i poprawności środków językowych w ramach danego tematu. Dla przykładu „bardzo podstawowy zasób środków językowych” w ramach zakresu tematycznego „posiłki” (wariant III.BS1.0) to – w języku angielskim – np. *breakfast, lunch, dinner, to cook*. Natomiast „podstawowy zasób środków językowych” w ramach zakresu tematycznego „posiłki i ich przygotowanie” (wariant III.BS1.1) to – oprócz wyrazów wyżej wymienionych – również np. *to mix, a spoon*. Należy mieć świadomość, że w przypadku języków obcych nowożytnych innych niż język angielski słowa zaliczane do poszczególnych rodzajów zasobów mogą być różne, np. ze względu na podobieństwo danego słowa w języku obcym nowożytnym do słowa w języku polskim. Warto tu jednak również zaznaczyć, że w przypadku zakresów tematycznych takich jak np. przybory szkolne, pory roku, określanie czasu, tj. obejmujących stosunkowo ograniczony katalog wyrazów lub zwrotów nauczanych na wczesnym etapie kształcenia językowego, nie jest konieczne rozbudowywanie zasobu leksykalnego w tym zakresie na III etapie edukacyjnym.

Historia

Nauczanie historii w branżowej szkole I stopnia zostało skoncentrowane na syntetycznym ujęciu dziejów państwa i narodu polskiego. Podstawa programowa dla tej szkoły stanowi kontynuację nauczania historii w szkole podstawowej. W większości pogłębia i problemowo ujmuje treści poznane w szkole podstawowej.

Cele kształcenia zostały skupione wokół trzech zasadniczych wymagań ogólnych: chronologii historycznej, analizy i interpretacji historycznej oraz tworzenia narracji historycznej. Treści nauczania mają układ chronologiczny i obejmują całość dziejów Polski, z uwzględnieniem istotnych wątków historii powszechnej. Edukacja historyczna w branżowej szkole I stopnia ma

służyć nie tylko kształtowaniu postaw patriotycznych, lecz także doskonaleniu umiejętności ważnych w życiu codziennym: dostrzegania związków przyczynowo-skutkowych między współczesnością a przeszłością, oceny zjawisk i procesów, prezentowania ocen i opinii, wyszukiwania informacji w różnych źródłach, argumentacji opartej na dociekliwości i wiedzy, a nie emocjach i uprzedzeniach.

Biznes i zarządzanie

Zmienność i złożoność współczesnego świata stawiają szczególne wyzwania przed młodzieżą, która musi posiadać ugruntowane kompetencje przedsiębiorcze, aby móc sprostać tym wyzwaniom. Głównym celem przedmiotu jest wyposażenie uczniów w wiedzę i umiejętności oraz kształtowanie postaw, które pozwolą na aktywne działanie i odnoszenie sukcesów na różnych polach – nie tylko w wymiarze biznesowym, lecz także prywatnym, rodzinnym, zawodowym i społecznym.

Złożoność otaczającej nas rzeczywistości sprawia, że zakres treści kształcenia przedmiotu stanowi syntezę wybranych elementów wiedzy z dziedziny zarządzania, w tym szczególnie zarządzania projektami, ekonomii, finansów osobistych, funkcjonowania rynku pracy, socjologii, psychologii i prawa. W ramach przedmiotu uczniowie zapoznają się z podstawowymi kategoriami, mechanizmami i procesami ekonomicznymi oraz ich uwarunkowaniami instytucjonalnymi, behawioralnymi, kulturowymi i rynkowymi. Postawy przedsiębiorcze i wspierające je umiejętności powinny zatem wynikać pośrednio z tej wiedzy. W procesie kształcenia uczniowie dowiadują się, jak – dokonując indywidualnych wyborów – działać przedsiębiorczo (w tym prowadzić własny biznes), a zarazem być społecznie odpowiedzialnym. Treści kształcenia przedmiotu uwzględniają kompetencje w zakresie przedsiębiorczości jako kompetencji kluczowej. Uzasadnia to konieczność przyjęcia szeroko zakrojonej koncepcji przedmiotu, która zakłada, że dzięki wyposażeniu uczniów w wiedzę ekonomiczną i finansową kształtuje się ich umiejętności elastycznego zachowania na rynku pracy i zarządzania oraz rozwija cechy przywódcze. Niezmiernie ważne jest także kształtowanie u uczniów szacunku do wartości będących fundamentem gospodarki rynkowej i społecznie odpowiedzialnego biznesu, a także postaw etycznych i gotowości do ich przestrzegania w życiu.

W przypadku uczniów branżowej szkoły I stopnia, którzy realizują przedmiot w zakresie podstawowym, efekty kształcenia są ukierunkowane głównie na kształtowanie kompetencji przedsiębiorczych (w tym zarządzania sobą i finansami osobistymi) oraz związane z

podstawowymi umiejętnościami dotyczącymi analizy elementów otoczenia biznesowego pod kątem identyfikacji możliwych szans na uruchomienie własnej działalności gospodarczej, ale również z przygotowaniem do wejścia na rynek pracy.

Realizacja zakładanych celów przedmiotu wymaga stosowania w procesie edukacyjnym nowoczesnych metod kształcenia, w tym uczenia się przez działanie, oraz środków dydaktycznych wykorzystujących nowe technologie i narzędzia cyfrowe.

Geografia

Założeniem podstawy programowej jest wykorzystanie potencjału edukacyjnego geografii w zakresie jej walorów poznawczych, kształcących i wychowawczych. W konstruowaniu podstawy programowej przyjęto, że głównym celem geografii jako przedmiotu szkolnego jest poznawanie własnego kraju i świata jako zintegrowanej całości, w której zjawiska i procesy przyrodnicze oraz społeczno-ekonomiczne są ze sobą ściśle powiązane na zasadach wzajemnych uwarunkowań i zależności. Zajęcia geografii powinny zatem sprzyjać rozumieniu przez ucznia istniejących powiązań i zależności w środowisku geograficznym, zarówno w ramach środowiska przyrodniczego i społeczno-gospodarczego, jak i w odniesieniu do wzajemnych relacji człowiek – przyroda. Podstawa programowa tworzy ramy do zdobywania wiedzy przydatnej w życiu codziennym, kształtowania szeregu umiejętności oraz pozytywnych postaw ucznia w odniesieniu do własnego kraju i środowiska, w którym żyje.

Ważne jest, aby uczniowie zrozumieli sens i warunki realizacji zasad zrównoważonego rozwoju, m.in. poprzez poznawanie przykładów racjonalnego gospodarowania w środowisku, znaczenia planowania przestrzennego, poprawy jakości życia człowieka, poczucia odpowiedzialności za tworzenie ładu i piękna w miejscach swego zamieszkania.

Istotnym założeniem jest także stworzenie optymalnych warunków do kształtowania umiejętności. Szkolna edukacja powinna kształtować u uczniów kluczową dla rozumienia wzajemnych relacji człowiek – przyroda, umiejętność określania związków i zależności zachodzących w środowisku geograficznym oraz między poszczególnymi jego elementami (przyrodniczymi, społeczno-gospodarczymi i kulturowymi), a także umiejętność:

- 1) korzystania z różnych źródeł informacji geograficznej;
- 2) myślenia geograficznego, tj. całościowego i syntetyzującego, a także myślenia krytycznego i twórczego;
- 3) rozwiązywania problemów praktycznych występujących w środowisku geograficznym;

- 4) oceniania i wartościowania zjawisk i procesów geograficznych, formułowania twierdzeń o prawidłowościach, dokonywania uogólnień i prognozowania.

Kolejnym ważnym założeniem podstawy programowej jest wykorzystanie walorów wychowawczych geografii. Dobór treści w podstawie programowej sprzyja m.in. kształtowaniu takich postaw, jak: rozumienie potrzeby racjonalnego gospodarowania w środowisku geograficznym zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, uwrażliwianie na wartość i znaczenie cennych obiektów przyrodniczych i kulturowych, należących do dziedzictwa lokalnego, regionalnego, narodowego, ponadnarodowego. Kształtowane powinny być także postawy solidarności społecznej, szacunku i empatii wobec przedstawicieli innych narodów i grup etnicznych. Uczniów wdraża się do przyjmowania postawy patriotycznej, wspólnotowej i obywatelskiej, uczy rozumienia pozautilitarnych wartości wybranych elementów środowiska przyrodniczego i kulturowego oraz rozwija się w nich dociekliwość poznawczą, ukierunkowaną na poszukiwanie prawdy, dobra i piękna. W podstawie programowej uwzględniono również podejście humanistyczne w geografii, podkreślające przede wszystkim aspekty odkrywania i rozumienia przez człowieka jego środowiska.

Biologia

Nauczanie biologii w branżowej szkole I stopnia stanowi ważny element kształcenia ogólnego i w naturalny sposób wspomaga kształcenie zawodowe. Biologia jest nauką przyrodniczą związaną z codzienną aktywnością człowieka, także z jego aktywnością zawodową. Celem kształcenia biologicznego jest pogłębienie wiedzy dotyczącej organizmu człowieka oraz zrozumienie zjawisk i procesów wpływających na różnorodność biologiczną.

Bardzo ważne jest przygotowanie ucznia zarówno do samodzielnego, jak i zespołowego rozwiązywania problemów o tematyce biologicznej, analizy i interpretacji danych, dyskusji wyników prostych doświadczeń i obserwacji, formułowania wniosków i opinii. Istotne jest także rozwijanie umiejętności korzystania z różnych zasobów wiadomości i krytycznego odnoszenia się do informacji pozyskanych z różnych źródeł.

Wiedza i umiejętności nabywane przez uczniów w trakcie kształcenia w branżowej szkole I stopnia powinny być odpowiedzią na wyzwania współczesnej rzeczywistości.

Chemia

Spiralny układ treści kształcenia pozwala na płynne łączenie ze sobą nowych treści z treściami znanymi uczniom z poprzedniego etapu edukacyjnego. W branżowej szkole I stopnia szczególnie ważne jest rozwijanie umiejętności naukowego myślenia, w tym dostrzegania związków i zależności przyczynowo-skutkowych, analizowania, uogólniania i wnioskowania. W związku z tym, że chemia jest przedmiotem eksperymentalnym, duży nacisk położono na umiejętności związane z projektowaniem i przeprowadzaniem doświadczeń chemicznych. Interpretacja wyników doświadczenia i formułowanie wniosków na podstawie przeprowadzonych obserwacji ma służyć wykorzystaniu zdobytej wiedzy do identyfikowania i rozwiązywania problemów. Kształceniu chemicznemu powinno towarzyszyć rozwijanie kompetencji cyfrowych niezbędnych do efektywnego korzystania z technologii informacyjno-komunikacyjnych w celu oceny, tworzenia, przechowywania, prezentowania i wymiany informacji.

Fizyka

Fizyka jest nauką przyrodniczą, której prawa i zasady są wykorzystywane w codziennej aktywności człowieka, także w jego aktywności zawodowej. Elementy charakterystyczne dla tej dyscypliny naukowej znajdują praktyczne zastosowanie w urządzeniach i procesach technicznych, z których korzystamy. Dlatego też nauczanie fizyki w branżowej szkole I stopnia stanowi ważny element kształcenia ogólnego i w naturalny sposób wspomaga kształcenie zawodowe. Świadomość powiązań kompetencji, których korzenie tkwią w fizyce z wiedzą i umiejętnościami charakterystycznymi dla określonych specjalności zawodowych czyni kształcenie pełniejszym i holistycznym. Fizyka jako jeden z przedmiotów związanych z przyrodą ma za zadanie pomóc uczniowi zrozumieć otaczający go świat, a co za tym idzie, lepiej w nim funkcjonować poprzez szersze rozumienie zjawisk zachodzących w przyrodzie.

Matematyka

Matematyka jest nauką, która stanowi istotne wsparcie dla innych dziedzin, zwłaszcza dla nauk przyrodniczych i informatycznych. Nauczanie matematyki w branżowej szkole I stopnia opiera się na trzech fundamentach: nauce rozumowania matematycznego, kształceniu sprawności rachunkowej i przekazywaniu wiedzy o właściwościach obiektów matematycznych.

Rozumowanie matematyczne to umiejętność poszukiwania rozwiązania danego zagadnienia. Dobrze kształcona rozwija zdolność myślenia konstruktywnego, premiuje postępowanie

nieschematyczne i twórcze. Ponadto rozumowanie matematyczne narzuca pewien rygor ścisłości: dowód matematyczny musi być poprawny. Dobre opanowanie umiejętności rozumowania matematycznego ułatwia w życiu codziennym odróżnianie prawdy od fałszu.

Sprawność rachunkowa jest niezwykle ważnym elementem nauczania matematyki nawet obecnie, kiedy wiele rachunków wykonuje się za pomocą sprzętu elektronicznego. Ważnym celem ćwiczenia sprawności rachunkowej jest kształtowanie wyobrażenia o wielkościach liczb, a w konsekwencji doskonalenie umiejętności precyzyjnego szacowania wyników. Takie wyobrażenie ułatwia codzienne życie, np. planowanie budżetu domowego.

Wiedza o właściwościach obiektów matematycznych pozwala na swobodne operowanie nimi i stosowanie obiektów matematycznych do opisu bądź modelowania zjawisk obserwowanych w rzeczywistości. Właściwości matematyczne modeli przekładają się często na konkretne własności obiektów rzeczywistych.

Informatyka

Najważniejszym celem kształcenia informatycznego uczniów w branżowej szkole I stopnia jest rozwój umiejętności myślenia komputacyjnego, skupionego na kreatywnym rozwiązywaniu problemów z różnych dziedzin ze świadomym i bezpiecznym wykorzystaniem przy tym metod i narzędzi wywodzących się z informatyki.

Większość dziedzin korzysta z gotowych algorytmów i rozwiązań informatycznych, istotą informatyki jest jednak twórcze odkrywanie algorytmów, poznawanie metod rozwiązywania problemów i badanie ich efektywności. Takie podejście wpływa na zwiększenie jakości oraz efektywności kształcenia informatycznego uczniów, ale również przynosi korzyści w nauczaniu innych przedmiotów, wspomaga kształtowanie myślenia matematycznego, uczy naukowego podejścia do rozwiązywania problemów. Umiejętność korzystania z nowych technologii w sposób twórczy i krytyczny jest obecnie podstawową umiejętnością przydatną nie tylko młodym ludziom, ale także osobom dorosłym i starszym. Jest to warunek konieczny do aktywnego i pełnego korzystania z e-usług, a posiadanie tej umiejętności ma na celu zapobieganie ryzyku wykluczenia z życia społecznego. Pomaga ponadto niwelować barierę pokoleniową, usprawnia komunikację między nauczycielami i uczniami, a w konsekwencji w całym społeczeństwie.

Kształcenie informatyczne ma przygotować uczniów do bezpiecznego życia w społeczeństwie przepełnionym technologią i zachęcać ich do wybierania dalszego kształcenia się w zawodach informatycznych.

Wychowanie fizyczne

Wychowanie fizyczne pełni ważne funkcje edukacyjne, rozwojowe i zdrowotne: wspiera rozwój fizyczny, psychiczny, intelektualny i społeczny uczniów oraz kształtuje obyczaj aktywności fizycznej i troski o zdrowie w okresie całego życia, wspomaga efektywność procesu uczenia się oraz edukację zdrowotną uczniów.

Uczeń powinien być przygotowany do całożyciowej aktywności fizycznej i troski o zdrowie. Wychowanie fizyczne to nie tylko przygotowanie sprawnościowe, ale przede wszystkim prozdrowotne. Wychowanie fizyczne pełni, oprócz swej funkcji doraźnej, również funkcję perspektywną (przygotowuje do dokonywania w życiu wyborów korzystnych dla zdrowia). W podstawie programowej kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia została przyjęta personalistyczna koncepcja wychowania oraz koncepcja sprawności fizycznej ukierunkowanej na zdrowie.

Zajęcia z wychowania fizycznego dla uczniów branżowej szkoły I stopnia są realizowane w formie zajęć klasowo-lekcyjnych i zajęć do wyboru przez ucznia, w tym: zajęć sportowych, zajęć rekreacyjno-zdrowotnych, zajęć tanecznych lub aktywnej turystyki. Wymagania szczegółowe odnoszą się do zajęć prowadzonych w systemie klasowo-lekcyjnym.

Edukacja dla bezpieczeństwa

Przedmiot przygotowuje uczniów teoretycznie i praktycznie do właściwego zachowania się oraz odpowiednich reakcji w sytuacjach trudnych i kryzysowych, stwarzających zagrożenie dla zdrowia i życia. Przedmiot obejmuje treści kształcenia z zakresu bezpieczeństwa państwa oraz treści dotyczące organizacji działań ratowniczych, pierwszej pomocy i edukacji obronnej. Niezwykle ważne jest, aby kłaść szczególny nacisk na kształcenie umiejętności praktycznych, powtarzanych możliwie często, szczególnie przy nauce pierwszej pomocy, terenoznawstwa oraz strzelectwa. Wyrabianie w ten sposób u uczniów odpowiednich nawyków ma istotne znaczenie w wykorzystywaniu przez nich zdobytych umiejętności w warunkach realnego zagrożenia, kiedy to naturalnie występujący wysoki poziom stresu wpływa na proces decyzyjny.

Bezpieczeństwo państwa jest pojmowane jako obszar wiedzy, który objaśnia działanie mechanizmów rządzących zapewnieniem ładu, porządku i stabilności społeczności ludzkich, towarzyszących temu koncepcji, metod i form postępowania. Trzeba ten obszar rozpatrywać w kontekście umiejętności skutecznego działania i radzenia sobie poszczególnych jednostek w sytuacjach określonych zagrożeń. Rozumienie problematyki bezpieczeństwa państwa ma przy tym wieloaspektową wykładnię: pozwala zrozumieć przeszłość, tworzy obraz teraźniejszości i stanowi przesłanki do myślenia o przyszłości. Ujęta w treściach kształcenia problematyka koncentruje się na zarządzaniu, polityce i strategii bezpieczeństwa, z uwzględnieniem także kontekstu międzynarodowego.

Umiejętność udzielania pierwszej pomocy, z uwagi na największe prawdopodobieństwo wykorzystania jej w praktyce w życiu codziennym, należy do najważniejszych tematów w przedmiocie edukacja dla bezpieczeństwa. Za szczególnie ważne w tym zakresie należy uznać właściwe postępowanie z osobami, u których wystąpiło nagle zatrzymanie krążenia. Podjęcie akcji ratunkowej, prowadzenie jej do czasu przyjazdu karetki pogotowia może uratować życie, natomiast zaniechanie działania w nieuchronny sposób zwiększa ryzyko śmierci. Uczniów należy wdrażać do dbałości o bezpieczeństwo własne oraz innych, wskazując, w jaki sposób mogą uzyskać pomoc innych osób i służb ratunkowych.

Wychowanie do życia w rodzinie

Wychowanie do życia w rodzinie należy postrzegać jako integralną część wychowania ogólnego. Nadrzędnym celem nauczania tego przedmiotu jest takie oddziaływanie na uczniów, aby przemyślenia i wnioski płynące z zajęć pomogły im lepiej zrozumieć siebie i innych, a także wpływały na podejmowanie właściwych decyzji obecnie i w przyszłości.

Istotnym elementem współczesnego wychowania jest współpraca wszystkich środowisk kształtujących osobowość młodego człowieka. Najważniejszą rolę w wychowaniu odgrywa rodzina. Nie da się jednak pominąć wagi innych podmiotów wychowawczych, jakimi są: szkoła, grupa rówieśnicza, instytucje wychowawcze. Czas dojrzewania jest trudnym okresem, zarówno dla dziecka, jak i dorosłych: rodziców, wychowawców, nauczycieli. Rozchwianie emocjonalne, nasilenie krytycyzmu, zwłaszcza wobec dorosłych, brak doświadczenia, a jednocześnie ciekawość świata powodują, że wybory, jakich dokonują młodzi ludzie, nie zawsze są dobre dla nich samych.

Etyka

Cele kształcenia – wymagania ogólne odpowiadają specyfice tego przedmiotu i uwzględniają zarówno jego charakter praktyczno-wychowawczy (tożsamość, podmiotowość, rozwój moralny, tworzenie wypowiedzi o moralności, samokształcenie), jak i teoretyczno-filozoficzny (tworzenie wypowiedzi z akcentem na poprawność uzasadnień, samokształcenie).

Treści nauczania – wymagania szczegółowe są podzielone na dwie części: ogólną i teoretyczną (elementy etyki ogólnej) oraz szczegółową i praktyczną (wybrane zagadnienia etyki szczegółowej). Treści nauczania w części pierwszej mają dostarczać teoretycznych narzędzi pozwalających uczniom w sposób rzetelny i pogłębiony podejmować zagadnienia szczegółowe opisane w części drugiej z zakresu etyki życia osobistego, bioetyki, etyki społecznej i politycznej, etyki środowiskowej, etyki nauki i etyk zawodowych.

Specyfika edukacji etycznej pozwala zogniskować uwagę uczniów nie tylko na prakseologicznie pojętych celach kształcenia (mierzalne efekty kształcenia), ale przede wszystkim na celach związanych z rozumieniem siebie i świata (hermeneutyczny aspekt kształcenia) oraz na wzmacnianiu autonomii ucznia (emancypacyjny aspekt kształcenia).

Praktyczno-wychowawczy charakter etyki, szerokie spektrum zagadnień stanowiących przedmiot rozważań etycznych oraz mocny akcent położony w podstawie programowej na rozwijanie zdolności samodzielnego, krytycznego myślenia sprawiają, że etyka może pełnić funkcję przedmiotu integrującego procesy edukacyjne realizowane w ramach nauczania przedmiotowego.

Język mniejszości narodowej lub etnicznej

Podstawa programowa w zakresie przedmiotu język mniejszości narodowej lub etnicznej umożliwi rozwój młodzieży, należącej do mniejszości narodowej lub etnicznej w zakresie świadomości i tożsamości narodowej lub etnicznej oraz komunikacji językowej. Przewiduje ona uczestnictwo uczniów w życiu środowiska lokalnego i kulturze narodowej lub etnicznej.

Zadaniem nauczyciela jest motywowanie ucznia do poznawania tekstów kultury narodowej lub etnicznej. Jednym z najważniejszych zadań nauczyciela jest rozwijanie w uczniach postaw ciekawości, otwartości na otaczający świat i poszanowania kultury własnego narodu lub grupy etnicznej.

Do wymagań ogólnych należą: świadomość własnego dziedzictwa narodowego lub etnicznego, kształcenie językowe, kształcenie literackie i kulturowe, tworzenie wypowiedzi.

Jest to kompleksowe ujęcie nadrzędnych celów kształcenia, które informują jak rozumieć podporządkowane im treści nauczania – wymagania szczegółowe, które odwołują się do konkretnych umiejętności oraz ściśle określonych wiadomości. Spełnianie wymagań szczegółowych służy osiągnięciu wymagań ogólnych.

Język regionalny – język kaszubski

Celem edukacji kaszubskiej jest kształtowanie i rozwój językowej, kulturowej i tożsamościowej świadomości młodego człowieka w jego relacjach z regionem, państwem, Europą i światem. Istotnym zadaniem jest rozwijanie w uczniach ciekawości, otwartości i szacunku dla innych kultur.

Podstawa programowa w zakresie przedmiotu język regionalny – język kaszubski umożliwia rozwój młodzieży na wielu płaszczyznach: w zakresie świadomości i tożsamości regionalnej, języka i kultury. Przewiduje ona znaczne poszerzenie wiedzy o regionie i aktywne uczestnictwo w życiu społecznym.

Zadaniem nauczyciela jest motywowanie ucznia do poznawania literatury regionalnej i innych tekstów kultury, zdobywania wiedzy o regionie oraz rozwijania sprawności językowych. Dla osiągnięcia celów ważna jest współpraca ze środowiskiem lokalnym.

JĘZYK POLSKI

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Rozwijanie dojrzałości intelektualnej, emocjonalnej i moralnej uczniów.
2. Rozumienie konieczności zachowania i rozwoju literatury i kultury w życiu jednostki oraz społeczeństwa.
3. Rozwijanie umiejętności rozróżniania kultury wysokiej i popularnej.
4. Kształcenie świadomego odbioru utworów literackich i tekstów kultury na poziomie dosłownym i przenośnym.
5. Kształcenie umiejętności rozumienia roli mediów oraz ich wpływu na zachowania i postawy ludzi, a także właściwego korzystania z nich.
6. Rozwijanie wrażliwości estetycznej oraz kształtowanie potrzeby uczestnictwa w kulturze poprzez udział w wydarzeniach kulturalnych.

7. Wspieranie uczniów w budowaniu własnego systemu wartości na fundamencie prawdy, dobra i piękna oraz szacunku dla człowieka.

II. Kształcenie językowe.

1. Pogłębianie funkcjonalnej wiedzy na temat wybranych zagadnień z zakresu kształcenia językowego.
2. Doskonalenie umiejętności komunikowania się (słuchania, czytania, mówienia i pisania) oraz stosownego wykorzystania języka w różnych sytuacjach komunikacyjnych.
3. Uwrażliwianie na piękno mowy ojczystej, rozwijanie kultury językowej i umiejętności posługiwania się poprawną polszczyzną.
4. Doskonalenie umiejętności poprawnego mówienia oraz pisania zgodnego z zasadami ortofonii oraz pisowni polskiej.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Doskonalenie umiejętności wyrażania własnych sądów i udziału w dyskusji.
2. Wykorzystanie kompetencji językowych w wypowiedziach ustnych i pisemnych.
3. Rozwijanie umiejętności stosowania podstawowych zasad retoryki, w szczególności argumentowania, oraz rozpoznawania manipulacji językowej.

IV. Samokształcenie.

1. Doskonalenie umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji, w tym zasobów cyfrowych, oceny ich rzetelności, wiarygodności i poprawności merytorycznej.
2. Kształcenie nawyków systematycznego uczenia się, porządkowania zdobytej wiedzy i jej pogłębiania.
3. Wyrabianie nawyku samodzielnej lektury.
4. Rozwijanie uzdolnień i zainteresowań poprzez udział w różnych formach aktywności.
5. Umacnianie postawy poszanowania dla cudzej własności intelektualnej.
6. Rozwijanie umiejętności efektywnego posługiwania się nowymi technologiami.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Na III etapie edukacyjnym w branżowej szkole I stopnia obowiązuje utrwalanie, poszerzanie i doskonalenie wiadomości i umiejętności nabytych w szkole podstawowej.

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

- 1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, poznaje okresy literackie (starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.);
- 2) rozróżnia gatunki epickie, liryczne, dramatyczne, w tym: gatunki poznane w szkole podstawowej oraz epos, tragedię antyczną, a także odmiany powieści i dramatu, rozpoznaje podstawowe cechy gatunkowe czytanych utworów literackich;
- 3) rozpoznaje problematykę poznanych tekstów oraz jej związek ze zjawiskami społecznymi i historycznymi;
- 4) rozpoznaje w utworze elementy świata przedstawionego (fabuła, bohaterowie, akcja, wątek, motyw), narrację, sytuację liryczną;
- 5) przedstawia odczytanie utworu w kontekście własnych doświadczeń;
- 6) określa w poznawanych utworach problematykę egzystencjalną i poddaje ją refleksji;
- 7) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe, określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

- 1) wyszukuje i przetwarza informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych;
- 2) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, rozumie ich odmienny język;
- 3) odróżnia dzieła kultury wysokiej od tekstów kultury popularnej;
- 4) rozpoznaje specyfikę tekstów informacyjnych, publicystycznych, reklamowych; wśród tekstów prasowych rozróżnia wiadomość i komentarz;
- 5) wyszukuje w tekście informacje wyrażone wprost i pośrednio, porządkuje je, określa ich funkcję w przekazie;
- 6) odróżnia informacje od opinii;
- 7) określa temat i główną myśl tekstu.

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

- 1) określa formy fleksyjne odmiennych części mowy i ich funkcje w tekście;

- 2) rozpoznaje w tekstach nieodmienne części mowy i określa ich funkcje znaczeniowe i składniowe;
  - 3) rozumie rolę budowy słowotwórczej wyrazów i określa znaczenie różnych konstrukcji słowotwórczych w tekście;
  - 4) określa funkcje zdań pojedynczych i różnego typu zdań złożonych w tekstach;
  - 5) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w tworzeniu własnych wypowiedzi.
2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:
- 1) rozróżnia style funkcjonalne polszczyzny oraz rozumie potrzebę funkcjonalnego ich stosowania;
  - 2) rozpoznaje rodzaje stylizacji (archaizacja, dialektyzacja, kolokwializacja, stylizacja środowiskowa) oraz określa ich funkcje w tekście;
  - 3) odróżnia słownictwo neutralne od słownictwa o zabarwieniu emocjonalnym, oficjalne od potocznego.
3. Komunikacja językowa i kultura języka. Uczeń:
- 1) rozumie pojęcie znaku językowego oraz język jako system znaków;
  - 2) zna pojęcie aktu komunikacji językowej oraz jego składowe (komunikat, nadawca, odbiorca, kod, kontekst, kontakt);
  - 3) posługuje się różnymi odmianami polszczyzny w zależności od sytuacji komunikacyjnej;
  - 4) stosuje zasady etyki wypowiedzi; wartościuje wypowiedzi językowe, wykorzystując kryteria, np. prawda – fałsz, poprawność – niepoprawność;
  - 5) stosuje zasady etykiety językowej w wypowiedziach ustnych i pisemnych odpowiednie do sytuacji.
4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń wykorzystuje wiedzę o zasadach pisowni oraz interpunkcji w tworzonych przez siebie tekstach.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:
  - 1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej;
  - 2) rozróżnia typy argumentów;
  - 3) rozumie, na czym polega logika i konsekwencja toku rozumowania w wypowiedziach argumentacyjnych;
  - 4) odróżnia dyskusję od sporu i kłótni.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

- 1) buduje wypowiedzi w sposób świadomy, ze znajomością ich funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;
- 2) reaguje na przejawy agresji językowej, np. prosząc o rozwinięcie lub uzasadnienie stanowiska;
- 3) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;
- 4) tworzy formy użytkowe, np. CV, podanie, wnioski, protokoły, zażalenie;
- 5) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach: opis, charakterystyka, rozprawka, definicja, referat;
- 6) tworzy plan własnej wypowiedzi;
- 7) tworzy wypowiedź, stosując odpowiednią dla danej formy gatunkowej kompozycję i układ graficzny oraz zasady spójności tekstu;
- 8) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu;
- 9) wygłasza mowę, z uwzględnieniem środków pozajęzykowych.

IV. Samokształcenie. Uczeń:

- 1) dokonuje krytycznej selekcji informacji;
- 2) wykorzystuje multimedialne źródła informacji; rozwija umiejętność oceny przekazywanych przez nie informacji;
- 3) posługuje się słownikami różnego typu;
- 4) gromadzi i przetwarza informacje;
- 5) korzysta z zasobów multimedialnych, np. z: bibliotek, słowników on-line, wydawnictw e-book, autorskich stron internetowych twórców; dokonuje wyboru źródeł internetowych, uwzględniając kryterium poprawności rzeczowej oraz krytycznie ocenia ich zawartość.

Lektura obowiązkowa:

- 1) *Biblia*, fragmenty: *Księgi Rodzaju*, *Księgi Hioba*;
- 2) Jan Parandowski, *Mitologia*, cz. I *Grecja*;
- 3) Homer, *Iliada* (fragmenty);
- 4) Sofokles, *Antygona*;
- 5) *Bogurodzica*;
- 6) *Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią* (fragmenty);
- 7) *Pieśń o Rolandzie* (fragmenty);

- 8) Jan Kochanowski, wybrane pieśni, w tym: *Pieśń IX* ks. I, *Pieśń V* ks. II;
- 9) wybrane wiersze poetów epoki baroku;
- 10) Moliere, *Skąpiec*;
- 11) Ignacy Krasicki, *Hymn do miłości ojczyzny*, wybrana satyra;
- 12) Adam Mickiewicz, *Oda do młodości*, wybrane ballady, wybrane wiersze;
- 13) Juliusz Słowacki, wybrane wiersze;
- 14) Cyprian Kamil Norwid, wybrane wiersze;
- 15) Henryk Sienkiewicz, *Potop* (fragmenty);
- 16) Władysław Stanisław Reymont, *Chłopi* (fragmenty);
- 17) Tadeusz Borowski, *Proszę państwa do gazu*;
- 18) Hanna Krall, *Zdążyć przed Panem Bogiem*;
- 19) wybrane wiersze: Krzysztofa Kamila Baczyńskiego, Zbigniewa Herberta, Czesława Miłosza, Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej, Kazimierza Przerwy-Tetmajera, Leopolda Staffa, Wisławy Szymborskiej, Juliana Tuwima;
- 20) Sławomir Mrożek, *Tango*;
- 21) Marek Nowakowski, *Górq „Edek”* (z tomu *Prawo prerii*);
- 22) Olga Tokarczuk, *Profesor Andrews w Warszawie* (z tomu *Gra na wielu bębenkach*).

Lektura uzupełniająca do wyboru przez nauczyciela lub zaproponowana przez uczniów.

Warunki i sposób realizacji

Klasy I–III branżowej szkoły I stopnia to okres dalszego rozwijania przez uczniów sposobów poznawania świata i postaw wobec niego, określania celów życiowych, dojrzewania intelektualnego i emocjonalnego, kształtowania się światopoglądu i hierarchii wartości. Rozwojowi towarzyszy poznawanie kultury i jej wytworów. Szczególne miejsce w kształceniu umiejętności ucznia branżowej szkoły I stopnia ma rozwijanie umiejętności komunikowania się z innymi ludźmi, doskonalenie myślenia konkretnego oraz abstrakcyjnego. Kształcone i rozwijane kompetencje językowe i komunikacyjne stanowią podstawę rozwoju osobowego i nawiązywania kontaktów, rozwiązywania problemów oraz zaspakajania potrzeb duchowych i materialnych człowieka.

Zadaniem nauczyciela języka polskiego w branżowej szkole I stopnia jest przede wszystkim:

- 1) rozwijanie świadomości ucznia, że książka jest inspiracją dla wyobraźni oraz źródłem wiedzy o świecie i zachowaniach ludzkich;

- 2) stymulowanie i rozwijanie zainteresowań ucznia;
- 3) kształtowanie systemu wartości i umiejętności ich hierarchizowania;
- 4) inspirowanie refleksji i dyskusji na różne tematy;
- 5) pogłębianie świadomości językowej i komunikacyjnej ucznia;
- 6) rozwijanie kompetencji językowych i komunikacyjnych ucznia, umożliwiających mu sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie;
- 7) dalsze rozwijanie jego sprawności wypowiedzenia się w różnych formach;
- 8) inspirowanie i rozbudzanie potrzeby samokształcenia ucznia.

Nauczyciel w organizowaniu procesu dydaktycznego jest zobowiązany do stosowania rozwiązań metodycznych, które zapewnią integrację kształcenia literackiego, kulturowego, językowego i samokształcenia.

Nauczyciel w branżowej szkole I stopnia odwołuje się do wiedzy i umiejętności, które uczeń nabył na wcześniejszych etapach edukacyjnych. Motywuje ucznia do lektury utworów ważnych dla rozwijania wiedzy o człowieku i świecie, wspiera kształtowanie systemu wartości na gruncie prawdy, dobra i piękna, inspirowanie do refleksji wyływającej z poznawania dzieł. Literatura antyczna i staropolska stanowi źródło i fundament tożsamości narodowej i kulturowej. Aby umożliwić uczniom zrozumienie związków między dziełami antyku i literatury dawnej a współczesną kulturą nauczyciel w omawianiu lektur przyjmuje zasadę łączenia ich problematyki z problematyką tekstów współczesnych, obecnych zarówno w kulturze wysokiej, jak i kulturze masowej.

Nauczyciel w branżowej szkole I stopnia wspiera rozwój zainteresowań ucznia, rozumienie przez niego współczesnej kultury i jej źródeł, a także roli nowoczesnych środków przekazywania informacji w kontekście tradycji.

JĘZYK OBCY NOWOŻYTNY

Podstawa programowa – wariant III.BS1.1

Język obcy nowożytny nauczany w branżowej szkole I stopnia (kontynuacja języka obcego nowożytnego nauczanego jako pierwszy w szkole podstawowej)

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Znajomość środków językowych.

Uczeń posługuje się podstawowym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych i fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie tematów wskazanych w wymaganiach szczegółowych.

II. Rozumienie wypowiedzi.

Uczeń rozumie proste wypowiedzi ustne artykułowane wyraźnie, w standardowej odmianie języka, a także proste wypowiedzi pisemne, w tym ustne i pisemne wypowiedzi dotyczące wykonywania typowych czynności zawodowych, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

III. Tworzenie wypowiedzi.

Uczeń samodzielnie tworzy krótkie, proste, spójne i logiczne wypowiedzi ustne oraz pisemne, w tym wypowiedzi umożliwiające komunikowanie się w środowisku pracy, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

IV. Reagowanie na wypowiedzi.

Uczeń uczestniczy w rozmowie i w typowych sytuacjach, w tym związanych z komunikowaniem się w środowisku pracy, reaguje w sposób zrozumiały, adekwatnie do sytuacji komunikacyjnej, ustnie lub pisemnie w formie prostego tekstu, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

V. Przetwarzanie wypowiedzi.

Uczeń zmienia formę przekazu ustnego lub pisemnego, w tym prostych tekstów związanych z wykonywaniem typowych czynności zawodowych, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Uczeń posługuje się podstawowym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych i fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie tematów:

- 1) człowiek (np. dane personalne, okresy życia, wygląd zewnętrzny, cechy charakteru, rzeczy osobiste, uczucia i emocje, umiejętności i zainteresowania);
- 2) miejsce zamieszkania (np. dom i jego okolica, pomieszczenia i wyposażenie domu, prace domowe, wynajmowanie mieszkania, przeprowadzka);

- 3) edukacja (np. szkoła i jej pomieszczenia, przedmioty nauczania, uczenie się, w tym uczenie się przez całe życie, przybory szkolne, oceny szkolne, życie szkoły, zajęcia pozalekcyjne);
- 4) praca (np. zawody i związane z nimi czynności i obowiązki, miejsce pracy, praca dorywcza, wybór zawodu, poszukiwanie pracy, warunki pracy i zatrudnienia, w tym elementy wiedzy o bezpieczeństwie i higienie pracy – zakres tematyczny związany z efektami kształcenia wspólnymi dla wszystkich zawodów, określonymi w podstawie programowej kształcenia w zawodach);
- 5) życie prywatne (np. rodzina, znajomi i przyjaciele, czynności życia codziennego, określanie czasu, formy spędzania czasu wolnego, święta i uroczystości, problemy);
- 6) żywienie (np. artykuły spożywcze, posiłki i ich przygotowywanie, lokale gastronomiczne);
- 7) zakupy i usługi (np. rodzaje sklepów, towary i ich cechy, sprzedawanie i kupowanie, środki płatnicze, promocja i reklama, korzystanie z usług, wymiana i zwrot towaru);
- 8) podróżowanie i turystyka (np. środki transportu i korzystanie z nich, orientacja w terenie, baza noclegowa, wycieczki, zwiedzanie);
- 9) kultura (np. twórcy i ich dzieła, uczestnictwo w kulturze, tradycje i zwyczaje, media);
- 10) sport (np. dyscypliny sportu, sprzęt sportowy, obiekty sportowe, imprezy sportowe, uprawianie sportu);
- 11) zdrowie (np. tryb życia, samopoczucie, choroby, ich objawy i leczenie);
- 12) nauka i technika (np. wynalazki, korzystanie z podstawowych urządzeń technicznych i technologii informacyjno-komunikacyjnych);
- 13) świat przyrody (np. pogoda, pory roku, rośliny i zwierzęta, krajobraz, ochrona środowiska naturalnego);
- 14) państwo i społeczeństwo (np. wydarzenia i zjawiska społeczne, problemy współczesnego świata).

II. Uczeń rozumie proste wypowiedzi ustne, w tym dotyczące wykonywania typowych czynności zawodowych (np. rozmowy, wiadomości, komunikaty, ogłoszenia, instrukcje), artykułowane wyraźnie, w standardowej odmianie języka:

- 1) reaguje na polecenia;
- 2) określa główną myśl wypowiedzi lub fragmentu wypowiedzi;
- 3) określa intencje nadawcy lub autora wypowiedzi;
- 4) określa kontekst wypowiedzi (np. formę, czas, miejsce, sytuację, uczestników);

- 5) znajduje w wypowiedzi określone informacje;
- 6) rozróżnia formalny i nieformalny styl wypowiedzi.

III. Uczeń rozumie proste wypowiedzi pisemne, w tym dotyczące wykonywania typowych czynności zawodowych (np. listy, e-maile, SMS-y, pocztówki, napisy, broszury, ulotki, jadłospisy, ogłoszenia, instrukcje, rozkłady jazdy, historyjki obrazkowe z tekstem, artykuły, recenzje, wywiady, wpisy na forach i blogach, teksty narracyjne i literackie):

- 1) określa główną myśl tekstu lub fragmentu tekstu;
- 2) określa intencje nadawcy lub autora tekstu;
- 3) określa kontekst wypowiedzi (np. nadawcę, odbiorcę, formę tekstu, czas, miejsce, sytuację);
- 4) znajduje w tekście określone informacje;
- 5) rozpoznaje związki między poszczególnymi częściami tekstu;
- 6) rozróżnia formalny i nieformalny styl tekstu.

IV. Uczeń tworzy krótkie, proste, spójne i logiczne wypowiedzi ustne, w tym wypowiedzi umożliwiające komunikowanie się w środowisku pracy:

- 1) opisuje ludzi, zwierzęta, przedmioty, miejsca i zjawiska;
- 2) opowiada o czynnościach, doświadczeniach i wydarzeniach z przeszłości i teraźniejszości;
- 3) przedstawia fakty z przeszłości i teraźniejszości;
- 4) przedstawia intencje, marzenia, nadzieje i plany na przyszłość;
- 5) opisuje upodobania;
- 6) wyraża i uzasadnia swoje opinie i poglądy, przedstawia opinie i poglądy innych osób;
- 7) wyraża uczucia i emocje;
- 8) przedstawia zalety i wady różnych rozwiązań;
- 9) przedstawia sposób postępowania (np. udziela instrukcji, wskazówek, określa zasady);
- 10) stosuje formalny lub nieformalny styl wypowiedzi adekwatnie do sytuacji.

V. Uczeń tworzy krótkie, proste, spójne i logiczne wypowiedzi pisemne, w tym wypowiedzi umożliwiające komunikowanie się w środowisku pracy (np. ogłoszenie, zaproszenie, życzenia, wiadomość, SMS, pocztówkę, e-mail, historyjkę, CV, list motywacyjny, wpis na blogu):

- 1) opisuje ludzi, zwierzęta, przedmioty, miejsca i zjawiska;

- 2) opowiada o czynnościach, doświadczeniach i wydarzeniach z przeszłości i teraźniejszości;
- 3) przedstawia fakty z przeszłości i teraźniejszości;
- 4) przedstawia intencje, marzenia, nadzieje i plany na przyszłość;
- 5) opisuje upodobania;
- 6) wyraża i uzasadnia swoje opinie i poglądy, przedstawia opinie i poglądy innych osób;
- 7) wyraża uczucia i emocje;
- 8) przedstawia zalety i wady różnych rozwiązań;
- 9) przedstawia sposób postępowania (np. udziela instrukcji, wskazówek, określa zasady);
- 10) stosuje zasady konstruowania tekstów o różnym charakterze;
- 11) stosuje formalny lub nieformalny styl wypowiedzi adekwatnie do sytuacji.

VI. Uczeń reaguje ustnie w typowych sytuacjach, w tym związanych z komunikowaniem się w środowisku pracy:

- 1) przedstawia siebie i inne osoby;
- 2) nawiązuje kontakty towarzyskie; rozpoczyna, prowadzi i kończy rozmowę; podtrzymuje rozmowę w przypadku trudności w jej przebiegu (np. prosi o wyjaśnienie, powtórzenie, sprecyzowanie; upewnia się, że rozmówca zrozumiał jego wypowiedź);
- 3) uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia;
- 4) wyraża swoje opinie i uzasadnia je, pyta o opinie, zgadza się lub nie zgadza się z opiniami innych osób;
- 5) wyraża i uzasadnia swoje upodobania, intencje i pragnienia, pyta o upodobania, intencje i pragnienia innych osób;
- 6) składa życzenia i gratulacje, odpowiada na życzenia i gratulacje;
- 7) zaprasza i odpowiada na zaproszenie;
- 8) proponuje, przyjmuje i odrzuca propozycje, zachęca; prowadzi proste negocjacje w sytuacjach życia codziennego;
- 9) prosi o radę i udziela rady;
- 10) pyta o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia;
- 11) ostrzega, nakazuje, zakazuje, instruuje;
- 12) wyraża prośbę oraz zgodę na spełnienie prośby lub odmowę spełnienia prośby;
- 13) wyraża uczucia i emocje (np. radość, smutek, niezadowolenie, złość, zdziwienie, nadzieję, obawę);
- 14) stosuje zwroty i formy grzecznościowe;

15) dostosowuje styl wypowiedzi (formalny lub nieformalny) do sytuacji.

VII. Uczeń reaguje w formie prostego tekstu pisanego (np. wiadomość, SMS, formularz, e-mail, komentarz, wpis na czacie lub forum) w typowych sytuacjach, w tym związanych z komunikowaniem się w środowisku pracy:

- 1) przedstawia siebie i inne osoby;
- 2) nawiązuje kontakty towarzyskie; rozpoczyna, prowadzi i kończy rozmowę (np. podczas rozmowy na czacie);
- 3) uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia (np. wypełnia formularz lub ankietę);
- 4) wyraża swoje opinie i uzasadnia je, pyta o opinie, zgadza się lub nie zgadza się z opiniami innych osób;
- 5) wyraża i uzasadnia swoje upodobania, intencje i pragnienia, pyta o upodobania, intencje i pragnienia innych osób;
- 6) składa życzenia i gratulacje, odpowiada na życzenia i gratulacje;
- 7) zaprasza i odpowiada na zaproszenie;
- 8) proponuje, przyjmuje i odrzuca propozycje, zachęca; prowadzi proste negocjacje w sytuacjach życia codziennego;
- 9) prosi o radę i udziela rady;
- 10) pyta o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia;
- 11) ostrzega, nakazuje, zakazuje, instruuje;
- 12) wyraża prośbę oraz zgodę na spełnienie prośby lub odmowę spełnienia prośby;
- 13) wyraża uczucia i emocje (np. radość, smutek, niezadowolenie, złość, zdziwienie, nadzieję, obawę);
- 14) stosuje zwroty i formy grzecznościowe;
- 15) dostosowuje styl wypowiedzi (formalny lub nieformalny) do odbiorcy.

VIII. Uczeń przetwarza tekst ustnie lub pisemnie, w tym prosty tekst związany z wykonywaniem typowych czynności zawodowych:

- 1) przekazuje w języku obcym nowożytnym informacje zawarte w materiałach wizualnych (np. wykresach, mapach, symbolach, piktogramach, schematach) lub audiowizualnych (np. filmach, reklamach);
- 2) przekazuje w języku obcym nowożytnym lub języku polskim informacje sformułowane w tym języku obcym;
- 3) przekazuje w języku obcym nowożytnym informacje sformułowane w języku polskim;

- 4) przedstawia publicznie w języku obcym nowożytnym wcześniej przygotowany materiał, np. prezentację, film.

IX. Uczeń posiada:

- 1) podstawową wiedzę o krajach, społeczeństwach i kulturach społeczności, które posługują się danym językiem obcym nowożytnym, oraz o kraju ojczystym, z uwzględnieniem kontekstu lokalnego, europejskiego i globalnego;
- 2) świadomość związku między kulturą własną i obcą oraz wrażliwość międzykulturową.

X. Uczeń dokonuje samooceny i wykorzystuje techniki samodzielnej pracy nad językiem (np. korzystanie ze słownika, poprawianie błędów, prowadzenie notatek, stosowanie mnemotechnik, korzystanie z tekstów kultury w języku obcym nowożytnym).

XI. Uczeń współdziała w grupie (np. w lekcyjnych i pozalekcyjnych językowych pracach projektowych).

XII. Uczeń korzysta z różnych źródeł informacji w języku obcym nowożytnym, również za pomocą technologii informacyjno-komunikacyjnych.

XIII. Uczeń stosuje strategie komunikacyjne (np. domyślanie się znaczenia wyrazów z kontekstu, identyfikowanie słów kluczy lub internacjonalizmów) i strategie kompensacyjne, w przypadku gdy nie zna lub nie pamięta wyrazu (np. upraszczanie formy wypowiedzi, zastępowanie innym wyrazem, opis, wykorzystywanie środków niewerbalnych).

XIV. Uczeń posiada świadomość językową (np. podobieństw i różnic między językami).

Podstawa programowa – wariant III.BS1.2

Język obcy nowożytny nauczany w branżowej szkole I stopnia (kontynuacja języka obcego nowożytnego nauczanego jako drugi w szkole podstawowej)

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Znajomość środków językowych.

Uczeń posługuje się podstawowym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych i fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie tematów wskazanych w wymaganiach szczegółowych.

II. Rozumienie wypowiedzi.

Uczeń rozumie proste wypowiedzi ustne artykułowane wyraźnie, w standardowej odmianie języka, a także proste wypowiedzi pisemne, w tym ustne i pisemne wypowiedzi dotyczące wykonywania najbardziej typowych czynności zawodowych, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

III. Tworzenie wypowiedzi.

Uczeń samodzielnie tworzy krótkie, proste, spójne i logiczne wypowiedzi ustne i pisemne, w tym wypowiedzi umożliwiające elementarne komunikowanie się w środowisku pracy, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

IV. Reagowanie na wypowiedzi.

Uczeń uczestniczy w rozmowie i w typowych sytuacjach, w tym związanych z elementarnym komunikowaniem się w środowisku pracy, reaguje w sposób zrozumiały, adekwatnie do sytuacji komunikacyjnej, ustnie lub pisemnie w formie prostego tekstu, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

V. Przetwarzanie wypowiedzi.

Uczeń zmienia formę przekazu ustnego lub pisemnego, w tym bardzo prostych tekstów związanych z wykonywaniem najbardziej typowych czynności zawodowych, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Uczeń posługuje się podstawowym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych i fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie tematów:

- 1) człowiek (np. dane personalne, wygląd zewnętrzny, cechy charakteru, rzeczy osobiste, uczucia i emocje, umiejętności i zainteresowania);
- 2) miejsce zamieszkania (np. dom i jego okolica, pomieszczenia i wyposażenie domu, prace domowe);

- 3) edukacja (np. szkoła i jej pomieszczenia, przedmioty nauczania, uczenie się, przybory szkolne, oceny szkolne, życie szkoły, zajęcia pozalekcyjne);
- 4) praca (np. popularne zawody i związane z nimi czynności, miejsce pracy, w tym podstawowe elementy wiedzy o bezpieczeństwie i higienie pracy – zakres tematyczny związany z efektami kształcenia wspólnymi dla wszystkich zawodów, określonymi w podstawie programowej kształcenia w zawodach, praca dorywcza, wybór zawodu);
- 5) życie prywatne (np. rodzina, znajomi i przyjaciele, czynności życia codziennego, określanie czasu, formy spędzania czasu wolnego, święta i uroczystości);
- 6) żywienie (np. artykuły spożywcze, posiłki i ich przygotowywanie, lokale gastronomiczne);
- 7) zakupy i usługi (np. rodzaje sklepów, towary i ich cechy, sprzedawanie i kupowanie, środki płatnicze, promocje, korzystanie z usług);
- 8) podróżowanie i turystyka (np. środki transportu i korzystanie z nich, orientacja w terenie, hotel, wycieczki, zwiedzanie);
- 9) kultura (np. uczestnictwo w kulturze, tradycje i zwyczaje, media);
- 10) sport (np. dyscypliny sportu, sprzęt sportowy, obiekty sportowe, imprezy sportowe, uprawianie sportu);
- 11) zdrowie (np. samopoczucie, choroby, ich objawy i leczenie);
- 12) nauka i technika (np. korzystanie z podstawowych urządzeń technicznych i technologii informacyjno-komunikacyjnych);
- 13) świat przyrody (np. pogoda, pory roku, rośliny i zwierzęta, elementy krajobrazu).

II. Uczeń rozumie proste wypowiedzi ustne, w tym dotyczące wykonywania najbardziej typowych czynności zawodowych (np. rozmowy, wiadomości, komunikaty, ogłoszenia, instrukcje), artykułowane wyraźnie, w standardowej odmianie języka:

- 1) reaguje na polecenia;
- 2) określa główną myśl wypowiedzi;
- 3) określa intencje nadawcy lub autora wypowiedzi;
- 4) określa kontekst wypowiedzi (np. czas, miejsce, sytuację, uczestników);
- 5) znajduje w wypowiedzi określone informacje;
- 6) rozróżnia formalny i nieformalny styl wypowiedzi.

III. Uczeń rozumie proste wypowiedzi pisemne, w tym dotyczące wykonywania najbardziej typowych czynności zawodowych (np. listy, e-maile, SMS-y, pocztówki, napisy,

broszury, ulotki, jadłospisy, ogłoszenia, instrukcje, rozkłady jazdy, historyjki obrazkowe z tekstem, artykuły, recenzje, wywiady, wpisy na forach i blogach, teksty narracyjne i literackie):

- 1) określa główną myśl tekstu lub fragmentu tekstu;
- 2) określa intencje nadawcy lub autora tekstu;
- 3) określa kontekst wypowiedzi (np. nadawcę, odbiorcę, czas, miejsce, sytuację);
- 4) znajduje w tekście określone informacje;
- 5) rozróżnia formalny i nieformalny styl tekstu.

IV. Uczeń tworzy krótkie, proste, spójne i logiczne wypowiedzi ustne, w tym wypowiedzi umożliwiające elementarne komunikowanie się w środowisku pracy:

- 1) opisuje ludzi, zwierzęta, przedmioty, miejsca i zjawiska;
- 2) opowiada o czynnościach, doświadczeniach i wydarzeniach z przeszłości i teraźniejszości;
- 3) przedstawia fakty z przeszłości i teraźniejszości;
- 4) przedstawia intencje, marzenia, nadzieje i plany na przyszłość;
- 5) opisuje upodobania;
- 6) wyraża i uzasadnia swoje opinie;
- 7) wyraża uczucia i emocje;
- 8) przedstawia sposób postępowania (np. udziela instrukcji, wskazówek, określa zasady);
- 9) stosuje formalny lub nieformalny styl wypowiedzi adekwatnie do sytuacji.

V. Uczeń tworzy krótkie, proste, spójne i logiczne wypowiedzi pisemne, w tym wypowiedzi umożliwiające elementarne komunikowanie się w środowisku pracy (np. ogłoszenie, zaproszenie, życzenia, wiadomość, SMS, pocztówkę, e-mail, historyjkę, wpis na blogu):

- 1) opisuje ludzi, zwierzęta, przedmioty, miejsca i zjawiska;
- 2) opowiada o czynnościach, doświadczeniach i wydarzeniach z przeszłości i teraźniejszości;
- 3) przedstawia fakty z przeszłości i teraźniejszości;
- 4) przedstawia intencje, marzenia, nadzieje i plany na przyszłość;
- 5) opisuje upodobania;
- 6) wyraża i uzasadnia swoje opinie;
- 7) wyraża uczucia i emocje;
- 8) przedstawia sposób postępowania (np. udziela instrukcji, wskazówek, określa zasady);

- 9) stosuje formalny lub nieformalny styl wypowiedzi adekwatnie do sytuacji.

VI. Uczeń reaguje ustnie w typowych sytuacjach, w tym związanych z elementarnym komunikowaniem się w środowisku pracy:

- 1) przedstawia siebie i inne osoby;
- 2) nawiązuje kontakty towarzyskie; rozpoczyna, prowadzi i kończy rozmowę; podtrzymuje rozmowę w przypadku trudności w jej przebiegu (np. prosi o wyjaśnienie, powtórzenie, sprecyzowanie; upewnia się, że rozmówca zrozumiał jego wypowiedź);
- 3) uzyskuje i przekazuje informacje oraz wyjaśnienia;
- 4) wyraża swoje opinie, pyta o opinie, zgadza się lub nie zgadza się z opiniami innych osób;
- 5) wyraża swoje upodobania, intencje i pragnienia, pyta o upodobania, intencje i pragnienia innych osób;
- 6) składa życzenia i gratulacje, odpowiada na życzenia i gratulacje;
- 7) zaprasza i odpowiada na zaproszenie;
- 8) proponuje, przyjmuje i odrzuca propozycje; prowadzi proste negocjacje w sytuacjach życia codziennego;
- 9) prosi o radę i udziela rady;
- 10) pyta o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia;
- 11) nakazuje, zakazuje, instruuje;
- 12) wyraża prośbę oraz zgodę na spełnienie prośby lub odmowę spełnienia prośby;
- 13) wyraża uczucia i emocje (np. radość, smutek);
- 14) stosuje zwroty i formy grzecznościowe.

VII. Uczeń reaguje w formie prostego tekstu pisanego (np. wiadomość, SMS, e-mail, wpis na czacie lub forum) w typowych sytuacjach, w tym związanych z elementarnym komunikowaniem się w środowisku pracy:

- 1) przedstawia siebie i inne osoby;
- 2) nawiązuje kontakty towarzyskie; rozpoczyna, prowadzi i kończy rozmowę (np. podczas rozmowy na czacie);
- 3) uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia (np. wypełnia formularz lub ankietę);
- 4) wyraża swoje opinie, pyta o opinie, zgadza się lub nie zgadza się z opiniami innych osób;
- 5) wyraża swoje upodobania, intencje i pragnienia, pyta o upodobania, intencje i pragnienia innych osób;
- 6) składa życzenia i gratulacje, odpowiada na życzenia i gratulacje;

- 7) zaprasza i odpowiada na zaproszenie;
- 8) proponuje, przyjmuje i odrzuca propozycje; prowadzi proste negocjacje w sytuacjach życia codziennego;
- 9) prosi o radę i udziela rady;
- 10) pyta o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia;
- 11) nakazuje, zakazuje, instruuje;
- 12) wyraża prośbę oraz zgodę na spełnienie prośby lub odmowę spełnienia prośby;
- 13) wyraża uczucia i emocje (np. radość, smutek);
- 14) stosuje zwroty i formy grzecznościowe.

VIII. Uczeń przetwarza prosty tekst ustnie lub pisemnie, w tym bardzo prosty tekst związany z wykonywaniem najbardziej typowych czynności zawodowych:

- 1) przekazuje w języku obcym nowożytnym informacje zawarte w materiałach wizualnych (np. mapach, symbolach, piktogramach) lub audiowizualnych (np. filmach, reklamach);
- 2) przekazuje w języku obcym nowożytnym lub języku polskim informacje sformułowane w tym języku obcym;
- 3) przekazuje w języku obcym nowożytnym informacje sformułowane w języku polskim.

IX. Uczeń posiada:

- 1) podstawową wiedzę o krajach, społeczeństwach i kulturach społeczności, które posługują się danym językiem obcym nowożytnym, oraz o kraju ojczystym, z uwzględnieniem kontekstu lokalnego, europejskiego i globalnego;
- 2) świadomość związku między kulturą własną i obcą oraz wrażliwość międzykulturową.

X. Uczeń dokonuje samooceny i wykorzystuje techniki samodzielnej pracy nad językiem (np. korzystanie ze słownika, poprawianie błędów, prowadzenie notatek, stosowanie mnemotechnik, korzystanie z tekstów kultury w języku obcym nowożytnym).

XI. Uczeń współdziała w grupie (np. w lekcyjnych i pozalekcyjnych językowych pracach projektowych).

XII. Uczeń korzysta z różnych źródeł informacji w języku obcym nowożytnym, również za pomocą technologii informacyjno-komunikacyjnych.

XIII. Uczeń stosuje strategie komunikacyjne (np. domyślanie się znaczenia wyrazów z kontekstu, identyfikowanie słów kluczowych lub internacjonalizmów) i strategie kompensacyjne, w

przypadku gdy nie zna lub nie pamięta wyrazu (np. upraszczanie formy wypowiedzi, zastępowanie innym wyrazem, opis, wykorzystywanie środków niewerbalnych).

XIV. Uczeń posiada świadomość językową (np. podobieństw i różnic między językami).

Podstawa programowa – wariant III.BS1.0

Język obcy nowożytny nauczany w branżowej szkole I stopnia (język obcy nowożytny nauczany od początku w klasie I branżowej szkoły I stopnia)

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Znajomość środków językowych.

Uczeń posługuje się bardzo podstawowym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych i fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie tematów wskazanych w wymaganiach szczegółowych.

II. Rozumienie wypowiedzi.

Uczeń rozumie bardzo proste wypowiedzi ustne artykułowane wyraźnie, w standardowej odmianie języka, a także bardzo proste wypowiedzi pisemne, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

III. Tworzenie wypowiedzi.

Uczeń samodzielnie tworzy bardzo krótkie, proste, spójne i logiczne wypowiedzi ustne i pisemne, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

IV. Reagowanie na wypowiedzi.

Uczeń uczestniczy w rozmowie i w typowych sytuacjach reaguje w sposób zrozumiały, adekwatnie do sytuacji komunikacyjnej, ustnie lub pisemnie w formie bardzo prostego tekstu, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

V. Przetwarzanie wypowiedzi.

Uczeń zmienia formę przekazu ustnego lub pisemnego w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Uczeń posługuje się bardzo podstawowym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych i fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie tematów:

- 1) człowiek (np. dane personalne, wygląd zewnętrzny, cechy charakteru, rzeczy osobiste, uczucia i emocje, umiejętności i zainteresowania);
- 2) miejsce zamieszkania (np. dom i jego okolica, pomieszczenia i wyposażenie domu, prace domowe);
- 3) edukacja (np. szkoła i jej pomieszczenia, przedmioty nauczania, uczenie się, przybory szkolne, życie szkoły);
- 4) praca (np. popularne zawody, miejsce pracy);
- 5) życie prywatne (np. rodzina, znajomi i przyjaciele, czynności życia codziennego, określanie czasu, formy spędzania czasu wolnego, urodziny, święta);
- 6) żywienie (np. artykuły spożywcze, posiłki, lokale gastronomiczne);
- 7) zakupy i usługi (np. rodzaje sklepów, towary i ich cechy, sprzedawanie i kupowanie, korzystanie z usług);
- 8) podróżowanie i turystyka (np. środki transportu i korzystanie z nich, orientacja w terenie, hotel, wycieczki);
- 9) kultura (np. uczestnictwo w kulturze, tradycje i zwyczaje);
- 10) sport (np. dyscypliny sportu, sprzęt sportowy, obiekty sportowe, uprawianie sportu);
- 11) zdrowie (np. samopoczucie, choroby i ich objawy, wizyta u lekarza);
- 12) świat przyrody (np. pogoda, pory roku, rośliny i zwierzęta, elementy krajobrazu).

II. Uczeń rozumie bardzo proste wypowiedzi ustne (np. rozmowy, wiadomości, komunikaty, ogłoszenia) artykułowane wyraźnie, w standardowej odmianie języka:

- 1) reaguje na polecenia;
- 2) określa główną myśl wypowiedzi;
- 3) określa intencje nadawcy lub autora wypowiedzi;
- 4) określa kontekst wypowiedzi (np. czas, miejsce, uczestników);
- 5) znajduje w wypowiedzi określone informacje;
- 6) rozróżnia formalny i nieformalny styl wypowiedzi.

III. Uczeń rozumie bardzo proste wypowiedzi pisemne (np. listy, e-maile, SMS-y, pocztówki, napisy, ulotki, jadłospisy, ogłoszenia, rozkłady jazdy, historyjki obrazkowe z tekstem, teksty narracyjne, wpisy na forach i blogach):

- 1) określa główną myśl tekstu;
- 2) określa intencje nadawcy lub autora tekstu;
- 3) określa kontekst wypowiedzi (np. nadawcę, odbiorcę);
- 4) znajduje w tekście określone informacje;
- 5) rozróżnia formalny i nieformalny styl tekstu.

IV. Uczeń tworzy bardzo krótkie, proste, spójne i logiczne wypowiedzi ustne:

- 1) opisuje ludzi, przedmioty, miejsca i zjawiska;
- 2) opowiada o czynnościach z przeszłości i teraźniejszości;
- 3) przedstawia intencje i plany na przyszłość;
- 4) przedstawia upodobania;
- 5) wyraża swoje opinie;
- 6) wyraża uczucia i emocje;
- 7) stosuje formalny lub nieformalny styl wypowiedzi adekwatnie do sytuacji.

V. Uczeń tworzy bardzo krótkie, proste, spójne i logiczne wypowiedzi pisemne (np. ogłoszenie, zaproszenie, życzenia, wiadomość, SMS, pocztówkę, e-mail, historyjkę, wpis na blogu):

- 1) opisuje ludzi, przedmioty, miejsca i zjawiska;
- 2) opowiada o czynnościach z przeszłości i teraźniejszości;
- 3) przedstawia intencje i plany na przyszłość;
- 4) przedstawia upodobania;
- 5) wyraża swoje opinie;
- 6) wyraża uczucia i emocje;
- 7) stosuje formalny lub nieformalny styl wypowiedzi adekwatnie do sytuacji.

VI. Uczeń reaguje ustnie w typowych sytuacjach:

- 1) przedstawia siebie i inne osoby;
- 2) nawiązuje kontakty towarzyskie; rozpoczyna, prowadzi i kończy rozmowę; podtrzymuje rozmowę w przypadku trudności w jej przebiegu (np. prosi o wyjaśnienie, powtórzenie; upewnia się, że rozmówca zrozumiał jego wypowiedź);
- 3) uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia;

- 4) wyraża swoje opinie, pyta o opinie, zgadza się lub nie zgadza się z opiniami innych osób;
- 5) wyraża swoje upodobania, intencje i pragnienia, pyta o upodobania, intencje i pragnienia innych osób;
- 6) składa życzenia, odpowiada na życzenia;
- 7) zaprasza i odpowiada na zaproszenie;
- 8) proponuje, przyjmuje i odrzuca propozycje;
- 9) pyta o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia;
- 10) nakazuje, zakazuje;
- 11) wyraża prośbę oraz zgodę na spełnienie prośby lub odmowę spełnienia prośby;
- 12) wyraża uczucia i emocje (np. radość, smutek);
- 13) stosuje zwroty i formy grzecznościowe.

VII. Uczeń reaguje w formie bardzo prostego tekstu pisanego (np. wiadomość, SMS, e-mail, wpis na czacie lub forum) w typowych sytuacjach:

- 1) przedstawia siebie i inne osoby;
- 2) nawiązuje kontakty towarzyskie; rozpoczyna, prowadzi i kończy rozmowę (np. podczas rozmowy na czacie);
- 3) uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia (np. wypełnia formularz lub ankietę);
- 4) wyraża swoje opinie, pyta o opinie, zgadza się lub nie zgadza się z opiniami innych osób;
- 5) wyraża swoje upodobania, intencje i pragnienia, pyta o upodobania, intencje i pragnienia innych osób;
- 6) składa życzenia, odpowiada na życzenia;
- 7) zaprasza i odpowiada na zaproszenie;
- 8) proponuje, przyjmuje i odrzuca propozycje;
- 9) pyta o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia;
- 10) nakazuje, zakazuje;
- 11) wyraża prośbę oraz zgodę na spełnienie prośby lub odmowę spełnienia prośby;
- 12) wyraża uczucia i emocje (np. radość, smutek);
- 13) stosuje zwroty i formy grzecznościowe.

VIII. Uczeń przetwarza bardzo prosty tekst ustnie lub pisemnie:

- 1) przekazuje w języku obcym nowożytnym podstawowe informacje zawarte w materiałach wizualnych (np. mapach, symbolach, piktogramach) lub audiowizualnych (np. filmach, reklamach);

- 2) przekazuje w języku obcym nowożytnym lub języku polskim informacje sformułowane w tym języku obcym;
- 3) przekazuje w języku obcym nowożytnym informacje sformułowane w języku polskim.

IX. Uczeń posiada:

- 1) podstawową wiedzę o krajach, społeczeństwach i kulturach społeczności, które posługują się danym językiem obcym nowożytnym, oraz o kraju ojczystym, z uwzględnieniem kontekstu lokalnego, europejskiego i globalnego;
- 2) świadomość związku między kulturą własną i obcą oraz wrażliwość międzykulturową.

X. Uczeń dokonuje samooceny i wykorzystuje techniki samodzielnej pracy nad językiem (np. korzystanie ze słownika, poprawianie błędów, prowadzenie notatek, stosowanie mnemotechnik, korzystanie z tekstów kultury w języku obcym nowożytnym).

XI. Uczeń współdziała w grupie (np. w lekcyjnych i pozalekcyjnych językowych pracach projektowych).

XII. Uczeń korzysta z różnych źródeł informacji w języku obcym nowożytnym, również za pomocą technologii informacyjno-komunikacyjnych.

XIII. Uczeń stosuje strategie komunikacyjne (np. domyślanie się znaczenia wyrazów z kontekstu, identyfikowanie słów kluczy lub internacjonalizmów) i strategie kompensacyjne, w przypadku gdy nie zna lub nie pamięta wyrazu (np. upraszczanie formy wypowiedzi, wykorzystywanie środków niewerbalnych).

XIV. Uczeń posiada świadomość językową (np. podobieństw i różnic między językami).

Warunki i sposób realizacji

Skuteczne porozumiewanie się w języku obcym nowożytnym – zarówno w mowie, jak i w piśmie – stanowi nadrzędny cel kształcenia językowego na wszystkich etapach edukacyjnych wyodrębnionych w podstawie programowej w zakresie przedmiotu język obcy nowożytny. Tak zarysowany cel sprawia, że język obcy nowożytny powinien być przede wszystkim traktowany jako narzędzie umożliwiające uczniowi osiągnięcie różnych, właściwych dla danej sytuacji i motywacji, celów komunikacyjnych. Założenie to nie wyklucza jednoczesnego dążenia do osiągania przez ucznia coraz wyższego stopnia poprawności językowej, choć z pewnością,

zwłaszcza na początkowych etapach procesu kształcenia językowego, będzie to poprawność w zakresie kilku lub kilkunastu najprostszych struktur.

Rozwijanie kompetencji w zakresie języka obcego nowożytnego należy z założenia traktować jako proces wieloletni, naznaczony nierównomiernym rozwojem w zakresie poszczególnych umiejętności, zależny od warunków, w których kształcenie to się odbywa. Zadaniem szkoły jest zapewnienie takich warunków, w których godziny przeznaczone na kształcenie językowe zostaną wykorzystane w sposób optymalny.

W kształceniu językowym na III etapie edukacyjnym niezbędne jest:

- 1) zapewnienie przez szkołę zajęć z języka obcego nowożytnego, którego uczeń uczył się w szkole podstawowej. Zmiana języka nauczanego jako pierwszy w szkole podstawowej na inny język obcy nowożytny nauczany w branżowej szkole I stopnia jest dopuszczalna:
  - a) w przypadku oddziałów wielozawodowych, w których zapewnienie wszystkim uczniom kontynuacji kształcenia w zakresie języka obcego nowożytnego nauczanego jako pierwszy w szkole podstawowej może okazać się niemożliwe,
  - b) w przypadku gdy konieczność kontynuacji nauczania danego języka obcego nowożytnego jako pierwszego wiązałaby się z ograniczeniem możliwości wyboru szkoły ponadpodstawowej.

Decydując się w branżowej szkole I stopnia na zmianę języka obcego nowożytnego względem języka nauczanego w szkole podstawowej jako pierwszego, należy mieć świadomość, że wyłącznie wariant III.BS2.1 zapewnia przygotowanie ucznia do przystąpienia do egzaminu maturalnego na poziomie podstawowym po zakończeniu kształcenia w branżowej szkole II stopnia;

- 2) zapewnienie przez szkołę kształcenia uczniów w grupach o zbliżonym poziomie biegłości w zakresie języka obcego nowożytnego. Realizacja tego wymagania może wiązać się z podziałem klasy na grupy bądź stworzeniem grup językowych międzyoddziałowych;
- 3) wzbogacanie treści kształcenia o aspekty nawiązujące do zakresu tematycznego związanego z wybranymi efektami kształcenia, określonymi w podstawie programowej kształcenia w zawodach szkolnictwa branżowego, np. bezpieczeństwo i higiena pracy, kompetencje personalne i społeczne. Kształcenie w zakresie języka obcego nowożytnego ukierunkowanego zawodowo (JOZ w podstawie programowej kształcenia w zawodach szkolnictwa branżowego) musi odbywać się w ramach języka obcego nowożytnego nauczanego jako przedmiot obowiązkowy w branżowej szkole I stopnia;

- 4) prowadzenie zajęć z języka obcego nowożytnego w odpowiednio wyposażonej sali, z dostępem do słowników, pomocy wizualnych, odtwarzacza płyt CD / plików dźwiękowych, komputera ze stałym łączem internetowym, umożliwiającej przeprowadzanie ćwiczeń językowych w parach i grupach;
- 5) używanie języka obcego nowożytnego nie tylko jako treści swoistej dla przedmiotu nauczania, ale również jako języka komunikacji podczas zajęć w różnych rodzajach interakcji, tj. zarówno nauczyciel – uczeń, jak i uczeń – uczeń;
- 6) tworzenie i wykorzystywanie takich zadań językowych, które będą stanowiły ilustrację przydatności języka obcego nowożytnego do realizacji własnych celów komunikacyjnych ucznia, w tym związanych z zawodem, w którym się kształci, spójnych z jego potrzebami poznawczymi, emocjonalnymi oraz społecznymi, oraz stwarzanie sytuacji edukacyjnych sprzyjających poznawaniu i rozwijaniu przez uczniów własnych zainteresowań oraz pasji. Wszystkie te działania powinny docelowo służyć rozwijaniu u uczniów świadomości znaczenia języków obcych nowożytnych w różnych dziedzinach życia społecznego, w tym w pracy, również w odniesieniu do własnej ścieżki kariery zawodowej;
- 7) wykorzystywanie autentycznych materiałów źródłowych (zdjęć, filmów, nagrań audio, tekstów), w tym z użyciem narzędzi związanych z technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, takich jak np. tablice interaktywne z oprogramowaniem, urządzenia mobilne;
- 8) przeprowadzanie na bieżąco nieformalnej oraz formalnej diagnozy oraz systematyczne przekazywanie uczniowi i jego rodzicom – w sposób zrozumiały i czytelny dla odbiorcy – informacji zwrotnej na temat poziomu osiągnięć / postępów ucznia w zakresie poszczególnych umiejętności językowych;
- 9) zachęcanie uczniów do samooceny własnej pracy i stosowania różnych technik służących uczeniu się. Jest to szczególne zadanie nauczycieli i szkoły. Nauczyciele powinni zachęcać uczniów do pracy własnej z wykorzystaniem filmów, zasobów Internetu, książek (np. uproszczonych lektur), komunikatorów i mediów społecznościowych w odpowiednim zakresie i stosownie do wieku uczniów. W szkole powinny być organizowane wydarzenia związane z językami obcymi nowożytnymi, np. konkursy, wystawy, seanse filmowe, spotkania czytelnicze, dni języków obcych nowożytnych, zajęcia teatralne, udział w programach europejskich typu *eTwinning*, umożliwiające uczniom kontakt z rodzimymi użytkownikami języka oraz innymi użytkownikami nauczanego języka;

- 10) wykorzystanie zajęć z języka obcego nowożytnego do rozwijania wrażliwości międzykulturowej oraz kształtowania postawy ciekawości, tolerancji i otwartości wobec innych kultur, niekoniecznie tylko tych związanych z nauczaniem językiem, np. poprzez zachęcanie uczniów do refleksji nad zjawiskami typowymi dla kultur innych niż własna, stosowanie odniesień do kultury, tradycji i historii kraju pochodzenia uczniów oraz tworzenie sytuacji komunikacyjnych umożliwiających uczniom rozwijanie umiejętności interkulturowych.

Kształcenie w zakresie języka obcego nowożytnego nie odbywa się w edukacyjnej próżni – powinno ono wspierać kształcenie w zakresie pozostałych przedmiotów oraz umiejętności ogólnych i być przez nie wspierane. Należy mieć świadomość, że wiele technik stosowanych podczas zajęć z języka obcego nowożytnego, np. planowanie i analizowanie zasobu środków i umiejętności językowych posiadanych i wymaganych do wykonania danego zadania językowego, twórcze wykorzystywanie języka, traktowanie popełnionego błędu jako narzędzia rozwoju własnych umiejętności językowych, wykorzystywanie domysłu językowego w procesie rozumienia tekstu słuchanego i czytanego, odkrywanie wzorców i formułowanie reguł, sprzyja nie tylko rozwojowi umiejętności językowych, ale przyczynia się do rozwoju umiejętności rozumowania w ogóle.

Warto zachęcać uczniów do wykorzystania znajomości innych języków, w tym również języka ojczystego, w celu ułatwienia uczenia się. Nauczyciel powinien zachęcać uczniów do szukania podobieństw między językami w zakresie słownictwa, gramatyki oraz organizacji tekstu, zwracając jednocześnie uwagę na różnice międzyjęzykowe. Umożliwi to uczniom stworzenie zestawu tzw. strategii wielojęzycznych.

Zajęcia z języka obcego nowożytnego, dla których naturalne i pożądane są ćwiczenia bazujące na pracy w parach lub grupach (w tym debata / dyskusja), dają również doskonałą możliwość rozwijania tzw. umiejętności miękkich, w tym umiejętności współpracy, oceny mocnych i słabych stron własnych oraz kolegów i koleżanek, doceniania wkładu pracy kolegów oraz koleżanek, np. w ramach pracy projektowej.

HISTORIA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Chronologia historyczna.

1. Sytuowanie faktów, zjawisk i procesów historycznych w czasie.
2. Porządkowanie wybranych faktów w obrębie zjawisk i procesów historycznych.
3. Wskazywanie przejawów zmian i kontynuacji w różnych wymiarach dziejów.

II. Analiza i interpretacja historyczna.

1. Porównywanie i analizowanie informacji pochodzących z różnych źródeł.
2. Wyciąganie wniosków oraz formułowanie ocen i opinii.
3. Sytuowanie faktów, zjawisk i procesów historycznych w przestrzeni.
4. Wskazywanie i wyjaśnianie związków przyczynowo-skutkowych.
5. Wyodrębnianie elementów procesu dziejowego.
6. Zachowanie krytycznej postawy wobec różnych interpretacji historii.
7. Posługiwanie się wiedzą i doskonalonymi umiejętnościami do rozumienia współczesnych realiów.

III. Narracja historyczna.

1. Łączenie informacji pochodzących z różnych źródeł w samodzielną wypowiedź.
2. Uzasadnianie formułowanych ocen i opinii.
3. Tworzenie różnych form opisu zjawisk i procesów historycznych (z zachowaniem poprawności językowej).

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Antyczne dziedzictwo cywilizacji europejskiej. Uczeń:

- 1) sytuuje w czasie i przestrzeni cywilizacje starożytne;
- 2) charakteryzuje trwałe osiągnięcia cywilizacji grecko-rzymskiej;
- 3) opisuje genezę i etapy rozwoju chrześcijaństwa.

II. Średniowieczne kręgi kulturowe. Uczeń:

- 1) charakteryzuje łaciński, bizantyjski i arabski krąg kulturowy;
- 2) opisuje na wybranych przykładach relacje między Europą a światem islamu w średniowieczu;
- 3) wyjaśnia, na czym polegał uniwersalny charakter kultury średniowiecza.

III. Polska Piastów. Uczeń:

- 1) wyjaśnia genezę powstania państwa polskiego i znaczenie jego chrystianizacji;

- 2) charakteryzuje przykłady wzmocnienia i decentralizacji państwa polskiego w okresie monarchii wczesnopiastowskiej;
- 3) podaje przykłady zmian politycznych, gospodarczych i społecznych na ziemiach polskich w okresie rozbitcia dzielnicowego;
- 4) opisuje proces jednoczenia ziem polskich, ze szczególnym uwzględnieniem roli Władysława Łokietka;
- 5) charakteryzuje i ocenia rządy Kazimierza Wielkiego w zakresie polityki wewnętrznej i zagranicznej.

IV. Królestwo Polskie u schyłku średniowiecza. Uczeń:

- 1) przedstawia okoliczności zawarcia unii polsko-litewskiej w XIV w. i ocenia jej znaczenie;
- 2) charakteryzuje i ocenia stosunki polsko-krzyżackie w XV w.;
- 3) ocenia wpływ przywilejów zdobytych przez szlachtę do końca XV w. na życie społeczne, polityczne i gospodarcze w Królestwie Polskim;
- 4) charakteryzuje kulturę polską okresu średniowiecza, odwołując się do wybranych przykładów.

V. Wyzwania czasów nowożytnych. Uczeń:

- 1) przedstawia przyczyny i skutki zamorskiej ekspansji Europejczyków od czasu wielkich odkryć geograficznych;
- 2) opisuje podziały wyznaniowe i podaje przykłady wojen na tle religijnym w nowożytnej Europie;
- 3) charakteryzuje kulturę renesansu oraz baroku, odwołując się do wybranych przykładów.

VI. Rzeczpospolita Obojga Narodów. Uczeń:

- 1) przedstawia postanowienia i ocenia znaczenie unii lubelskiej;
- 2) charakteryzuje ustrój polityczny i strukturę społeczną Rzeczypospolitej Obojga Narodów;
- 3) porównuje gospodarkę Rzeczypospolitej i krajów Europy Zachodniej;
- 4) wyjaśnia specyfikę tolerancji religijnej w Rzeczypospolitej;
- 5) charakteryzuje kulturę polskiego renesansu, odwołując się do wybranych przykładów.

VII. Rzeczpospolita a państwa sąsiednie w XVII i na początku XVIII w. Uczeń:

- 1) przedstawia główne przyczyny i następstwa wojen toczonych przez Rzeczpospolitą w XVII w.;

- 2) podaje przykłady ingerencji państw ościennych w sprawy wewnętrzne Rzeczypospolitej w XVII i na początku XVIII w.

VIII. Upadek Rzeczypospolitej na tle oświeceniowych przełomów. Uczeń:

- 1) identyfikuje główne idee oświecenia i charakteryzuje zmiany cywilizacyjne w Europie Zachodniej w XVIII w.;
- 2) wyjaśnia wpływ idei oświeceniowych na powstanie Stanów Zjednoczonych Ameryki oraz wybuch rewolucji francuskiej;
- 3) charakteryzuje reformy oświeceniowe w Rzeczypospolitej, ze szczególnym uwzględnieniem reform Sejmu Wielkiego i postanowień Konstytucji 3 maja;
- 4) charakteryzuje przyczyny i opisuje zasięg terytorialny kolejnych rozbiorów Rzeczypospolitej;
- 5) wyjaśnia zewnętrzne i wewnętrzne przyczyny upadku Rzeczypospolitej.

IX. Sprawa polska w I połowie XIX w. Uczeń:

- 1) przedstawia politykę Napoleona wobec sprawy polskiej z uwzględnieniem Legionów Polskich we Włoszech;
- 2) charakteryzuje postanowienia kongresu wiedeńskiego w sprawie ziem polskich;
- 3) wyjaśnia genezę i charakteryzuje następstwa powstania listopadowego.

X. Ziemie polskie w czasach rozwoju cywilizacji przemysłowej. Uczeń:

- 1) wyjaśnia genezę i charakteryzuje następstwa powstania styczniowego;
- 2) charakteryzuje postawy społeczeństwa polskiego wobec polityki germanizacyjnej i rusyfikacyjnej władz zaborczych;
- 3) charakteryzuje specyfikę tzw. autonomii galicyjskiej;
- 4) charakteryzuje zróżnicowanie gospodarcze ziem polskich i główne zmiany społeczne;
- 5) porównuje programy polityczne ruchu narodowego, socjalistycznego i ludowego;
- 6) określa kluczowe następstwa ekspansji kolonialnej państw uprzemysłowionych.

XI. I wojna światowa. Uczeń:

- 1) wyjaśnia przyczyny wybuchu wojny i opisuje charakter działań wojennych na różnych frontach;
- 2) wyjaśnia znaczenie przystąpienia USA do wojny;
- 3) określa bezpośrednie skutki rewolucji 1917 r. w Rosji;
- 4) przedstawia społeczne i gospodarcze następstwa wojny.

XII. Ustanowienie i zagrożenia ładu wersalskiego w Europie. Uczeń:

- 1) przedstawia zmiany terytorialne w Europie po I wojnie światowej;
- 2) charakteryzuje postanowienia traktatu wersalskiego;
- 3) wyjaśnia okoliczności i następstwa objęcia władzy w Niemczech przez Hitlera;
- 4) charakteryzuje początki systemu stalinowskiego w ZSRR;
- 5) charakteryzuje przemiany gospodarcze i kulturalne oraz osiągnięcia naukowe okresu międzywojennego.

XIII. Problemy i osiągnięcia II Rzeczypospolitej. Uczeń:

- 1) charakteryzuje proces kształtowania się granic niepodległej Polski, z uwzględnieniem powstania wielkopolskiego, powstań śląskich, wojny polsko-bolszewickiej i plebiscytów;
- 2) porównuje ustrój II Rzeczypospolitej przed zamachem majowym i po nim;
- 3) charakteryzuje główne założenia polityki zagranicznej II Rzeczypospolitej;
- 4) ocenia znaczenie głównych osiągnięć gospodarczych niepodległej Polski, uwzględniając zniszczenia wojenne i kryzys ekonomiczny;
- 5) charakteryzuje strukturę społeczną, narodowościową i wyznaniową II Rzeczypospolitej;
- 6) opisuje główne osiągnięcia niepodległej Polski w dziedzinie nauki i kultury.

XIV. Geneza i charakter II wojny światowej. Uczeń:

- 1) charakteryzuje międzynarodowe położenie Polski w przededniu wybuchu II wojny światowej;
- 2) wyjaśnia przyczyny przegranej wojny obronnej przez Polskę;
- 3) sytuuje w czasie i przestrzeni przełomowe wydarzenia II wojny światowej (polityczne i militarne);
- 4) omawia przykłady eksterminacji narodów, z uwzględnieniem eksterminacji polskiej warstwy przywódczej, Holokaustu i zagłady Romów;
- 5) przedstawia przykłady bohaterstwa żołnierzy polskich na frontach II wojny światowej;
- 6) opisuje uwarunkowania militarne i polityczne konferencji Wielkiej Trójki oraz przedstawia ich ustalenia.

XV. Obywatele i władze Rzeczypospolitej Polskiej w czasie II wojny światowej. Uczeń:

- 1) charakteryzuje podział ziem polskich dokonany przez Niemcy i ZSRR;
- 2) porównuje politykę okupantów wobec obywateli Rzeczypospolitej Polskiej i wymienia przykłady największych zbrodni niemieckich i sowieckich;
- 3) wyjaśnia znaczenie funkcjonowania władz Rzeczypospolitej Polskiej na obczyźnie;

- 4) charakteryzuje cele i organizację Polskiego Państwa Podziemnego;
- 5) charakteryzuje genezę i następstwa powstania warszawskiego.

XVI. Europa i świat w dobie zimnowojennych podziałów. Uczeń:

- 1) charakteryzuje polityczne, społeczne, gospodarcze i kulturowe skutki II wojny światowej;
- 2) wyjaśnia genezę zimnej wojny i identyfikuje główne kryzysy międzynarodowe okresu zimnowojennego;
- 3) charakteryzuje politykę ZSRS wobec państw bloku wschodniego (z uwzględnieniem interwencji zbrojnej na Węgrzech i w Czechosłowacji);
- 4) wyjaśnia genezę i charakter integracji europejskiej;
- 5) przedstawia cele i rolę Organizacji Narodów Zjednoczonych w powojennym świecie;
- 6) charakteryzuje przemiany społeczne i gospodarcze w II połowie XX w., z uwzględnieniem zjawiska kultury masowej.

XVII. Polska pod dominacją ZSRS. Uczeń:

- 1) porównuje kształt terytorialny Polski przed wybuchem II wojny światowej i po jej zakończeniu;
- 2) charakteryzuje proces przejmowania przez komunistów władzy w Polsce i opisuje postawy Polaków wobec terroru komunistycznego;
- 3) charakteryzuje przemiany gospodarcze, społeczne i kulturowe w powojennej Polsce;
- 4) przedstawia kryzysy społeczne w PRL, uwzględniając ich charakter i następstwa;
- 5) ocenia rolę Kościoła katolickiego w powojennej Polsce;
- 6) charakteryzuje ruch społeczny „Solidarność” i rozpoznaje jego przywódców;
- 7) opisuje następstwa wprowadzenia stanu wojennego w Polsce.

XVIII. Narodziny III Rzeczypospolitej i jej miejsce w świecie. Uczeń:

- 1) charakteryzuje przemiany w Polsce w 1989 r. i ocenia ich wpływ na przemiany w Europie Środkowo-Wschodniej;
- 2) przedstawia najważniejsze zmiany polityczne, gospodarcze i społeczne w Polsce w latach 90. XX w. i w pierwszych dekadach XXI w.;
- 3) wyjaśnia znaczenie przystąpienia Polski do NATO i do Unii Europejskiej;
- 4) charakteryzuje nowe zagrożenia dla ładu międzynarodowego.

Warunki i sposób realizacji

Podstawa programowa w zakresie przedmiotu historia ujmuje w sposób syntetyczny całokształt dziejów Polski, ukazany jednak w szerszym kontekście, głównie na tle istotnych zjawisk i procesów z historii Europy. Treści nauczania mają układ chronologiczny, co powinno dać uczniom i uczennicom spójny i uporządkowany obraz ojczyństw dziejów.

Treści nauczania obejmują 18 działów. Zaleca się, choć nie jest to jedyna możliwość, aby poszczególne działy tematyczne były realizowane następująco:

- 1) klasa I – działy od I do VIII;
- 2) klasa II – działy od IX do XIII;
- 3) klasa III – działy od XIV do XVIII.

Aby zagwarantować atrakcyjność i efektywność edukacji historycznej na tym etapie edukacyjnym, należy korzystać z szerokiego spektrum metod i środków dydaktycznych. Nauczyciel powinien stosować nauczanie problemowe i metody aktywizujące. Oprócz podręczników istotną rolę w procesie kształcenia powinny odgrywać również teksty źródłowe, materiały ikonograficzne, filmy, mapy, wystawy multimedialne. Olbrzymie możliwości edukacyjne stwarza w tym obszarze Internet.

Warto też zachęcać uczniów do korzystania z różnych form pozalekcyjnej edukacji historycznej (wycieczki, projekty, konkursy, akademie szkolne, uroczystości rocznicowe, rekonstrukcje historyczne, multimedialne wystawy muzealne, gry o walorach edukacyjnych, np. planszowe, wideo itp.). Zaleca się także możliwie częste uwzględnianie lokalnych kontekstów czy przykładów podczas omawiania zagadnień o ponadlokalnym charakterze.

Kształcenie w branżowej szkole I stopnia podejmują uczniowie o bardzo zróżnicowanych oczekiwaniach i predyspozycjach. Niektórzy z nich zapewne już na tym etapie zakończą szkolną edukację, inni będą kształcić się dalej. Będzie to wymagało indywidualizacji pracy z uczniem oraz stosowania skutecznych metod nauczania w celu nie tylko realizacji wymogów programowych, lecz także rozbudzania zainteresowań historycznych młodzieży.

BIZNES I ZARZĄDZANIE

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Wiedza.

1. Charakteryzowanie elementów kompetencji przedsiębiorczych, wyjaśnianie zależności zachodzących między nimi i rozumienie ich roli we współczesnym świecie.
2. Rozumienie znaczenia i wyzwań pracy zespołowej oraz poznanie technik ją wspomagających.
3. Charakteryzowanie etapów zarządzania projektami.
4. Identyfikowanie podstawowych rodzajów ryzyk związanych z realizacją projektów.
5. Wyjaśnianie mechanizmów funkcjonowania gospodarki rynkowej, powiązań między jej podmiotami i poznanie roli państwa w procesach gospodarczych.
6. Zaznajomienie się z prawami i instytucjami chroniącymi konsumenta.
7. Rozumienie różnych postaw ludzi wobec pieniędzy oraz konsekwencji wynikających z tych postaw.
8. Charakteryzowanie usług finansowych ważnych dla gospodarstwa domowego.
9. Rozumienie metod aktywnego poszukiwania pracy.
10. Wyjaśnianie zasad zarządzania przedsiębiorstwem.
11. Znajomość procesu planowania własnego biznesu.

II. Umiejętności i stosowanie wiedzy w praktyce.

1. Analiza własnych kompetencji przedsiębiorczych i przygotowanie planu działania zmierzającego do ich rozwoju.
2. Współpraca w zespole i skuteczne organizowanie pracy zespołu w celu realizacji określonego zadania.
3. Prowadzenie dyskusji i argumentowanie w trakcie pracy zespołowej.
4. Formułowanie i uzasadnianie celów, planowanie, prezentowanie zakresu i realizacja prostych zadań projektowych.
5. Samodzielne obserwacje zjawisk zachodzących w gospodarce i wyciąganie wniosków na podstawie tych obserwacji.
6. Uwzględnianie prostych informacji gospodarczych oraz podstawowych wskaźników ekonomicznych w podejmowanych decyzjach dotyczących życia prywatnego i w planach na przyszłość.
7. Planowanie budżetu gospodarstwa domowego ze świadomością konsekwencji nadmiernego zadłużania się.
8. Analizowanie wpływu podatków na budżet gospodarstwa domowego i możliwości wykorzystania ulg.
9. Dobieranie oferty usług finansowych do własnych potrzeb.

10. Dobieranie odpowiednich form oszczędzania i inwestowania, z uwzględnieniem towarzyszącego im ryzyka i adekwatnie do sytuacji gospodarstwa domowego.
11. Obserwowanie dynamicznie zmieniającego się rynku pracy i rozpoznawanie kompetencji na nim oczekiwanych.
12. Sporządzanie dokumentów aplikacyjnych podczas ubiegania się o pracę.
13. Kształtowanie umiejętności autoprezentacji i formułowania konstruktywnych opinii zwrotnych.
14. Samodzielne analizowanie zjawisk zachodzących w najbliższym otoczeniu i formułowanie na ich podstawie pomysłów na własny biznes.
15. Przygotowanie do planowania własnej działalności gospodarczej.

III. Kształtowanie postaw.

1. Dostrzeganie znaczenia i konieczności ciągłego doskonalenia kompetencji przedsiębiorczych w życiu osobistym i społeczno-gospodarczym.
2. Dostrzeganie znaczenia kreatywnego myślenia w tworzeniu pomysłów na biznes oraz rozwiązywaniu problemów w życiu osobistym i zawodowym.
3. Docenianie roli przedsiębiorców budujących w sposób odpowiedzialny konkurencyjną gospodarkę oraz dostrzeganie znaczenia wolności gospodarczej i własności prywatnej jako filarów społecznej gospodarki rynkowej.
4. Przyjmowanie postaw patriotyzmu gospodarczego, rozumianego jako odpowiedzialność konsumentów i ludzi biznesu za dobrobyt gospodarczy i społeczny kraju.
5. Dostrzeganie konsekwencji działań nieetycznych związanych z finansami.
6. Świadomość konsekwencji związanych z nieodpowiedzialnym zadłużaniem się i mechanizmów wychodzenia ze spirali zadłużenia.
7. Samoświadomość i przyjmowanie odpowiedzialności za swoją karierę zawodową.
8. Docenianie roli postaw przedsiębiorczych pracowników w rozwoju biznesu i przedsięwzięć społecznych.
9. Docenianie roli przedsiębiorcy i osób zarządzających w osiągnięciu celów przedsiębiorstwa.
10. Otwarcie na szanse pojawiające się w otoczeniu, podejmowanie inicjatywy, pomysłowość i determinacja w realizacji celów.
11. Respektowanie praw ochrony własności intelektualnej.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Osoba przedsiębiorcza we współczesnym świecie: przedsiębiorczość w gospodarce rynkowej, kompetencje przedsiębiorcze i metody ich doskonalenia, umiejętności interpersonalne, praca zespołowa, kreatywne myślenie, rola innowacji w przedsiębiorczości.

Uczeń:

- 1) na wybranych przykładach identyfikuje cechy człowieka przedsiębiorczego, rozpoznaje je u siebie i określa związek zachowania się osoby przedsiębiorczej z szansami, jakie stwarza gospodarka rynkowa;
- 2) dostrzega znaczenie przedsiębiorczości, w tym innowacyjności i kreatywności, w życiu osobistym, społecznym i gospodarczym;
- 3) identyfikuje składowe kompetencje osoby przedsiębiorczej (w zakresie wiedzy, umiejętności, postaw) i zależności zachodzące między nimi, a także dokonuje analizy własnych kompetencji i przygotowuje plan rozwoju kompetencji przedsiębiorczych;
- 4) wyjaśnia rolę umiejętności w zakresie komunikacji interpersonalnej jako składową kompetencji przedsiębiorczych oraz stosuje różne formy komunikacji werbalnej i niewerbalnej we współdziałaniu z innymi;
- 5) rozpoznaje techniki wywierania wpływu na ludzi i stosuje sposoby obrony przed manipulacją;
- 6) stosuje techniki zarządzania czasem w pracy indywidualnej i zespołowej;
- 7) charakteryzuje etapy podejmowania decyzji i stosuje metody wspomagające ten proces;
- 8) wyjaśnia znaczenie pracy zespołowej, charakteryzuje główne bariery w budowaniu zespołu i organizuje jego pracę w celu realizacji określonego zadania;
- 9) wyjaśnia, na czym polega kreatywne myślenie i jego znaczenie w procesie identyfikacji szans rynkowych na nowe przedsięwzięcie biznesowe lub społeczne;
- 10) charakteryzuje najważniejsze bariery oraz stosuje techniki pobudzające kreatywne myślenie w pracy indywidualnej i zespołowej;
- 11) rozróżnia rodzaje i źródła innowacji, a także wyjaśnia na wybranych przykładach ich wpływ na zdolności konkurencyjne przedsiębiorstw na rynku.

II. Zarządzanie projektami: specyfika projektu, zakres, etapy i cele projektu, planowanie zadań projektowych, budżet i harmonogram działań, role w projekcie i podział zadań, podsumowywanie zadań projektowych. Uczeń:

- 1) rozumie istotę projektu, identyfikuje i omawia poszczególne etapy projektu oraz charakteryzuje je na wybranym przykładzie;

- 2) definiuje cele projektu, wykorzystując technikę SMART;
- 3) wyróżnia zadania w projekcie i określa role w projekcie poszczególnych członków zespołu (na wybranym przykładzie);
- 4) przygotowuje harmonogram i prosty budżet projektowy na podstawie zebranych danych;
- 5) w czasie realizacji przykładowych zadań projektowych wprowadza zmiany do wcześniej zaplanowanych prac;
- 6) sporządza zwięzłe sprawozdania z przeprowadzonych zadań projektowych, analizując powstałe problemy i zidentyfikowane ryzyka.

III. Gospodarka rynkowa: przedsiębiorczość w gospodarce rynkowej, cechy gospodarki rynkowej, rodzaje rynków, mechanizm rynkowy, podmioty gospodarki rynkowej, podmioty ekonomii społecznej, parametry charakteryzujące gospodarkę, budżet państwa i budżety jednostek samorządu terytorialnego, rola państwa w gospodarce, konsument na rynku, patriotyzm gospodarczy. Uczeń:

- 1) dostrzega znaczenie przedsiębiorczości w rozwoju społeczno-gospodarczym – w skali lokalnej, regionalnej, krajowej i globalnej;
- 2) wykazuje zalety gospodarki opartej na mechanizmie rynkowym, doceniając fundamentalne wartości, na jakich się ona opiera (wolność gospodarcza, prywatna własność);
- 3) analizuje funkcje rynku i rozróżnia rodzaje rynków;
- 4) wyjaśnia prawo popytu i podaży oraz charakteryzuje czynniki wpływające na wielkość popytu i podaży;
- 5) określa zależności między podmiotami gospodarki rynkowej, w tym państwem, gospodarstwem domowym i przedsiębiorstwem;
- 6) identyfikuje podstawowe parametry charakteryzujące gospodarkę (w tym produkt krajowy brutto (PKB), inflacja, zatrudnienie, bezrobocie);
- 7) analizuje źródła wpływów i kierunki wydatków budżetu państwa oraz przykładowej jednostki samorządu terytorialnego, wyjaśnia wpływ deficytu budżetowego i długu publicznego na funkcjonowanie państwa i gospodarki;
- 8) charakteryzuje organizacje i instytucje prokonsumenckie oraz potrafi korzystać z praw przysługujących konsumentom, w tym składać reklamację;
- 9) rozumie, na czym polega współczesny patriotyzm gospodarczy, i dostrzega jego przejawy m.in. w uczciwym prowadzeniu i rozwijaniu działalności gospodarczej w Polsce, płaceniu

podatków w Polsce, wykorzystywaniu rodzimych technologii, kupowaniu polskich produktów.

IV. Finanse osobiste: pieniądź, obieg pieniądza, postawy wobec pieniędzy, dojrzałość finansowa, instytucje rynku finansowego, budżet gospodarstwa domowego, spirala zadłużenia, podatki, formy oszczędzania i inwestowania, ryzyko inwestycyjne, usługi bankowe, bezpieczeństwo elektronicznych usług finansowych, finansowe zabezpieczenie przyszłości, ubezpieczenia społeczne, ubezpieczenia majątkowe i na życie, inwestowanie na Giełdzie Papierów Wartościowych, etyka w finansach. Uczeń:

- 1) omawia funkcje i formy pieniądza oraz jego obieg w gospodarce;
- 2) identyfikuje swoją postawę wobec pieniędzy oraz rozróżnia podstawowe postawy ludzi wobec pieniędzy, wymienia wady i zalety każdej z nich oraz omawia poziomy dojrzałości finansowej;
- 3) charakteryzuje najważniejsze instytucje rynku finansowego w Polsce oraz objaśnia ich znaczenie w funkcjonowaniu gospodarki, przedsiębiorstw i konsumentów;
- 4) wyjaśnia podstawowe zasady tworzenia budżetu gospodarstwa domowego, formułuje praktyczne rady pozwalające poprawić jakość zarządzania budżetem oraz uniknąć spirali zadłużenia i wyjść z niej;
- 5) wymienia podstawowe rodzaje podatków w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem podatków, których podatnikami są członkowie gospodarstwa domowego;
- 6) wyjaśnia, z czego wynikają różnice między wynagrodzeniem brutto i netto;
- 7) dobiera odpowiednie sposoby rozliczeń i możliwe do zastosowania ulgi w podatku dochodowym od osób fizycznych (PIT);
- 8) rozróżnia formy oszczędzania i podstawowe formy inwestowania, ocenia je pod względem ryzyka, przewidywanych zysków i płynności;
- 9) ma świadomość pułapek związanych z wyborem podstawowych form oszczędzania i inwestowania, w tym inwestowania spekulacyjnego (z uwzględnieniem inwestycji alternatywnych), wykazuje różnice między inwestowaniem i hazardem oraz przeprowadza symulowaną alokację środków finansowych w wybrane formy oszczędzania i inwestowania;
- 10) analizuje oferty usług banków oraz spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych w zakresie kont osobistych, kart płatniczych, lokat terminowych, kredytów i pożyczek oraz oferty pozabankowych instytucji pożyczkowych, uwzględniając realną stopę procentową, a także gwarancje depozytów;

- 11) rozumie zasady bezpieczeństwa i dostrzega zagrożenia przy korzystaniu z systemów elektronicznych związanych z finansami osobistymi, w tym bankowości elektronicznej;
- 12) dostrzega konieczność wczesnego rozpoczęcia systematycznego oszczędzania i inwestowania środków finansowych na emeryturę i jest świadomy efektów finansowych związanych z procentem składanym w przypadku długiego okresu lokowania środków;
- 13) charakteryzuje system zabezpieczenia społecznego (ubezpieczenia społeczne i zdrowotne) oraz rodzaje ubezpieczeń (osobowych i majątkowych) według różnych kryteriów i porównuje oferty zakładów ubezpieczeń na przykładzie ubezpieczenia nieruchomości lub pojazdów mechanicznych, ze szczególnym uwzględnieniem relacji zakresów ochrony i sum ubezpieczeń do wysokości składki;
- 14) charakteryzuje rodzaje papierów wartościowych i objaśnia mechanizm inwestowania w akcje na giełdzie papierów wartościowych na przykładzie Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie;
- 15) krytycznie analizuje przykładowe umowy produktów finansowych (np. umowy kredytu lub pożyczki, ogólne warunki ubezpieczenia);
- 16) jest świadomy, że należy korzystać z różnorodnych i wiarygodnych źródeł informacji przed podjęciem decyzji finansowych;
- 17) ocenia przykłady praktyk i zachowań etycznych oraz nieetycznych na rynku finansowym i formułuje rekomendacje, co zrobić, żeby nie paść ofiarą nieuczciwych praktyk.

V. Osoba przedsiębiorcza na rynku pracy: kariera zawodowa, poszukiwanie pracy, rozmowa kwalifikacyjna, autoprezentacja, formułowanie opinii zwrotnej, etyka w pracy.

Uczeń:

- 1) na podstawie analizy ścieżek kariery znanych ludzi oraz własnych oczekiwań planuje swoją karierę zawodową i wymienia jej etapy w czasie;
- 2) formułuje własne cele zawodowe zgodnie z zasadą SMART, z zachowaniem równowagi z planami w życiu prywatnym, i opisuje możliwości ich realizacji;
- 3) opracowuje plan swojej ścieżki edukacyjnej;
- 4) analizuje swoje kompetencje i zestawia je z zapotrzebowaniem na rynku pracy;
- 5) analizuje oferty pracy, wskazuje najbardziej i najmniej poszukiwane zawody oraz identyfikuje potencjalne trudności w znalezieniu pracy przez osoby bezrobotne;
- 6) przygotowuje dokumenty aplikacyjne związane z ubieganiem się o pracę;
- 7) dokonuje autoprezentacji jako kandydat do pracy i na podstawie konstruktywnej informacji zwrotnej koryguje swoje wystąpienie;

- 8) rozumie zasady prowadzenia rozmowy kwalifikacyjnej;
- 9) wymienia podstawowe prawa i obowiązki pracownika (w tym młodocianego) i pracodawcy;
- 10) na wybranych przykładach wymienia różnice między zatrudnieniem a samozatrudnieniem oraz analizuje ich zalety i wady;
- 11) identyfikuje konsekwencje nieetycznych zachowań w relacjach pracownik – pracodawca.

VI. Przedsiębiorstwo: zarządzanie przedsiębiorstwem, własny biznes i jego otoczenie, finanse przedsiębiorstwa, etyka w biznesie, społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw.

Uczeń:

- 1) rozumie istotę procesu zarządzania przedsiębiorstwem i dostrzega znaczenie zarządzania w osiąganiu celów przedsiębiorstwa;
- 2) dyskutuje na tematy związane z prowadzeniem biznesu podczas spotkania z przedsiębiorcą;
- 3) inspirując się doświadczeniami własnymi i znanych przedsiębiorców oraz bazując na zebranych informacjach z rynku (zachowaniach klientów i konkurentów), znajduje pomysły na własną działalność gospodarczą i ocenia je pod względem innowacyjności;
- 4) w ramach pracy projektowej przygotowuje w zespole wstępną koncepcję własnego biznesu;
- 5) ma świadomość znaczenia ochrony własności intelektualnej w prowadzonej działalności;
- 6) analizuje mikro- i makrootoczenie przedsiębiorstwa, identyfikuje mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia projektowanego przedsiębiorstwa;
- 7) identyfikuje możliwe źródła finansowania działalności przedsiębiorstw;
- 8) prognozuje efekty finansowe projektowanego przedsiębiorstwa na podstawie zestawienia planowanych przychodów i kosztów;
- 9) rozróżnia zachowania etyczne i nieetyczne w biznesie, w tym przejawy korupcji w życiu gospodarczym, oraz rozumie istotę i cele społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw;
- 10) dokonuje prezentacji koncepcji własnego biznesu i na podstawie komunikatów zwrotnych modyfikuje jej elementy.

Warunki i sposób realizacji

Wymagania w zakresie podstawowym podzielono na sześć części:

- 1) osoba przedsiębiorcza we współczesnym świecie;
- 2) zarządzanie projektami;

- 3) gospodarka rynkowa;
- 4) finanse osobiste;
- 5) osoba przedsiębiorcza na rynku pracy;
- 6) przedsiębiorstwo.

Każda z sześciu części koncentruje się na innych aspektach przedsiębiorczości i ma na celu kształtowanie i wzmacnianie kompetencji przedsiębiorczych w różnych sferach życia.

Kształcenie powinno rozpocząć się od identyfikacji cech osoby przedsiębiorczej i rozpoznania tych cech, które mają szczególne znaczenie w gospodarce rynkowej. Z tego powodu w części pierwszej (osoba przedsiębiorcza we współczesnym świecie) silny akcent położono na identyfikację składowych kompetencji osoby przedsiębiorczej (nie tylko w zakresie wiedzy, lecz przede wszystkim umiejętności i postaw), w tym na kreatywność, komunikację, kooperację i krytyczne myślenie. Istotne jest, aby uczeń potrafił dokonać autodiagnozy swoich kompetencji oraz znaleźć sposoby ich wzmocnienia. W tej części uczniowie m.in. dowiadują się, w jaki sposób skutecznie komunikować się we współdziałaniu z innymi, poznają techniki wpływu i dowiadują się, jak bronić się przed manipulacją, jak skutecznie zarządzać czasem, jakie stosować metody przy podejmowaniu decyzji, jak zbudować zespół i zorganizować jego prace oraz jak wzmacniać kreatywność i pobudzać innowacyjność.

Druga część (zarządzanie projektami) pozwala uczniom poznać specyfikę projektów i opanować podstawowe kompetencje związane z ich skutecznym wdrażaniem. Uczniowie, realizując przykładowe projekty, dowiadują się, jakie są etapy projektu i jakie działania muszą podjąć na każdym z etapów, żeby zwiększyć prawdopodobieństwo finalnego sukcesu we własnych przedsięwzięciach biznesowych lub społecznych. Na etapie inicjowania i planowania projektu uczniowie poznają, jak poprawnie zdefiniować cele projektu, jak wyróżnić zadania i określić role w projekcie, a także jak stworzyć prosty harmonogram i budżet projektowy. Na etapie realizowania projektu uwaga uczniów zostaje skupiona na konieczności wprowadzania zmian do wcześniej zaplanowanych prac, natomiast etap zamknięcia ma umożliwić zdobycie kompetencji umiejętnego raportowania, analizowania powstałych problemów i definiowania ryzyk. Wprowadzenie takich zagadnień oraz zdobywanie przez uczniów takich kompetencji w trakcie realizacji przedmiotu biznes i zarządzanie na początkowym etapie nauczania jest istotne, ponieważ stanowią one podstawę do realizowania kolejnych treści w formie projektów, które uczniowie realizują w zespołach.

Istotą trzeciej części (gospodarka rynkowa) jest przybliżenie uczniom mechanizmów funkcjonowania gospodarki rynkowej i powiązań między jej podmiotami, a także poznanie

przez uczniów roli państwa w procesach gospodarczych. Ma to na celu nabycie przez ucznia umiejętności samodzielnego obserwowania zjawisk zachodzących w gospodarce i wyciągania na tej podstawie wniosków dotyczących własnej przyszłości. W ramach tego obszaru uczniowie wzmacniają swoje kompetencje pozwalające oceniać wpływ podstawowych zjawisk ekonomicznych i dokonywanych wyborów na ich osobistą sytuację (jako konsumentów) oraz sytuację innych podmiotów gospodarczych. Uczniowie zostają również zaznajomieni z prawami konsumenta i instytucjami chroniącymi konsumenta.

Celem czwartej części (finanse osobiste) jest przygotowanie uczniów do podejmowania odpowiedzialnych decyzji finansowych ze świadomością przyszłych konsekwencji, w tym związanych z nieodpowiedzialnym zadłużaniem się i niezabezpieczeniem środków finansowych na okres mniejszej aktywności zawodowej. Ten cel jest realizowany przez uświadomienie istnienia różnych postaw ludzi wobec pieniędzy, przyswojenie zasad racjonalnego prowadzenia budżetu gospodarstwa domowego, uświadomienie konieczności oszczędzania, w tym działania związanego z zabezpieczeniem finansowym w przyszłości, uwrażliwienie na ryzyko różnych form inwestowania oraz przez konkretne zalecenia związane z korzystaniem z określonych produktów finansowych i bardziej świadomym egzekwowaniem praw klienta usług finansowych.

W piątej części (osoba przedsiębiorcza na rynku pracy) uwaga uczniów koncentruje się na kształtowaniu i wzmacnianiu ich przyszłej pozycji na rynku pracy. W tym celu uczniowie analizują swoje kompetencje i porównują je z oczekiwaniami pracodawców oraz podejmują działania związane ze świadomym planowaniem swojej przyszłości (zarówno zawodowej, jak i edukacyjnej). W ramach realizacji tej części uczniowie rozwijają również kompetencje związane z aktywnym poszukiwaniem pracy.

W szóstej części (przedsiębiorstwo) uczniowie samodzielnie analizują zjawiska zachodzące w najbliższym otoczeniu, formułują na ich podstawie pomysły na własny biznes i przygotowują się do planowania własnej działalności gospodarczej, z uwzględnieniem aspektów finansowych, etyki i społecznej odpowiedzialności biznesu.

Dla realizacji poszczególnych części ważne jest kształtowanie umiejętności wyszukiwania, pozyskiwania, przetwarzania i analizy danych gospodarczych z różnych źródeł i prowadzenia prostych badań rynkowych w celu weryfikacji atrakcyjności pomysłów na przedsięwzięcie biznesowe lub społeczne.

W przedmiocie biznes i zarządzanie przeważają wymagania szczegółowe związane z kształtowaniem konkretnych umiejętności i wykorzystywaniem wiedzy w sposób praktyczny. Z tego powodu realizacja powyższych celów i treści wymaga korzystania w procesie kształcenia z nowoczesnych metod nauczania i materiałów edukacyjnych wykorzystujących nowe technologie i narzędzia cyfrowe.

Zalecane formy pracy, metody i techniki kształcenia to:

- 1) praca zespołowa;
- 2) realizacja zadań metodą projektów;
- 3) wykorzystanie studiów przypadków biznesowych (*case studies*);
- 4) analiza rzeczywistych doświadczeń firm polskich i zagranicznych;
- 5) symulacje biznesowe;
- 6) dyskusje;
- 7) symulacje inwestycyjne;
- 8) prezentacje pomysłów na przedsięwzięcie biznesowe lub społeczne oraz obrona proponowanych rozwiązań;
- 9) wizyty studyjne i wywiady z potencjalnymi odbiorcami, przedsiębiorcami, klientami;
- 10) elementy grywalizacji.

Każda z powyższych form, metod i technik powinna służyć odzwierciedlaniu rzeczywistości społeczno-gospodarczej w sposób odpowiadający możliwościom poznawczym uczniów.

GEOGRAFIA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Wiedza geograficzna.

1. Poznawanie terminologii geograficznej.
2. Zaznajomienie z różnorodnymi źródłami i metodami pozyskiwania informacji geograficznej.
3. Poznanie zróżnicowania środowiska geograficznego, głównych zjawisk i procesów geograficznych oraz ich uwarunkowań i konsekwencji.
4. Poznanie podstawowych relacji między elementami przestrzeni geograficznej (przyrodniczej, społeczno-gospodarczej i kulturowej) w skali lokalnej, regionalnej, krajowej i globalnej.

5. Rozumienie prawidłowości w zakresie funkcjonowania środowiska geograficznego oraz wzajemnych zależności w systemie człowiek – przyroda.
6. Rozumienie zasad racjonalnego gospodarowania zasobami przyrody i zachowania dziedzictwa kulturowego.
7. Integrowanie wiedzy przyrodniczej, społecznej, ekonomicznej i humanistycznej.

II. Umiejętności i stosowanie wiedzy w praktyce.

1. Korzystanie z planów, map fizycznogeograficznych i społeczno-gospodarczych, fotografii, zdjęć lotniczych i satelitarnych, rysunków, wykresów, diagramów, danych statystycznych, tekstów źródłowych, technologii informacyjno-komunikacyjnych w celu zdobywania, przetwarzania i prezentowania informacji geograficznych.
2. Interpretowanie treści różnych map.
3. Identyfikowanie relacji między poszczególnymi elementami środowiska geograficznego (przyrodniczego, społeczno-gospodarczego i kulturowego).
4. Ocenianie zjawisk i procesów politycznych, społeczno-kulturowych oraz gospodarczych zachodzących w Polsce i w różnych regionach świata.
5. Dostrzeganie problemów w środowisku geograficznym i proponowanie ich rozwiązań.
6. Prognozowanie przemian zachodzących w środowisku przyrodniczym i społeczno-gospodarczym.
7. Wykorzystywanie zdobytej wiedzy i umiejętności geograficznych w życiu codziennym i zawodowym zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju.

III. Kształtowanie postaw.

1. Rozwijanie zainteresowań geograficznych, budzenie ciekawości świata.
2. Podejmowanie refleksji nad pięknem i harmonią świata przyrody, krajobrazów przyrodniczych i kulturowych oraz osiągnięciami cywilizacyjnymi ludzkości.
3. Rozumienie potrzeby racjonalnego gospodarowania w środowisku geograficznym zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju oraz konieczności rekultywacji i rewitalizacji obszarów zdegradowanych.
4. Przyjmowanie postawy patriotycznej, wspólnotowej i obywatelskiej.
5. Kształtowanie więzi emocjonalnych z najbliższym otoczeniem, regionem oraz krajem ojczystym.

6. Rozwijanie poczucia odpowiedzialności za stan środowiska geograficznego, kształtowanie ładu przestrzennego oraz przyszły rozwój społeczno-kulturowy i gospodarczy własnego regionu, Polski i świata.
7. Przełamywanie stereotypów i kształtowanie postaw solidarności, szacunku i empatii wobec Polaków oraz przedstawicieli innych narodów i społeczności.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Źródła informacji geograficznych oraz metody prezentacji danych przestrzennych: obserwacje, pomiary, mapy, fotografie, zdjęcia satelitarne, dane liczbowe oraz graficzna i kartograficzna ich prezentacja. Uczeń:

- 1) przedstawia możliwości wykorzystywania różnych źródeł informacji geograficznej i ocenia ich przydatność;
- 2) czyta i interpretuje treści różnych map;
- 3) interpretuje dane liczbowe przedstawione w postaci tabel i wykresów.

II. Ziemia we Wszechświecie: Ziemia jako planeta, następstwa ruchów Ziemi, ciała niebieskie, Układ Słoneczny. Uczeń:

- 1) charakteryzuje Ziemię jako planetę Układu Słonecznego;
- 2) podaje cechy ruchów Ziemi i charakteryzuje ich następstwa;
- 3) na podstawie zdjęć i innych materiałów źródłowych przedstawia i porównuje ciała niebieskie tworzące Układ Słoneczny.

III. Atmosfera: czynniki klimatotwórcze, ogólna cyrkulacja atmosferyczna, rozkład temperatury powietrza i opadów atmosferycznych, strefy klimatyczne i typy klimatów. Uczeń:

- 1) przedstawia czynniki klimatotwórcze decydujące o zróżnicowaniu klimatu na Ziemi;
- 2) omawia mechanizm cyrkulacji atmosferycznej;
- 3) wyjaśnia nierównomierny rozkład temperatury powietrza i opadów atmosferycznych na Ziemi;
- 4) wykazuje zróżnicowanie stref klimatycznych i typów klimatów na Ziemi na podstawie map.

IV. Hydrosfera: zasoby wód na Ziemi, prądy morskie, sieć rzeczna, lodowce. Uczeń:

- 1) wyjaśnia zróżnicowanie rodzajów i wielkości zasobów wód na Ziemi;
- 2) omawia układ powierzchniowych prądów morskich oraz przedstawia ich wpływ na życie i gospodarkę człowieka;

- 3) wyjaśnia zróżnicowanie sieci rzecznej na Ziemi;
- 4) podaje przykłady miejsc występowania lodowców na świecie i ocenia wpływ współczesnych zmian klimatycznych na ich zasięg.

V. Litosfera: związek budowy wnętrza Ziemi z tektoniką płyt litosfery, procesy wewnętrzne i zewnętrzne kształtujące powierzchnię Ziemi i ich skutki, skały. Uczeń:

- 1) wyjaśnia związek budowy wnętrza Ziemi z ruchem płyt litosfery;
- 2) wyjaśnia przebieg głównych procesów wewnętrznych prowadzących do urozmaicenia powierzchni Ziemi (ruchy górotwórcze, wulkanizm, trzęsienia ziemi);
- 3) charakteryzuje główne procesy zewnętrzne modelujące powierzchnię Ziemi (erozja, transport, akumulacja) oraz skutki rzeźbotwórczej działalności rzek, wiatru, lodowców górskich, lądolodu i mórz oraz wietrzenia;
- 4) rozpoznaje wybrane rodzaje skał oraz przedstawia przykłady ich gospodarczego zastosowania.

VI. Pedosfera i biosfera: typy gleb, strefowość roślinności. Uczeń:

- 1) wyróżnia cechy głównych typów gleb w Polsce oraz ocenia ich przydatność rolniczą;
- 2) wyjaśnia zależności między klimatem a występowaniem formacji roślinnych w układzie strefowym na Ziemi.

VII. Regionalne zróżnicowanie środowiska przyrodniczego Polski: podział na regiony fizycznogeograficzne, zasoby surowcowe, warunki klimatyczne, sieć wodna, formy ochrony przyrody. Uczeń:

- 1) wskazuje na mapie główne regiony fizycznogeograficzne Polski;
- 2) wskazuje na mapie rozmieszczenie głównych zasobów surowców mineralnych Polski oraz określa ich znaczenie gospodarcze;
- 3) charakteryzuje klimat Polski na podstawie map elementów klimatu i danych klimatycznych;
- 4) charakteryzuje sieć wodną Polski;
- 5) wyjaśnia przyczyny i skutki niedoboru wody w wybranych regionach Polski;
- 6) uzasadnia konieczność działań na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego w Polsce oraz przedstawia różne formy ochrony przyrody w Polsce.

VIII. Podział polityczny i zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego świata: mapa podziału politycznego, procesy integracyjne na świecie, konflikty zbrojne, podstawowe wskaźniki rozwoju. Uczeń:

- 1) posługuje się mapą podziału politycznego świata do analizy procesów społeczno-ekonomicznych;
- 2) przedstawia skutki procesów integracji politycznej i gospodarczej na świecie, ze szczególnym uwzględnieniem Unii Europejskiej;
- 3) wskazuje na mapie miejsca ważniejszych konfliktów zbrojnych w Europie i na Bliskim Wschodzie w XXI wieku;
- 4) analizuje zróżnicowanie przestrzenne państw świata według wskaźników rozwoju – PKB na jednego mieszkańca, wskaźnika rozwoju społecznego (HDI).

IX. Przemiany struktur demograficznych i społecznych oraz procesy osadnicze: rozmieszczenie i liczba ludności, przemiany demograficzne, migracje, zróżnicowanie narodowościowe i etniczne, procesy urbanizacji. Uczeń:

- 1) obszary koncentracji ludności i małej gęstości zaludnienia oraz określa czynniki i prawidłowości w zakresie rozmieszczenia ludności świata;
- 2) analizuje i wyjaśnia zmiany liczby ludności świata oraz przestrzenne zróżnicowanie wielkości wskaźników: urodzeń, zgonów i przyrostu naturalnego;
- 3) wykazuje znaczenie struktury wieku i wykształcenia ludności w rozwoju gospodarczym państw;
- 4) omawia przyczyny procesu starzenia się ludności oraz zróżnicowanie tego procesu na świecie;
- 5) charakteryzuje główne kierunki, przyczyny i konsekwencje migracji ludności na świecie;
- 6) charakteryzuje strukturę narodowościową ludności świata i Polski, zróżnicowanie etniczne w wybranych regionach świata oraz uzasadnia potrzebę przeciwdziałania dyskryminacji rasowej, ksenofobii i pokrewnym formom nietolerancji na świecie;
- 7) określa główne przyczyny i skutki urbanizacji oraz analizuje zróżnicowanie wskaźnika urbanizacji na świecie i w Polsce.

X. Uwarunkowania rozwoju gospodarki światowej: rola poszczególnych sektorów gospodarki w rozwoju cywilizacyjnym, procesy globalizacji, gospodarka oparta na wiedzy, społeczeństwo informacyjne. Uczeń:

- 1) wyjaśnia przyczyny zmiany roli sektorów gospodarki (rolnictwa, przemysłu i usług) w rozwoju cywilizacyjnym dla wybranych krajów świata, w tym Polski;
- 2) charakteryzuje przejawy procesów globalizacji w aspekcie gospodarczym, społecznym i politycznym, dyskutuje na temat skutków tego procesu dla Polski i podaje ich przykłady na podstawie własnych obserwacji;
- 3) wnioskuje na podstawie dostarczonych informacji o kierunkach rozwoju gospodarczego Polski;
- 4) dyskutuje na temat problemów rynku pracy w Polsce;
- 5) charakteryzuje główne cechy gospodarki opartej na wiedzy oraz społeczeństwa informacyjnego;
- 6) uzasadnia znaczenie kapitału ludzkiego w rozwoju gospodarczym;
- 7) poddaje refleksji problem wpływu konsumpcjonizmu, pracoholizmu i presji gospodarczej związanej z maksymalizacją zysków na zdrowie i życie człowieka oraz jego więzi rodzinne.

XI. Rolnictwo, leśnictwo i rybactwo: czynniki rozwoju rolnictwa, obszary upraw i chów zwierząt, leśnictwo, rybactwo (morskie i śródlądowe, akwakultura). Uczeń:

- 1) wyjaśnia wpływ czynników przyrodniczych i pozaprzyrodniczych na rozwój rolnictwa na świecie;
- 2) wyjaśnia na podstawie map zasięg geograficzny głównych upraw i chowu zwierząt na świecie;
- 3) wyjaśnia zróżnicowanie przestrzenne wskaźnika lesistości na świecie i w Polsce oraz uzasadnia konieczność racjonalnego gospodarowania zasobami leśnymi;
- 4) dyskutuje na temat możliwości wykorzystania zasobów biologicznych morza i wód śródlądowych, rozwoju akwakultury w kontekście zachowania równowagi ekosystemów wodnych.

XII. Przemysł i budownictwo: czynniki lokalizacji przemysłu, przemysł tradycyjny i zaawansowanych technologii, dezindustrializacja i reindustrializacja, struktura produkcji energii, rola budownictwa w gospodarce. Uczeń:

- 1) wyjaśnia wpływ czynników lokalizacji przemysłu na rozmieszczenie i rozwój wybranych jego działów;
- 2) porównuje cechy przemysłu tradycyjnego i przemysłu zaawansowanych technologii oraz analizuje gospodarcze i społeczne skutki rozwoju nowoczesnego przemysłu;

- 3) analizuje przebieg i konsekwencje procesów dezindustrializacji w wybranych państwach świata oraz uzasadnia rolę procesów reindustrializacji na świecie, ze szczególnym uwzględnieniem Europy i Polski;
- 4) charakteryzuje zmiany w strukturze zużycia energii, z uwzględnieniem podziału na źródła odnawialne i nieodnawialne, porównuje strukturę produkcji energii w Polsce ze strukturą w innych krajach oraz wyjaśnia wpływ struktury przemysłu i źródeł energii na środowisko przyrodnicze;
- 5) przedstawia rolę budownictwa w gospodarce Polski i podaje argumenty przemawiające za koniecznością dostosowania stylu budownictwa do danego krajobrazu.

XIII. Usługi: zróżnicowanie sektora usług, rola usług komunikacyjnych, edukacyjnych, finansowych i turystycznych w rozwoju społeczno-gospodarczym świata, rodzaje transportu, atrakcyjność regionów turystycznych świata. Uczeń:

- 1) charakteryzuje zróżnicowanie sektora usługowego w Polsce i innych wybranych krajach świata;
- 2) wyjaśnia znaczenie usług komunikacyjnych (transportu i łączności), edukacyjnych, finansowych i turystycznych w rozwoju społeczno-gospodarczym świata;
- 3) przedstawia zalety i wady różnych rodzajów transportu oraz charakteryzuje uwarunkowania ich rozwoju w Polsce;
- 4) na podstawie zebranych informacji, danych statystycznych i map formułuje wnioski dotyczące atrakcyjności wybranych regionów turystycznych świata.

XIV. Społeczeństwo i gospodarka Polski: rozmieszczenie ludności i struktura demograficzna, saldo migracji, struktura zatrudnienia i bezrobocie, urbanizacja, warunki rozwoju rolnictwa, restrukturyzacja przemysłu, sieć transportowa. Uczeń:

- 1) wyjaśnia rozmieszczenie ludności w Polsce;
- 2) analizuje strukturę demograficzną ludności Polski na podstawie danych liczbowych oraz piramidy wieku i płci oraz wyjaśnia zmiany liczby ludności, przyrostu naturalnego oraz rzeczywistego ludności Polski;
- 3) podaje przyczyny migracji wewnętrznych i zewnętrznych, główne kierunki emigracji Polaków;
- 4) wyjaśnia zmiany w strukturze zatrudnienia, podaje przyczyny bezrobocia i analizuje przestrzenne zróżnicowanie rynku pracy w Polsce;
- 5) omawia procesy urbanizacyjne, wiążąc je z przemianami społecznymi i gospodarczymi;

- 6) analizuje wpływ czynników przyrodniczych i pozaprzyrodniczych na rozwój i rozmieszczenie produkcji rolnej w Polsce;
- 7) podaje przyczyny i kierunki przemian strukturalnych w przemyśle Polski po 1989 r. oraz ocenia możliwości rozwoju przemysłu zaawansowanych technologii w Polsce;
- 8) analizuje przyczyny zmian i zróżnicowanie sieci transportu w Polsce.

XV. Zróżnicowanie społeczno-kulturowe Polski: poziom życia, zaangażowanie w działalność społeczną, ubóstwo i wykluczenie społeczne. Uczeń:

- 1) porównuje poziom życia ludności (w zakresie stanu środowiska, warunków mieszkaniowych, infrastruktury komunalnej, dostępu do kultury, oświaty i ochrony zdrowia) w wybranych regionach Polski;
- 2) dostrzega wartość partycypacji społecznej w działaniach na rzecz rozwoju lokalnego i regionalnego, w tym poprawy jakości życia;
- 3) analizuje dane dotyczące regionalnego zróżnicowania ubóstwa, wykazuje znaczenie solidarności społecznej oraz proponuje działania na rzecz ograniczania biedy i wykluczenia społecznego w Polsce.

XVI. Uwarunkowania przyrodnicze gospodarczej działalności człowieka na przykładzie wybranych obszarów: związki rolnictwa z klimatem, ukształtowaniem powierzchni, żyznością gleb i zasobami wodnymi, związek przemysłu i struktury towarowej handlu zagranicznego z zasobami surowców mineralnych, wpływ sposobów pokonywania przez człowieka przyrodniczych ograniczeń na zrównoważony rozwój obszarów. Uczeń:

- 1) wykazuje związki kierunków produkcji rolnej, w tym struktury upraw i chowu zwierząt, z klimatem, ukształtowaniem powierzchni, żyznością gleb i zasobami wodnymi;
- 2) wyjaśnia związki między występowaniem surowców mineralnych a kierunkami rozwoju przemysłu i strukturą towarową handlu zagranicznego;
- 3) prezentuje przykłady sposobów pokonywania przyrodniczych ograniczeń działalności gospodarczej człowieka i ocenia ich zgodność z zasadami zrównoważonego rozwoju.

XVII. Człowiek a środowisko geograficzne – konflikty interesów: wpływ działalności człowieka na atmosferę na przykładzie smogu, inwestycji hydrologicznych na środowisko geograficzne, rolnictwa i górnictwa na środowisko przyrodnicze, konflikt interesów człowiek – środowisko, działania proekologiczne. Uczeń:

- 1) wykazuje na przykładzie wybranych miejscowości wpływ działalności człowieka na powstawanie smogu, podaje przyczyny jego powstawania oraz proponuje sposoby zapobiegania jego występowaniu;
- 2) ocenia korzyści i negatywny wpływ wielkich inwestycji hydrologicznych na środowisko geograficzne;
- 3) analizuje na przykładach ze świata i z Polski wpływ działalności rolniczej, w tym monokultury rolnej, chemizacji i mechanizacji rolnictwa, melioracji i nadmiernego wypasu zwierząt, na środowisko przyrodnicze;
- 4) wyjaśnia wpływ górnictwa na środowisko przyrodnicze na przykładzie odkrywkowych i głębinowych kopalni w Polsce i na świecie oraz dostrzega konieczność rekultywacji terenów pogórnich;
- 5) analizuje przykłady degradacji krajobrazu kulturowego miast i terenów wiejskich oraz wyjaśnia rolę planowania przestrzennego w jego kształtowaniu i ochronie;
- 6) identyfikuje konflikty interesów w relacjach człowiek – środowisko oraz podaje przykłady proekologicznych rozwiązań w działalności rolniczej, przemysłowej i usługowej.

Warunki i sposób realizacji

Treści kształcenia – wymagania szczegółowe zostały podzielone na działy tematyczne oznaczone cyframi rzymskimi od I do XVII i są realizowane w klasach I–III w wymiarze 1 godziny tygodniowo w każdej klasie. Taki rozkład godzin w ramowym planie nauczania, determinuje szczegółowy rozkład treści nauczania.

Realizacja poszczególnych działów tematycznych w danej klasie (w nawiasie została podana orientacyjna liczba godzin, jaką należy przeznaczyć na realizację danego działu):

Klasa I: Działy I–VII (łącznie 26 godz.), w tym: dział I – 2 godz., dział II – 3 godz., dział III – 4 godz., dział IV – 4 godz., dział V – 5 godz., dział VI – 2 godz. i dział VII – 6 godz.

Klasa II: Działy VIII–XIII (łącznie 26 godz.), w tym: dział VIII – 4 godz., dział IX – 7 godz., dział X – 3 godz., dział XI – 4 godz., dział XII – 4 godz. i dział XIII – 4 godz.

Klasa III: Działy XIV–XVII (łącznie 26 godz.), w tym: dział XIV – 10 godz., dział XV – 6 godz., dział XVI – 4 godz. i dział XVII – 6 godz.

Przypisana liczba godzin stanowi 80 % ogólnej liczby godzin w danej klasie – przeznaczenie pozostałych 20 % należy do decyzji nauczyciela.

W klasie I uczniowie powinni rozszerzyć swoje umiejętności pracy z różnymi źródłami informacji geograficznej oraz doskonalić umiejętności ich interpretacji. Poszerzają także swoją wiedzę ze szkoły podstawowej o pragmatycznym zastosowaniu map w planowaniu przestrzennym, a także o interpretowaniu danych liczbowych przedstawianych w różnej formie, takiej jak tabele, wykresy, schematy, z którymi spotykają się w życiu codziennym, zwłaszcza w komunikacji społecznej. W tej klasie orientacji w szeroko pojętej przestrzeni służy także zapoznanie uczniów z podstawami wiedzy o Wszechświecie i Układzie Słonecznym (dział II). Poznaniu geograficznemu służy również usystematyzowana wiedza o poszczególnych sferach przyrodniczych Ziemi (działy III–VI). Uczniowie poznają podstawowe cechy tych sfer i genezę głównych zjawisk oraz procesów, które w nich zachodzą. Treści działu VII, odnoszące się do regionalnego zróżnicowania środowiska przyrodniczego Polski, nawiązują do wiedzy i umiejętności uczniów nabytych w szkole podstawowej. Kluczowym zadaniem kształcenia geograficznego jest poznanie zasobów środowiska przyrodniczego, najważniejszych zależności między elementami środowiska przyrodniczego kraju oraz zwrócenie uwagi na jego stan i potrzebę ochrony.

Realizowany w klasie II dział VIII dotyczący podziału politycznego i zróżnicowania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego świata, powinien koncentrować uwagę uczniów na współczesnych problemach integracyjnych i dezintegracyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem współczesnych zagrożeń świata, takich jak: konflikty i nierówności społeczno-gospodarcze. Szczególnie w tym dziale nauczyciel powinien wykorzystywać w pracy na lekcji metodę dyskusji uczniów i kształtować zdolność zajmowania stanowiska wobec trudnych problemów świata oraz kształcić umiejętność uzasadniania prezentowanego stanowiska.

W klasie II najwięcej czasu zostało przeznaczone na realizację działu odnoszącego się do przemian struktur demograficznych i społecznych oraz procesów urbanizacyjnych na świecie (dział IX). Należy tu wykorzystać umiejętności uczniów w pracy z mapą fizycznogeograficzną i mapą podziału politycznego oraz innymi mapami tematycznymi w charakteryzowaniu i wyjaśnianiu rozmieszczenia ludności na świecie oraz przestrzennego zróżnicowania ruchu naturalnego ludności. Istotnym elementem kształcenia uczniów w zakresie demografii jest zwrócenie szczególnej uwagi na zachodzące na świecie tendencje zmian demograficznych, takie jak starzenie się demograficzne ludności i zmiany kierunków oraz natężenia migracji ludności, z uwzględnieniem aspektów wpływu tych procesów na życie społeczne i gospodarcze państw oraz regionów. Społecznie pożądanym celem edukacyjnym jest przełamywanie

stereotypów i kształtowanie postaw solidarności, szacunku i empatii wobec przedstawicieli innych narodów i społeczności, ich kultur i tradycji. Należy wykorzystać dojrzałość młodzieży na tym etapie kształcenia do prowadzenia dyskusji, odwoływania się do wiarygodnych doniesień medialnych o bieżących wydarzeniach społecznych na świecie. Rola nauczyciela jest tu istotna, gdyż z jednej strony powinien ułatwić uczniom orientację w wydarzeniach społecznych, ale także kształcić umiejętność obiektywnych ocen i kształtować otwarte postawy wobec innych narodów i społeczności. Z punktu widzenia przygotowania do wejścia na rynek pracy, istotnym jest przekazanie uczniom wiedzy o uwarunkowaniach rozwoju gospodarki i nowoczesnych trendach jej rozwoju (dział X). Uczniowie powinni poznać uwarunkowania rozwoju poszczególnych sektorów gospodarki na świecie i w Polsce oraz rozumieć podstawowe procesy gospodarcze charakteryzujące te sektory gospodarki (działy XI–XIII).

W klasie III najwięcej czasu zostało przeznaczone na treści dotyczące społeczeństwa i gospodarki Polski (dział XIV). Realizacja treści tego działu powinna odbywać się głównie poprzez analizę i wyjaśnianie zmian demograficznych, osadniczych oraz zjawisk i procesów zachodzących w gospodarce kraju. Uczeń powinien mieć możliwość zrozumienia uwarunkowań rozwoju gospodarczego Polski. Uczniowie powinni też odwoływać się do zdobytej wcześniej wiedzy o zjawiskach społecznych i gospodarczych świata w celu tworzenia wyobrażeń o skali i poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego Polski na tle innych krajów świata. Kontynuacją treści odnoszących się do Polski jest dział dotyczący zróżnicowania społeczno-kulturowego kraju ojczystego (dział XV). Realizacja treści tego działu powinna służyć m.in. uwrażliwieniu ucznia na problemy społeczne, związane z istnieniem różnic w poziomie życia, powstawaniem obszarów biedy, wykluczeniem społecznym. Ważne jest przy tym kształtowanie postaw i realizacja celów wychowawczych takich jak: ukazanie znaczenia solidarności społecznej, potrzeby zaangażowania i partycypacji społecznej. W klasie III uczniowie poznają także wzajemne relacje człowiek – środowisko (działy XVI i XVII). Dział dotyczący wpływu środowiska przyrodniczego na gospodarczą działalność człowieka na przykładzie wybranych obszarów ukazać powinien zarówno przyrodnicze ograniczenia gospodarczej działalności człowieka, jak i sposoby pokonywania przez człowieka tych ograniczeń zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju. W dziale XVII należy tworzyć wyobrażenia uczniów o skutkach działalności gospodarczej człowieka, odwołując się do przykładów konkretnych obiektów gospodarczych funkcjonujących na świecie i w Polsce. Skutecznym sposobem tworzenia tych wyobrażeń mogą być modele przyczynowo-skutkowe ilustrujące relacje człowiek – środowisko przyrodnicze. Obok identyfikacji przyczyn i skutków

działalności gospodarczej człowieka, istotne jest także poszukiwanie proekologicznych sposobów ich rozwiązywania. Głównym celem realizacji treści działów XVI i XVII jest uświadomienie uczniom, przed podjęciem pracy zawodowej, realnych interakcji zachodzących w środowisku geograficznym.

BIOLOGIA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Pogłębianie wiedzy z zakresu budowy i funkcjonowania organizmu człowieka. Uczeń:

- 1) wyjaśnia zjawiska i procesy biologiczne zachodzące w organizmie człowieka;
- 2) wykazuje związki między strukturą a funkcją na różnych poziomach złożoności organizmu;
- 3) objaśnia funkcjonowanie organizmu człowieka na poszczególnych etapach ontogenezy.

II. Pogłębianie znajomości uwarunkowań zdrowia człowieka. Uczeń:

- 1) planuje działania prozdrowotne;
- 2) rozumie znaczenie badań profilaktycznych i rozpoznaje sytuacje wymagające konsultacji lekarskiej;
- 3) rozumie znaczenie poradnictwa genetycznego i transplantologii;
- 4) dostrzega znaczenie osiągnięć współczesnej nauki w profilaktyce zdrowia;
- 5) rozumie zagrożenia wynikające ze stosowania środków dopingujących i psychoaktywnych.

III. Doskonalenie umiejętności planowania i przeprowadzania obserwacji i doświadczeń oraz wnioskowania w oparciu o wyniki badań. Uczeń:

- 1) określa problem badawczy, formułuje hipotezy, planuje i przeprowadza oraz dokumentuje obserwacje i proste doświadczenia biologiczne;
- 2) określa warunki doświadczenia, rozróżnia próbę kontrolną i badawczą;
- 3) opracowuje, analizuje i interpretuje wyniki badań oraz formułuje wnioski;
- 4) przeprowadza celowe obserwacje mikroskopowe i makroskopowe.

IV. Posługiwanie się informacjami pochodzącymi z analizy materiałów źródłowych.

Uczeń:

- 1) wykorzystuje różnorodne źródła i metody pozyskiwania informacji;
- 2) odczytuje, analizuje, interpretuje i przetwarza informacje tekstowe, graficzne, liczbowe;
- 3) odróżnia fakty od opinii;
- 4) objaśnia i komentuje informacje, posługując się terminologią biologiczną;
- 5) odnosi się krytycznie do informacji pozyskanych z różnych źródeł, w tym internetowych.

V. Rozumowanie i zastosowanie nabytej wiedzy do rozwiązywania problemów biologicznych. Uczeń:

- 1) interpretuje informacje i wyjaśnia związki przyczynowo-skutkowe między procesami i zjawiskami, formułuje wnioski;
- 2) przedstawia opinie i argumenty związane z omawianymi zagadnieniami biologicznymi;
- 3) wyjaśnia zależności między organizmami oraz między organizmem a środowiskiem;
- 4) wykazuje, że różnorodność organizmów jest wynikiem procesów ewolucyjnych.

VI. Rozwijanie postawy szacunku wobec przyrody i środowiska. Uczeń:

- 1) objaśnia zasadność ochrony przyrody;
- 2) prezentuje postawę szacunku wobec wszystkich istot żywych oraz odpowiedzialnego i świadomego korzystania z dóbr przyrody;
- 3) rozumie zasady zrównoważonego rozwoju;
- 4) wskazuje współczesne zagrożenia dla przyrody i różnorodności biologicznej, w tym wynikające z antropogenicznej zmiany klimatu.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Chemizm życia.

1. Składniki nieorganiczne. Uczeń:

- 1) przedstawia znaczenie biologiczne makroelementów, w tym pierwiastków biogennych;
- 2) przedstawia znaczenie biologiczne wybranych mikroelementów (Fe, I, F);
- 3) wyjaśnia rolę wody w życiu organizmów w oparciu o jej właściwości fizyczne i chemiczne.

2. Składniki organiczne. Uczeń:

- 1) rozróżnia monosacharydy (glukoza, fruktoza, galaktoza, ryboza, deoksyryboza), disacharydy (sacharoza, laktoza, maltoza), polisacharydy (skrobia, glikogen,

celuloza) i określa znaczenie biologiczne węglowodanów; planuje i przeprowadza doświadczenie wykazujące obecność skrobi w materiale biologicznym;

- 2) rozróżnia białka proste i złożone; przedstawia wpływ czynników fizycznych i chemicznych na białko (zjawisko koagulacji i denaturacji); określa biologiczne znaczenie białek (kolagen, keratyna, hemoglobina, mioglobina); przeprowadza obserwacje wpływu wybranych czynników fizycznych i chemicznych na białko;
- 3) rozróżnia lipidy proste i złożone, przedstawia właściwości lipidów oraz określa ich znaczenie biologiczne;
- 4) przedstawia strukturę cząsteczek DNA i RNA; określa ich znaczenie biologiczne.

II. Komórka. Uczeń:

- 1) rozpoznaje, pod mikroskopem, na mikrografii, rysunku lub na schemacie, elementy budowy komórki eukariotycznej;
- 2) przedstawia budowę i funkcje błony biologicznej i jądra komórkowego; przedstawia funkcję rybosomów i mitochondriów;
- 3) przedstawia organizację materiału genetycznego w jądrze komórkowym;
- 4) określa znaczenie podziałów komórkowych w rozmnażaniu i funkcjonowaniu organizmu człowieka.

III. Energia i metabolizm. Uczeń:

- 1) przedstawia charakterystyczne cechy budowy i rolę enzymów;
- 2) przedstawia wpływ czynników fizycznych i chemicznych na aktywność enzymu; planuje i przeprowadza doświadczenie badające wpływ temperatury na aktywność wybranych enzymów (katalaza);
- 3) wyróżnia substraty i produkty oddychania komórkowego; przedstawia znaczenie oddychania komórkowego w pozyskiwaniu energii użytecznej biologicznie;
- 4) wyróżnia substraty i produkty fermentacji mleczanowej oraz określa warunki jej przebiegu.

IV. Budowa i fizjologia człowieka.

1. Podstawowe zasady budowy i funkcjonowania organizmu człowieka. Uczeń:

- 1) rozpoznaje na preparacie mikroskopowym, na schemacie, mikrografii, na podstawie opisu, tkanki organizmu człowieka i określa ich funkcje;
- 2) przedstawia powiązania funkcjonalne między narządami w obrębie układu;

- 3) przedstawia powiązania funkcjonalne między układami narządów w obrębie organizmu;
- 4) przedstawia procesy warunkujące homeostazę (termoregulacja, osmoregulacja, ciśnienie krwi).

2. Odżywianie się. Uczeń:

- 1) przedstawia rolę nieorganicznych i organicznych składników pokarmowych w odżywianiu, w szczególności białek pełnowartościowych i niepełnowartościowych, NNKT, błonnika, witamin;
- 2) przedstawia związek budowy odcinków przewodu pokarmowego z pełnioną przez nie funkcją;
- 3) przedstawia rolę wydzielin gruczołów i komórek gruczołowych w obróbce pokarmu;
- 4) przedstawia proces trawienia poszczególnych składników pokarmowych w przewodzie pokarmowym człowieka; planuje i przeprowadza doświadczenie sprawdzające warunki trawienia skrobi;
- 5) przedstawia wpływ mikrobiomu na funkcjonowanie organizmu człowieka;
- 6) przedstawia proces wchłaniania poszczególnych produktów trawienia składników pokarmowych w przewodzie pokarmowym;
- 7) przedstawia rolę wątroby w przemianach substancji wchłoniętych w przewodzie pokarmowym;
- 8) przedstawia zasady racjonalnego żywienia;
- 9) przedstawia zaburzenia odżywiania (anoreksja, bulimia) i przewiduje ich skutki zdrowotne;
- 10) podaje przyczyny otyłości oraz sposoby jej profilaktyki;
- 11) przedstawia znaczenie badań diagnostycznych (gastroskopia, kolonoskopia, USG) w profilaktyce chorób układu pokarmowego, w tym raka żołądka, raka jelita grubego.

3. Odporność. Uczeń:

- 1) rozróżnia odporność wrodzoną (nieswoistą) i nabytą (swoistą); opisuje sposoby nabywania odporności swoistej (czynny i bierny);
- 2) przedstawia narządy i komórki układu odpornościowego;
- 3) wyjaśnia, na czym polega zgodność tkankowa, i przedstawia jej znaczenie w transplantologii;
- 4) wyjaśnia istotę konfliktu serologicznego;

- 5) analizuje zaburzenia funkcjonowania układu odpornościowego (nadmierna i osłabiona odpowiedź immunologiczna) oraz podaje sytuacje wymagające immunosupresji (przeszczepy, alergie, choroby autoimmunologiczne).
4. Wymiana gazowa i krążenie. Uczeń:
- 1) wykazuje związek między budową a funkcją elementów układu oddechowego człowieka;
  - 2) wyjaśnia mechanizm wentylacji płuc;
  - 3) opisuje wymianę gazową w tkankach i płucach;
  - 4) analizuje wpływ czynników zewnętrznych na funkcjonowanie układu oddechowego (tlenek węgla, pyłowe zanieczyszczenie powietrza, dym tytoniowy, smog);
  - 5) przedstawia znaczenie badań diagnostycznych w profilaktyce chorób układu oddechowego (RTG klatki piersiowej);
  - 6) przedstawia rolę krwi w transporcie gazów oddechowych;
  - 7) wykazuje związek między budową a funkcją naczyń krwionośnych;
  - 8) przedstawia budowę serca oraz krążenie krwi w obiegu płucnym i ustrojowym;
  - 9) przedstawia automatyzm pracy serca;
  - 10) wykazuje związek między stylem życia i chorobami układu krążenia (miażdżyca, zawał mięśnia sercowego, choroba wieńcowa serca, nadciśnienie tętnicze, udar, żylaki); przedstawia znaczenie badań diagnostycznych w profilaktyce chorób układu krążenia (EKG, pomiar ciśnienia tętniczego);
  - 11) przedstawia funkcje elementów układu limfatycznego i rolę limfy.
5. Wydalanie i osmoregulacja. Uczeń:
- 1) przedstawia związek między budową a funkcją narządów układu moczowego;
  - 2) przedstawia istotę procesu wydalania oraz wymienia substancje, które są wydalane z organizmu;
  - 3) przedstawia proces tworzenia moczu oraz wyjaśnia znaczenie regulacji hormonalnej w tym procesie;
  - 4) analizuje znaczenie badań diagnostycznych w profilaktyce chorób układu moczowego (badanie ogólne moczu);
  - 5) przedstawia dializę jako metodę postępowania medycznego przy niewydolności nerek.
6. Regulacja hormonalna. Uczeń:
- 1) podaje lokalizacje gruczołów dokrewnych i wymienia nazwy hormonów przez nie produkowanych;

- 2) wyjaśnia mechanizm sprzężenia zwrotnego ujemnego na osi podwzgórze – przysadka – gruczoł na przykładzie regulacji wydzielania hormonów tarczycy;
  - 3) przedstawia antagonistyczne działanie hormonów na przykładzie regulacji poziomu glukozy we krwi;
  - 4) wyjaśnia rolę hormonów w reakcji na stres;
  - 5) przedstawia rolę hormonów w regulacji wzrostu i tempa metabolizmu;
  - 6) określa skutki niedoczynności i nadczynności tarczycy.
7. Regulacja nerwowa. Uczeń:
- 1) wyjaśnia istotę powstawania i przewodzenia impulsu nerwowego;
  - 2) przedstawia działanie synapsy chemicznej;
  - 3) przedstawia drogę impulsu nerwowego w łuku odruchowym;
  - 4) porównuje rodzaje odruchów i przedstawia rolę odruchów warunkowych w procesie uczenia się;
  - 5) przedstawia budowę i funkcje mózgu, rdzenia kręgowego i nerwów;
  - 6) przedstawia rolę autonomicznego układu nerwowego w utrzymaniu homeostazy;
  - 7) wyróżnia rodzaje receptorów ze względu na rodzaj odbieranego bodźca;
  - 8) przedstawia budowę oraz działanie oka i ucha; omawia podstawowe zasady higieny wzroku i słuchu;
  - 9) przedstawia budowę i rolę zmysłu smaku i węchu;
  - 10) wykazuje biologiczne znaczenie snu;
  - 11) określa wpływ substancji psychoaktywnych, w tym dopalaczy, na funkcjonowanie organizmu;
  - 12) przedstawia wybrane choroby układu nerwowego (depresja, choroba Alzheimera, choroba Parkinsona) oraz znaczenie ich wczesnej diagnostyki dla ograniczenia społecznych skutków tych chorób.
8. Poruszanie się. Uczeń:
- 1) rozpoznaje (na modelu, schemacie, rysunku) rodzaje połączeń kości i określa ich funkcje;
  - 2) rozpoznaje (na modelu, schemacie, rysunku) kości szkieletu osiowego, obręczy i kończyn;
  - 3) opisuje współdziałanie mięśni, ścięgien, stawów i kości w ruchu;
  - 4) przedstawia budowę mięśnia szkieletowego;
  - 5) podaje źródła energii niezbędnej do pracy mięśni;
  - 6) przedstawia antagonizm i współdziałanie mięśni w wykonywaniu ruchów;

- 7) wyjaśnia wpływ odżywiania się (w tym suplementacji) i aktywności fizycznej na rozwój oraz stan kości i mięśni człowieka;
  - 8) przedstawia wpływ substancji stosowanych w dopingu na organizm człowieka.
9. Skóra i termoregulacja. Uczeń:
- 1) wykazuje związek między budową a funkcją skóry;
  - 2) przedstawia rolę skóry w syntezie prowitaminy D; określa związek między nadmierną ekspozycją na promieniowanie UV a procesem starzenia się skóry oraz zwiększonym ryzykiem wystąpienia chorób i zmian skórnych.
10. Rozmnażanie i rozwój. Uczeń:
- 1) przedstawia budowę i funkcje narządów układu rozrodczego męskiego i żeńskiego;
  - 2) analizuje na podstawie schematu przebieg cyklu menstruacyjnego, z uwzględnieniem działania hormonów przysadkowych i jajnikowych w jego regulacji;
  - 3) przedstawia rolę syntetycznych hormonów (progesteronu i estrogenów) w regulacji cyklu menstruacyjnego;
  - 4) przedstawia przebieg ciąży, z uwzględnieniem funkcji łożyska i błon płodowych; analizuje wpływ czynników wewnętrznych i zewnętrznych na przebieg ciąży; wyjaśnia istotę i znaczenie badań prenatalnych;
  - 5) przedstawia wybrane choroby układu rozrodczego (rak szyjki macicy, rak jądra, rak jajnika, przerost gruczołu krokowego) oraz znaczenie ich wczesnej diagnostyki;
  - 6) przedstawia wybrane choroby przenoszone drogą płciową (kiła, rzeżączka, chlamydia, rzeżystkowica, zakażenia HPV, grzybice narządów płciowych) oraz sposoby ich profilaktyki;
  - 7) przedstawia etapy ontogenezy, uwzględniając skutki wydłużającego się okresu starości.

V. Genetyka. Uczeń:

- 1) wyjaśnia pojęcie genu;
- 2) rozróżnia kod genetyczny od informacji genetycznej; przedstawia cechy kodu genetycznego;
- 3) opisuje przebieg ekspresji informacji genetycznej; przedstawia istotę regulacji ekspresji genów;
- 4) zapisuje i analizuje krzyżówki (w tym krzyżówki testowe) oraz określa prawdopodobieństwo wystąpienia określonych genotypów i fenotypów oraz stosunek

fenotypowy w pokoleniach potomnych, w tym cech warunkowanych przez allele wielokrotnie;

- 5) przedstawia dziedziczenie jednogenowe i dwugenowe (dominacja pełna, dominacja niepełna, kodominacja);
- 6) przedstawia determinację płci u człowieka oraz dziedziczenie płci i cech sprzężonych z płcią;
- 7) analizuje rodowody i na ich podstawie ustala sposób dziedziczenia danej cechy.

VI. Zmienność i ewolucja organizmów. Uczeń:

- 1) opisuje zmienność jako różnorodność fenotypową osobników w populacji;
- 2) przedstawia typy zmienności genetycznej (rekombinacyjna i mutacyjna);
- 3) przedstawia źródła zmienności rekombinacyjnej;
- 4) określa przyczyny i skutki mutacji genowych oraz aberracji chromosomowych;
- 5) określa, na podstawie analizy rodowodu lub kariotypu, podłoże genetyczne chorób człowieka (płásawica Huntingtona, hemofilia, zespół Downa);
- 6) przedstawia transformację nowotworową komórek jako następstwo uszkodzenia genów;
- 7) przedstawia podstawowe źródła wiedzy o mechanizmach i przebiegu ewolucji;
- 8) wyjaśnia mechanizm działania doboru naturalnego; wykazuje, że dzięki doborowi naturalnemu organizmy zyskują nowe cechy adaptacyjne; wyjaśnia, dlaczego mimo działania doboru naturalnego w populacji ludzkiej utrzymują się allele warunkujące choroby genetyczne;
- 9) przedstawia gatunek jako izolowaną pulę genową;
- 10) przedstawia istotę mechanizmów powstawania gatunków;
- 11) przedstawia podobieństwa między człowiekiem i innymi naczelnymi;
- 12) przedstawia cechy odróżniające człowieka od małp człekokształtnych.

VII. Biotechnologia. Uczeń:

- 1) rozróżnia biotechnologię tradycyjną i molekularną;
- 2) przedstawia współczesne zastosowania metod biotechnologii tradycyjnej w przemyśle farmaceutycznym, spożywczym, rolnictwie, biodegradacji i oczyszczaniu ścieków;
- 3) wyjaśnia, czym jest organizm transgeniczny i GMO;
- 4) przedstawia potencjalne korzyści i zagrożenia wynikające z zastosowania organizmów modyfikowanych genetycznie w rolnictwie, przemyśle, medycynie i badaniach

naukowych; podaje przykłady produktów otrzymanych z wykorzystaniem modyfikowanych genetycznie organizmów;

- 5) przedstawia sytuacje, w których zasadne jest korzystanie z poradnictwa genetycznego;
- 6) przedstawia ogólną zasadę działania terapii genowej;
- 7) przedstawia szanse i zagrożenia wynikające z zastosowań biotechnologii molekularnej;
- 8) dyskutuje o problemach społecznych i etycznych związanych z rozwojem biotechnologii molekularnej oraz formułuje własne opinie w tym zakresie.

VIII. Ekologia. Uczeń:

- 1) rozróżnia czynniki biotyczne i abiotyczne oddziałujące na organizmy;
- 2) przedstawia elementy niszy ekologicznej organizmu; rozróżnia niszę ekologiczną od siedliska;
- 3) wyjaśnia, czym jest tolerancja ekologiczna;
- 4) wykazuje znaczenie organizmów o wąskim zakresie tolerancji ekologicznej w bioindykacji;
- 5) charakteryzuje populację, określając jej cechy (liczebność, zagęszczenie, struktura przestrzenna, wiekowa i płciowa); dokonuje obserwacji cech populacji wybranego gatunku;
- 6) wyjaśnia znaczenie zależności nieantagonistycznych (mutualizm obligatoryjny i fakultatywny, komensalizm) w ekosystemie i podaje ich przykłady;
- 7) przedstawia skutki konkurencji wewnątrzgatunkowej i międzygatunkowej;
- 8) przedstawia zmiany liczebności populacji w układzie zjadający i zjadany;
- 9) przedstawia adaptacje drapieżników, pasożytów i roślinożerców do zdobywania pokarmu;
- 10) przedstawia obronne adaptacje ofiar drapieżników, żywicieli pasożytów oraz zjadanych roślin;
- 11) określa zależności pokarmowe w ekosystemie, na podstawie analizy fragmentów sieci pokarmowych; przedstawia zależności pokarmowe w biocenozie w postaci łańcuchów pokarmowych;
- 12) przedstawia przepływ energii i obieg materii w ekosystemie.

IX. Różnorodność biologiczna, jej zagrożenia i ochrona. Uczeń:

- 1) przedstawia typy różnorodności biologicznej: genetyczną, gatunkową i ekosystemową;

- 2) wymienia główne czynniki geograficzne kształtujące różnorodność gatunkową i ekosystemową Ziemi (klimat, ukształtowanie powierzchni); podaje przykłady miejsc charakteryzujących się szczególnym bogactwem gatunkowym;
- 3) wyjaśnia związek między rozmieszczeniem biomów a warunkami klimatycznymi na kuli ziemskiej;
- 4) wykazuje wpływ działalności człowieka na różnorodność biologiczną;
- 5) wyjaśnia znaczenie restytucji i reintrodukcji gatunków dla zachowania różnorodności biologicznej; podaje przykłady restytuowanych gatunków;
- 6) uzasadnia konieczność stosowania różnych form ochrony przyrody, w tym Natura 2000;
- 7) uzasadnia konieczność współpracy międzynarodowej (CITES, Konwencja o Różnorodności Biologicznej, Agenda 21) dla ochrony różnorodności biologicznej;
- 8) przedstawia istotę zrównoważonego rozwoju.

Warunki i sposób realizacji

Nauczanie biologii w branżowej szkole I stopnia służy w szczególności pogłębieniu wiedzy dotyczącej organizmu człowieka, aby uczeń kończący edukację biologiczną był świadomy budowy i funkcji swojego organizmu. Ważna jest edukacja prozdrowotna, aby przygotować ucznia do podejmowania działań na rzecz ochrony zdrowia, zwłaszcza w odniesieniu do chorób cywilizacyjnych. Należy także zwrócić uwagę na fakt znacznego wydłużania się czasu życia człowieka. Uczeń powinien uzyskać przygotowanie do w pełni świadomego funkcjonowania w społeczeństwie oraz posiadać wiedzę pozwalającą na zrozumienie zjawisk zachodzących w środowisku życia człowieka, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeby ochrony środowisk naturalnych.

Należy także rozwijać kompetencje krytycznego myślenia, zwłaszcza w kontekście szans i zagrożeń związanych z zastosowaniem biotechnologii molekularnej, dlatego należy stworzyć warunki do dyskusji na ten temat.

Uczeń kończący branżową szkołę I stopnia powinien odróżniać wiedzę potoczną od tej, potwierdzonej metodami naukowymi; powinien odróżniać fakty od opinii, umiejętnie korzystać z dóbr i osiągnięć współczesnych technologii, a przede wszystkim świadomie korzystać ze źródeł internetowych.

W nauczaniu treści z zakresu ekologii oraz różnorodności biologicznej, jej zagrożeń i ochrony należy brać pod uwagę uniwersalne i najważniejsze zasady funkcjonowania ekosystemów, uwzględniając współczesne problemy z zakresu ochrony różnorodności biologicznej w

aspekcie zrównoważonego rozwoju. Istotnym elementem edukacji przyrodniczej jest zilustrowanie praw ekologii i problemów ochrony różnorodności biologicznej obserwacjami prowadzonymi w terenie. Dobierając tematykę zajęć terenowych (np. w lasach, parkach narodowych, obszarach Natura 2000), należy zwrócić uwagę na poznane gatunki rodzime, a także na proces sukcesji, jako istotę występowania oraz ustępowania gatunku z przestrzeni przyrodniczej.

Należy rozwijać u uczniów umiejętność planowania i przeprowadzania doświadczeń i obserwacji oraz wnioskowania na ich podstawie. Ważne jest, aby doświadczenia i obserwacje były możliwe do wykonania w pracowni szkolnej lub w warunkach domowych, aby nie wymagały skomplikowanych urządzeń i drogich materiałów. Podczas planowania i przeprowadzania doświadczeń oraz obserwacji należy stworzyć warunki umożliwiające uczniom zadawanie pytań i konstruowanie odpowiedzi na zadane pytania. Przykłady doświadczeń i obserwacji zawarto w wymaganiach szczegółowych, ale w ramach rozwijania ciekawości poznawczej uczniów należy w miarę możliwości wykonywać inne doświadczenia lub obserwacje.

Zajęcia z biologii powinny być prowadzone we właściwie wyposażonej pracowni zapewniającej nowoczesne warunki kształcenia, indywidualizację procesu nauczania oraz bezpieczeństwo pracy. Istotne jest, aby w pracowni znajdował się sprzęt niezbędny do przeprowadzania wskazanych w podstawie programowej w zakresie przedmiotu biologia doświadczeń i obserwacji, tj. przyrządy pomiarowe, przyrządy optyczne, szkło laboratoryjne, szkiełka mikroskopowe, odczynniki chemiczne, środki czystości, środki ochrony (fartuchy i rękawice ochronne, apteczka). Ważne jest także wykorzystywanie podczas zajęć różnorodnych materiałów źródłowych zarówno w formie papierowej, jak i cyfrowej, np. z zasobów Zintegrowanej Platformy Edukacyjnej, w której każdy nauczyciel i uczeń ma własne konto.

CHEMIA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Pozyskiwanie, przetwarzanie i tworzenie informacji. Uczeń:

- 1) pozyskuje i przetwarza informacje z różnorodnych źródeł;
- 2) korzysta z technologii informacyjno-komunikacyjnych do wyszukiwania, przetwarzania, selekcji, agregacji, weryfikacji i wykorzystania danych;

- 3) odczytuje i interpretuje dane przedstawione za pomocą wykresów, tabel i schematów;
- 4) ocenia wiarygodność uzyskanych danych;
- 5) konstruuje wykresy, tabele i schematy na podstawie dostępnych informacji.

II. Rozumowanie i zastosowanie nabytej wiedzy do rozwiązywania problemów. Uczeń:

- 1) opisuje właściwości substancji i wyjaśnia przebieg prostych procesów chemicznych;
- 2) wskazuje na związek właściwości różnorodnych substancji z ich zastosowaniami i ich wpływem na środowisko naturalne;
- 3) respektuje podstawowe zasady ochrony środowiska;
- 4) wykorzystuje wiedzę i dostępne informacje do rozwiązywania problemów chemicznych;
- 5) stosuje poprawną terminologię chemiczną;
- 6) wykonuje proste obliczenia dotyczące praw chemicznych.

III. Opanowanie czynności praktycznych. Uczeń:

- 1) bezpiecznie posługuje się sprzętem laboratoryjnym i odczynnikami chemicznymi;
- 2) projektuje i przeprowadza doświadczenia chemiczne; rejestruje ich wyniki w różnej formie, formułuje obserwacje, wnioski oraz wyjaśnienia;
- 3) stawia hipotezy oraz proponuje sposoby ich weryfikacji;
- 4) przestrzega zasad bezpieczeństwa i higieny pracy.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Metale i niemetale. Uczeń:

- 1) korzysta z układu okresowego, wskazuje położenie (numer grupy i okresu) w układzie okresowym metali i niemetali; podaje liczbę atomową oraz masę atomową pierwiastka;
- 2) wyszukuje, porządkuje, porównuje i prezentuje informacje o właściwościach oraz zastosowaniach wybranych metali: miedzi, cynku, glinu, żelaza, cyny, chromu, srebra i złota oraz ich wybranych stopów: mosiądzu, brązu, duraluminium, stali, żeliwa, stopów cyny (odlewniczy, lutowniczy);
- 3) stosuje pojęcia: utleniacz, reduktor, utlenianie, redukcja; półogniwo, anoda, katoda, ogniwo galwaniczne; pisze i rysuje schemat ogniwa odwracalnego;
- 4) wyjaśnia przebieg korozji elektrochemicznej stali i żeliwa; wskazuje sposoby zapobiegania korozji;
- 5) wyszukuje, porządkuje, porównuje i prezentuje informacje o:
  - a) współczesnych źródłach prądu stałego (akumulator, bateria, ogniwo paliwowe),

- b) właściwościach i zastosowaniach wybranych niemetalii: wodoru, tlenu, azotu, chloru, jodu, gazów szlachetnych;
- 6) wyjaśnia pojęcie alotropii pierwiastków; opisuje właściwości fizyczne i zastosowania odmian alotropowych węgla i tlenu.

II. Związki nieorganiczne i ich znaczenie. Uczeń:

- 1) na podstawie wzoru sumarycznego, opisu budowy lub właściwości fizykochemicznych klasyfikuje dany związek chemiczny do tlenków, wodoroków, wodorotlenków, kwasów, soli, w tym hydratów;
- 2) na podstawie wzoru sumarycznego związku nieorganicznego pisze jego nazwę, na podstawie nazwy pisze jego wzór sumaryczny;
- 3) wnioskuje o charakterze chemicznym tlenku na podstawie wyników doświadczenia;
- 4) wyszukuje, porządkuje, porównuje i prezentuje informacje o:
  - a) właściwościach fizycznych i chemicznych oraz zastosowaniach wybranych tlenków (CaO, MgO, CO, CO₂, SiO₂, SO₂, SO₃),
  - b) właściwościach fizycznych i chemicznych oraz zastosowaniach wybranych wodoroków (HCl, H₂S, NH₃),
  - c) właściwościach fizycznych i chemicznych oraz zastosowaniach wybranych wodorotlenków (NaOH, KOH, Mg(OH)₂, Ca(OH)₂); na podstawie tabeli rozpuszczalności wskazuje, które wodorotlenki są rozpuszczalne w wodzie,
  - d) właściwościach fizycznych i chemicznych oraz zastosowaniach wybranych kwasów (HCl, H₂SO₄, HNO₃, H₃PO₄),
  - e) zastosowaniach wybranych soli (Na₂SO₄, MgSO₄, NaCl, NaNO₃); na podstawie tabeli rozpuszczalności wskazuje sole, które są trudno i dobrze rozpuszczalne w wodzie,
  - f) skałach wapiennych (wapień, marmur, kreda); projektuje wykrycie skał wapiennych wśród innych skał i minerałów,
  - g) skałach gipsowych; wyjaśnia proces twardnienia zaprawy gipsowej;
- 5) przygotowuje roztwór nasycony w określonej temperaturze na podstawie danych uzyskanych z wykresu lub tabeli rozpuszczalności;
- 6) przygotowuje roztwór o określonym stężeniu procentowym.

III. Chemia gleby. Uczeń:

- 1) klasyfikuje związki chemiczne na elektrolity i nieelektrolity na podstawie wyników doświadczeń;
- 2) bada pH wodnych roztworów związków chemicznych za pomocą wskaźników lub pehametru;
- 3) projektuje i przeprowadza badanie kwasowości gleby;
- 4) tłumaczy, na czym polegają sorpcyjne właściwości gleby; planuje i przeprowadza badanie właściwości sorpcyjnych gleby; opisuje znaczenie tego zjawiska;
- 5) wyszukuje i prezentuje informacje na temat składu nawozów naturalnych i sztucznych, oraz klasyfikuje je pod kątem zawartości pierwiastków;
- 6) wyszukuje, porządkuje, porównuje i prezentuje informacje o:
  - a) rodzajach i źródłach zanieczyszczeń powietrza, wody, gleby oraz o sposobach ochrony środowiska naturalnego przed zanieczyszczeniem i degradacją;
  - b) sposobach pozyskiwania wody pitnej.

IV. Paliwa – obecnie i w przyszłości. Uczeń:

- 1) podaje nazwy systematyczne węglowodorów (alkanów, alkenów i alkinów – do 8 atomów węgla w cząsteczce) na podstawie wzorów strukturalnych lub półstrukturalnych (grupowych); rysuje wzory strukturalne, półstrukturalne (grupowe) węglowodorów na podstawie ich nazw;
- 2) określa tendencje zmian właściwości fizycznych (temperatura topnienia, temperatura wrzenia, rozpuszczalność w wodzie) w szeregach homologicznych węglowodorów; porównuje właściwości chemiczne węglowodorów należących do różnych szeregów homologicznych (reakcja spalania, substytucji, addycji, polimeryzacji);
- 3) wskazuje przykłady surowców mineralnych wykorzystywanych do uzyskiwania energii;
- 4) opisuje przebieg destylacji ropy naftowej i pirolizy węgla kamiennego; wymienia nazwy produktów tych procesów i ich zastosowania;
- 5) wyjaśnia pojęcie liczby oktanowej (LO) i podaje sposoby zwiększania LO benzyny; tłumaczy na czym polega kraking oraz reforming i uzasadnia konieczność prowadzenia tych procesów w przemyśle;
- 6) wyszukuje, porządkuje, porównuje i prezentuje informacje o właściwościach fizycznych i zastosowaniach konwencjonalnych (LPG, benzyna, olej napędowy) oraz alternatywnych źródeł energii (biopaliwa, wodór, energia jądrowa).

V. Chemia środków czystości. Uczeń:

- 1) rozróżnia układy homogeniczne i heterogeniczne; wymienia różnice we właściwościach roztworów właściwych, koloidów i zawiesin; opisuje sposób tworzenia się emulsji i ich zastosowania;
- 2) opisuje sposoby rozdzielania roztworów właściwych (ciał stałych w cieczach, cieczy w cieczach) na składniki;
- 3) projektuje i przeprowadza doświadczenie pozwalające rozdzielić mieszaninę niejednorodną (ciał stałych w cieczach) na składniki;
- 4) przedstawia budowę tłuszczów stałych i ciekłych (jako estrów glicerolu i długołańcuchowych kwasów tłuszczowych); wyszukuje, porządkuje, porównuje i prezentuje informacje o właściwościach oraz zastosowaniach tłuszczów;
- 5) wyjaśnia, w jaki sposób z glicerydów otrzymuje się kwasy tłuszczowe lub mydła;
- 6) porównuje rozpuszczalność substancji w rozpuszczalnikach polarnych (woda) i niepolarnych (benzyna); wskazuje cząsteczki i fragmenty cząsteczek, które są polarne, oraz te, które są niepolarne;
- 7) wyjaśnia, na czym polega proces usuwania brudu, i bada wpływ twardości wody na powstawanie związków trudno rozpuszczalnych;
- 8) wyszukuje, porządkuje, porównuje i prezentuje informacje o chemicznym składzie środków do mycia szkła, przetykania rur, czyszczenia metali i biżuterii w aspekcie zastosowań tych produktów; stosuje te środki, z uwzględnieniem zasad bezpieczeństwa.

VI. Chemia wspomaga nasze zdrowie. Chemia w kuchni. Uczeń:

- 1) na podstawie wzoru sumarycznego, półstrukturalnego (grupowego), opisu budowy lub właściwości fizykochemicznych klasyfikuje dany związek chemiczny do węglowodorów, związków jednofunkcyjnych (fluorowcopochodnych, alkoholi, aldehydów, kwasów karboksylowych, estrów), związków wielofunkcyjnych (aminokwasów, peptydów, białek, cukrów);
- 2) porównuje na wybranych przykładach właściwości fizyczne (stan skupienia, zapach, temperaturę wrzenia, rozpuszczalność w wodzie) jednofunkcyjnych pochodnych węglowodorów oraz ich zastosowania;
- 3) opisuje na wybranych przykładach właściwości fizyczne wielofunkcyjnych pochodnych węglowodorów oraz ich zastosowania;
- 4) wyszukuje, porządkuje, porównuje i prezentuje informacje:

- a) o właściwościach leczniczych i toksycznych substancji chemicznych (dawka, rozpuszczalność w wodzie, rozdrobnienie, sposób przenikania do organizmu), leków, nikotyny, etanolu,
  - b) na temat działania składników popularnych leków (węglą aktywowanego, kwasu acetylosalicylowego, środków neutralizujących nadmiar kwasów w żołądku),
  - c) na temat składników napojów dnia codziennego (kawa, herbata, mleko, woda mineralna, napoje typu cola) w aspekcie ich działania na organizm ludzki,
  - d) o procesach zachodzących podczas wyrabiania ciasta i pieczenia chleba, produkcji wina, otrzymywania kwaśnego mleka, jogurtów, serów;
  - e) o przyczynach psucia się żywności i proponuje sposoby zapobiegania temu procesowi; przedstawia znaczenie i konsekwencje stosowania dodatków do żywności w tym konserwantów;
- 5) przedstawia przebieg procesu utwardzania tłuszczów ciekłych.

VII. Chemia opakowań i odzieży. Uczeń:

- 1) porównuje procesy polimeryzacji i polikondensacji; wyszukuje, porządkuje, porównuje i prezentuje informacje o właściwościach tworzyw sztucznych (termoplasty i duroplasty), ich zastosowaniach oraz zagrożeniach związanych z gazami powstającymi w wyniku spalania PVC;
- 2) klasyfikuje włókna na naturalne (białkowe i celulozowe), sztuczne i syntetyczne; wyszukuje, porządkuje, porównuje i prezentuje informacje o zastosowaniach włókien;
- 3) projektuje doświadczenie pozwalające zidentyfikować włókna białkowe i celulozowe, sztuczne i syntetyczne;
- 4) podaje przykłady opakowań (celulozowych, szklanych, metalowych, z tworzyw sztucznych) stosowanych w życiu codziennym; opisuje ich wady i zalety;
- 5) uzasadnia potrzebę zagospodarowania odpadów pochodzących z różnych opakowań.

Warunki i sposób realizacji

Podstawa programowa w zakresie przedmiotu chemia ma układ spiralny, a zagadnienia wprowadzone w szkole podstawowej są na tym etapie rozwijane i uzupełniane o nowe treści. Podczas realizacji podstawy programowej w zakresie przedmiotu chemia powinno się rozwijać szczególnie te umiejętności, które są zgodne ze specyfiką danej branżowej szkoły I stopnia i stanowią podbudowę do kształcenia zawodowego. Pozostawia się nauczycielowi możliwość

realizacji wymagań szczegółowych w dowolnej kolejności, tak aby zapewnić najlepszą korelację z przedmiotami zawodowymi.

Dobór wiadomości i umiejętności wskazuje na konieczność łączenia wiedzy teoretycznej, zawodowej z doświadczalną. Treści nauczania opracowano tak, aby uczniowie mogli sami obserwować i badać właściwości substancji i zjawiska oraz przeprowadzać doświadczenia chemiczne, interpretować ich wyniki i formułować uogólnienia. Istotne jest również samodzielne wykorzystywanie i przetwarzanie informacji oraz kształtowanie nawyków ich krytycznej oceny. Nauczyciele mogą w doświadczeniach wykorzystywać substancje znane uczniom z życia codziennego (naturalne wskaźniki kwasowo-zasadowe, ocet, mąkę, cukier) oraz z przedmiotów zawodowych, pokazując w ten sposób obecność chemii w ich otoczeniu. Ważnym uzupełnieniem kształcenia mogą być również wycieczki w miejsca, w których wykorzystuje się procesy chemiczne na liniach produkcyjnych, w laboratoriach zakładowych (oczyszczalniach ścieków, stacjach uzdatniania wody, zakładach chemicznych, farmaceutycznych, laboratoriach kontroli jakości).

Istotną funkcję w nauczaniu chemii jako przedmiotu przyrodniczego pełni eksperyment chemiczny. Umożliwia on rozwijanie aktywności uczniów i kształtowanie samodzielności w działaniu. Dzięki samodzielnemu wykonywaniu doświadczeń lub ich aktywnej obserwacji, uczniowie poznają metody badawcze oraz sposoby opisu i prezentacji wyników. Aby edukacja w zakresie chemii była możliwie najbardziej skuteczna, należy zajęcia prowadzić w niezbyt licznych grupach (podział na grupy) w salach wyposażonych w niezbędne sprzęty i odczynniki chemiczne.

Zakres treści nauczania stwarza możliwości pracy metodą projektu edukacyjnego (szczególnie o charakterze badawczym związanym ściśle z profilem zawodowym danej szkoły), metodą eksperymentu chemicznego, w formie zajęć terenowych lub innymi metodami pobudzającymi aktywność poznawczą uczniów, co pozwoli im na pozyskiwanie i przetwarzanie informacji na różne sposoby i z różnych źródeł. Obserwowanie, wyciąganie wniosków, stawianie hipotez i ich weryfikacja mogą nauczyć uczniów krytycznego myślenia i łączenia wiedzy teoretycznej z praktyką zawodową. Może to pomóc w kształtowaniu właściwej postawy przyszłego pracownika, umiejącego weryfikować poprawność pozyskiwanych nowych informacji.

W pozyskiwaniu niezbędnych informacji, wykonywaniu obliczeń, interpretowaniu wyników, bardzo pomocnym narzędziem może okazać się komputer z celowo dobranym oprogramowaniem oraz dostępnymi w Internecie zasobami cyfrowymi. Korzystanie z zasobów cyfrowych to umiejętność ważna z punktu widzenia funkcjonowania we współczesnym

świecie. Również, w związku z ciągłym, dynamicznym rozwojem nauki i technologii, kształceniu chemicznemu powinno towarzyszyć rozwijanie kompetencji cyfrowych. W podstawie programowej w zakresie przedmiotu chemia wskazano wymagania związane z właściwościami i zastosowaniem substancji oraz procesów, a także ze zjawiskami chemicznymi zachodzącymi w środowisku, które mogą być realizowane z wykorzystaniem technologii informacyjnych. Treści nauczania opisane czasownikami operacyjnymi: wyszukuje, porządkuje, porównuje, prezentuje, – opisują umiejętności, które nie są związane z przyswajaniem wiadomości przez zapamiętywanie i nie powinny być egzekwowane jako wiedza faktograficzna.

Minimalny zestaw doświadczeń do wykonania samodzielnie przez uczniów lub w formie pokazu nauczycielskiego:

- 1) badanie właściwości fizycznych substancji tworzących kryształy jonowe, kowalencyjne, molekularne i metaliczne;
- 2) badanie wpływu różnych czynników: stężenia albo ciśnienia substratów, temperatury i stopnia rozdrobnienia substratów, na szybkość reakcji;
- 3) badanie efektu energetycznego reakcji chemicznej;
- 4) sporządzanie roztworów o określonym stężeniu procentowym;
- 5) rozdzielanie mieszaniny niejednorodnej i jednorodnej na składniki;
- 6) badanie odczynu oraz pH wodnych roztworów: kwasów, wodorotlenków i soli, gleby i środków spożywczych i myjąco-czyszczących;
- 7) badanie charakteru chemicznego wybranych tlenków, wodorotlenków, kwasów i soli;
- 8) otrzymywanie kwasów, wodorotlenków i soli różnymi metodami;
- 9) badanie aktywności chemicznej metali;
- 10) badanie właściwości metali (reakcje z tlenem, wodą, kwasami);
- 11) budowa i pomiar napięcia ogniwa galwanicznego;
- 12) obserwowanie korozji metali, badanie czynników wpływających na proces korozji;
- 13) odróżnianie skał wapiennych od innych skał i minerałów;
- 14) badanie reaktywności węglowodorów nasyconych i nienasyconych ze zwróceniem uwagi na różnice w ich właściwościach, spalanie, zachowanie wobec chlorowca, wodnego roztworu manganianu(VII) potasu;
- 15) badanie właściwości fizycznych i chemicznych wybranych pochodnych węglowodorów;
- 16) porównywanie mocy kwasów karboksylowych i nieorganicznych;
- 17) otrzymywanie mydeł;

- 18) identyfikacja tworzyw sztucznych; badanie i rozróżnianie włókien roślinnych, zwierzęcych i włókien syntetycznych.

FIZYKA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Wykorzystanie pojęć i wielkości fizycznych do opisu zjawisk oraz wskazywanie ich przykładów w otaczającej rzeczywistości.

II. Rozwiązywanie problemów z wykorzystaniem praw i zależności fizycznych.

III. Planowanie i przeprowadzanie obserwacji i doświadczeń oraz wnioskowanie na podstawie ich wyników.

IV. Posługiwanie się informacjami pochodzącymi z analizy materiałów źródłowych, w tym tekstów popularnonaukowych i źródeł internetowych, oraz ocenianie wiarygodności źródeł.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Wymagania przekrojowe. Uczeń:

- 1) wyodrębnia z tekstów, tabel, diagramów lub wykresów, rysunków schematycznych lub blokowych informacje kluczowe dla opisywanego zjawiska bądź problemu; przedstawia te informacje w różnych postaciach;
- 2) wyodrębnia zjawisko z kontekstu, nazywa je oraz wskazuje czynniki istotne i nieistotne dla jego przebiegu;
- 3) przeprowadza wybrane obserwacje, pomiary i doświadczenia na podstawie ich opisów;
- 4) opisuje przebieg doświadczenia lub pokazu; wyróżnia kluczowe kroki i sposób postępowania oraz wskazuje rolę użytych przyrządów;
- 5) ilustruje prawa i zależności fizyczne z wykorzystaniem modelu fizycznego;
- 6) rozróżnia wielkości wektorowe i skalarne;
- 7) wyznacza średnią z kilku pomiarów jako końcowy wynik pomiaru powtarzalnego;
- 8) posługuje się pojęciem niepewności pomiarowej; zapisuje wynik pomiaru wraz z jego jednostką, oraz z uwzględnieniem informacji o niepewności;
- 9) przeprowadza obliczenia i zapisuje wynik zaokrąglony do zadanej liczby cyfr znaczących;

- 10) prowadzi obliczenia szacunkowe i poddaje analizie otrzymany wynik;
- 11) rozpoznaje zależność rosnącą bądź malejącą na podstawie danych z tabeli lub na podstawie wykresu; rozpoznaje proporcjonalność prostą na podstawie wykresu;
- 12) przestrzega zasad bezpieczeństwa podczas wykonywania obserwacji, pomiarów i doświadczeń;
- 13) przedstawia własnymi słowami główne tezy tekstu popularnonaukowego z dziedziny fizyki, biofizyki lub astronomii.

II. Mechanika i grawitacja. Uczeń:

- 1) rozróżnia ruchy postępowe i obrotowe;
- 2) posługuje się pojęciami położenie, tor i droga;
- 3) opisuje ruchy prostoliniowe jednostajne i zmienne; analizuje ruchy jednostajnie zmienne: przyspieszony oraz opóźniony;
- 4) stosuje zasady dynamiki do opisu zachowania się ciał;
- 5) opisuje ruch jednostajny po okręgu, posługując się pojęciami okresu, częstotliwości i prędkości wraz z ich jednostkami;
- 6) analizuje jakościowo przykłady ruchu jednostajnego po okręgu, posługując się pojęciem siły dośrodkowej;
- 7) rozróżnia opory ruchu (opory ośrodka i tarcie) oraz opisuje jakościowo ich wpływ na ruch ciał;
- 8) wyjaśnia zasadę działania dźwigni jednostronnej i dwustronnej oraz stosuje ją do obliczeń;
- 9) posługuje się pojęciami pracy mechanicznej, mocy, energii kinetycznej wraz z ich jednostkami;
- 10) omawia prawo powszechnego ciążenia;
- 11) wskazuje siłę grawitacji jako przyczynę spadania ciał;
- 12) oblicza pracę mechaniczną przy zmianie wysokości w pobliżu powierzchni Ziemi; posługuje się pojęciem energii potencjalnej grawitacji;
- 13) wyjaśnia wpływ siły grawitacji Słońca na ruch planet i siły grawitacji planet na ruch ich księżyców;
- 14) opisuje stan nieważkości oraz wskazuje przykłady jego występowania;
- 15) opisuje budowę Układu Słonecznego; wskazuje Słońce jako jedną z wielu gwiazd w Galaktyce oraz Galaktykę jako jedną z wielu galaktyk we Wszechświecie;
- 16) opisuje Wielki Wybuch jako początek znanego nam Wszechświata; zna przybliżony wiek Wszechświata;

17) doświadczalnie:

- a) demonstruje zachowanie ciał w układach poruszających się z przyspieszeniem,
- b) bada warunki równowagi dźwigni jednostronnej i dwustronnej.

III. Elektryczność i magnetyzm. Uczeń:

- 1) posługuje się pojęciami natężenia prądu elektrycznego, napięcia elektrycznego oraz oporu elektrycznego wraz z ich jednostkami;
- 2) opisuje zasadę dodawania napięć w układzie ogniów połączonych szeregowo;
- 3) stosuje do obliczeń proporcjonalność natężenia prądu do napięcia (prawo Ohma) dla przewodników;
- 4) opisuje sieć domową jako przykład obwodu rozgałęzionego; posługuje się I prawem Kirchhoffa;
- 5) posługuje się pojęciem pola magnetycznego; rysuje linie pola magnetycznego w pobliżu magnesów stałych i przewodników z prądem;
- 6) opisuje jakościowo oddziaływanie pola magnetycznego na przewodniki z prądem;
- 7) opisuje zjawisko indukcji elektromagnetycznej;
- 8) opisuje cechy prądu przemiennego;
- 9) doświadczalnie:
  - a) ilustruje I prawo Kirchhoffa,
  - b) bada zjawisko indukcji elektromagnetycznej w przypadku względnego ruchu magnesu i zwojnicy lub zmiany natężenia prądu w elektromagnesie.

IV. Ciepło. Uczeń:

- 1) odróżnia przekaz energii w formie pracy mechanicznej od przekazu energii w postaci ciepła między układami o różnych temperaturach;
- 2) stosuje zasadę zachowania energii do opisu zjawisk cieplnych i mechanicznych;
- 3) analizuje przepływ ciepła i wykonywaną pracę w silnikach cieplnych i chłodziarkach;
- 4) posługuje się pojęciem wartości energetycznej paliw i żywności;
- 5) doświadczalnie: demonstruje rozszerzalność cieplną gazów.

V. Fale. Uczeń:

- 1) opisuje rozchodzenie się fal na podstawie obrazu powierzchni falowych, posługując się przykładami fal na wodzie i dźwięku w powietrzu;
- 2) opisuje jakościowo dyfrakcję fali na przeszkodzie;
- 3) opisuje jakościowo efekt Dopplera;

- 4) ilustruje prostoliniowe rozchodzenie się światła w ośrodku jednorodnym;
- 5) opisuje jakościowo zjawisko jednoczesnego odbicia i załamania światła na granicy dwóch ośrodków;
- 6) opisuje jakościowo zjawisko całkowitego wewnętrznego odbicia (światłowody);
- 7) opisuje widmo światła białego jako mieszaniny fal o różnych częstotliwościach;
- 8) analizuje na wybranych przykładach zjawiska optyczne w przyrodzie;
- 9) doświadczalnie:
  - a) demonstruje zjawisko ugięcia fali na przeszkodzie lub szczelinie,
  - b) bada zjawisko całkowitego wewnętrznego odbicia,
  - c) demonstruje jednoczesne odbicie i załamania światła na granicy dwóch ośrodków.

VI. Atom i jego jądro. Uczeń:

- 1) opisuje pochodzenie widm emisyjnych rozrzedzonych gazów;
- 2) opisuje zjawisko jonizacji;
- 3) posługuje się pojęciami: pierwiastek, elektron, jądro atomowe, proton, neutron, izotop; opisuje skład jądra atomowego na podstawie liczby masowej i atomowej;
- 4) posługuje się pojęciem jądra stabilnego i niestabilnego; opisuje rozpad jądra izotopu promieniotwórczego; wymienia rodzaje i właściwości promieniowania jądrowego;
- 5) wskazuje wpływ promieniowania jonizującego na organizmy żywe;
- 6) wymienia przykłady zastosowania zjawiska promieniotwórczości w technice i medycynie;
- 7) opisuje reakcję rozszczepienia jądra uranu ^{235}U zachodzącą w wyniku pochłonięcia neutronu; wymienia warunki zajścia reakcji łańcuchowej;
- 8) doświadczalnie: obserwuje widmo ciągłe i liniowe.

VII. Moduły fakultatywne.

1. Moduł A. Tematy:

- 1) eksploracja Kosmosu: uwarunkowania i ograniczenia, loty kosmiczne, pojazdy i aparatura pomiarowa;
- 2) narzędzia obserwacyjne astronomii;
- 3) elementy kosmologii: ewolucja i struktura Wszechświata, budowa i ewolucja gwiazd, fale grawitacyjne.

2. Moduł B. Tematy:

- 1) ruchy ciał, z uwzględnieniem oporów ośrodka;

- 2) mechanika cieczy i gazów: warunki pływania, urządzenia wykorzystujące prawa hydrostatyki, mechanika lotu;
  - 3) silniki: spalinowe, odrzutowe oraz napędy hybrydowe.
3. Moduł C. Tematy:
- 1) fizyka w medycynie: metody diagnozowania i terapii;
  - 2) fizyka w sporcie;
  - 3) fizyka w domu: np. kuchenka mikrofalowa, płyta indukcyjna, systemy alarmowe.
4. Moduł D. Tematy:
- 1) elementy elektroniki: półprzewodniki i ich rola, bramki i elementy logiczne, układy scalone i procesory;
  - 2) materiały magnetyczne: właściwości i charakterystyki, zapis i przechowywanie informacji;
  - 3) fale radiowe: zakresy i zastosowania, metody modulacji, zabezpieczenie przed szkodliwym wpływem;
  - 4) sieć domowa jako przykład obwodu elektrycznego rozgałęzionego; funkcje bezpieczników różnicowych i przewodu uziemiającego;
  - 5) budowa, działanie i zastosowanie transformatorów.
5. Moduł E. Tematy:
- 1) własności materii: sprężystość, plastyczność i wytrzymałość materiałów, rozszerzalność;
  - 2) budowa materii: kryształy i ich zastosowania, grafen, nadprzewodniki, plazma;
  - 3) elementarne składniki materii: kwarki, leptony, nośniki oddziaływań.
6. Moduł F. Tematy:
- 1) mechanizmy widzenia: widzenie barwne, wady wzroku, widzenie przestrzenne, projekcja 3D;
  - 2) zjawisko polaryzacji światła i jego zastosowania;
  - 3) przyrządy optyczne: lupa, mikroskop, teleskop, światłowód itp.
7. Moduł G. Tematy:
- 1) odnawialne źródła energii;
  - 2) fizyka Ziemi i atmosfery: wyładowania atmosferyczne, ruchy powietrza, ruchy tektoniczne, pływy i prądy morskie;
  - 3) elementy akustyki: instrumenty muzyczne, akustyka pomieszczeń, ochrona przed hałasem;
  - 4) przykłady promieniowania termicznego ciał i jego zależność od temperatury;

- 5) ogólne zasady działania elektrowni jądrowej oraz korzyści i zagrożenia płynące z energetyki jądrowej.
8. Moduł H. Tematy:
- 1) polscy badacze przyrody i ich odkrycia;
  - 2) wynalazki, które zmieniły świat;
  - 3) laboratoria i metody badawcze współczesnej fizyki: akcelerator, reaktor jądrowy, spektroskopia.

Warunki i sposób realizacji

W zakresie przedmiotu fizyka zostały dobrane takie treści, aby powiększany – względem szkoły podstawowej – zasób wiedzy i umiejętności przedmiotowych przybliżał ucznia do rozwiązywania problemów w szerszej perspektywie poznawczej.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe zostały podzielone na: część obowiązkową (działy I–VI) oraz część fakultatywną (dział VII). Część fakultatywna zawiera listę zagadnień tematycznych pogrupowanych w moduły, z których w całym etapie edukacyjnym należy zrealizować co najmniej dwa. Nauczanie w ramach części fakultatywnej powinno mieć głównie charakter popularyzatorski. Sposób realizacji tematów w module fakultatywnym i określenie celów szczegółowych kształcenia w tym zakresie należy do zadań nauczyciela. Cele te powinny być skorelowane z celami kształcenia – wymaganiami ogólnymi (przekrojowymi) i stanowić sposobność do ich ugruntowania.

W nauczaniu fizyki w dużym stopniu można wykorzystywać zasoby cyfrowe – encyklopedie, strony popularnonaukowe, strony instytucji naukowych, filmy edukacyjne i programy komputerowe. Należy je wykorzystywać w taki sposób, aby przyczyniło się to nie tylko do nauczania fizyki, ale także pozwoliło w przyszłości wykorzystywać te lub podobne źródła w kształceniu się przez całe życie. Zadbać trzeba także o kształcenie umiejętności krytycznej oceny źródeł internetowych.

Sz szczególnie cennym zasobem edukacyjnym są filmy przedstawiające doświadczenia niemożliwe do przeprowadzenia w szkole, które mogą inspirować do stawiania hipotez lub rozważań o tym, co ma wpływ na wynik, a także do samodzielnego eksperymentowania. Wiele zjawisk można przybliżyć za pomocą symulacji komputerowych pozwalających na samodzielne zmiany parametrów układu fizycznego i obserwację wpływu tej zmiany na symulowany układ.

W trakcie obserwacji i doświadczeń uczniowie mogą używać cyfrowych czujników pomiarowych lub dostępnych na urządzeniach mobilnych aplikacji, takich jak: stoper, metronom, program do oglądania filmów w zwolnionym tempie, aplikacji do generowania i analizy dźwięku, do pomiaru przyspieszenia, pola magnetycznego, ciśnienia i natężenia oświetlenia, a także użyć smartfona jako lampy stroboskopowej.

Dobór pomocy dydaktycznych przez nauczyciela powinien być uwarunkowany ich ścisłą korelacją z wymaganiami podstawy programowej w zakresie przedmiotu fizyka. Nauczyciel może realizować doświadczenia, które nie są wymienione wprost w wymaganiach doświadczalnych, o ile te doświadczenia są bezpośrednio związane z treściami podstawy programowej w zakresie przedmiotu fizyka i ułatwiają ich zrozumienie. Nie rekomenduje się realizacji treści wykraczających ponad wymagania określone w podstawie programowej w zakresie przedmiotu fizyka, gdyby realizacja już określonych wymagań była niemożliwa do zrealizowania w założonym czasie.

MATEMATYKA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Sprawność rachunkowa.

Wykonywanie obliczeń na liczbach rzeczywistych, także przy użyciu kalkulatora, wykonywanie działań na wyrażeniach algebraicznych oraz wykorzystywanie tych umiejętności przy badaniu sytuacji rzeczywistych.

II. Wykorzystanie i tworzenie informacji.

1. Interpretowanie i operowanie informacjami przedstawionymi w tekście matematycznym oraz w formie wykresów, diagramów, tabel.
2. Używanie języka matematycznego do tworzenia tekstów matematycznych, w tym do opisu prowadzonych rozumowań i uzasadniania wniosków, a także do przedstawiania danych.

III. Wykorzystanie i interpretowanie reprezentacji.

1. Stosowanie obiektów matematycznych i operowanie nimi, interpretowanie pojęć matematycznych.

2. Dobieranie i tworzenie modeli matematycznych przy rozwiązywaniu problemów praktycznych.

IV. Rozumowanie i argumentacja.

1. Przeprowadzanie rozumowań, podawanie argumentów uzasadniających poprawność rozumowania.
2. Dostrzeganie regularności, podobieństw oraz analogii, formułowanie wniosków na ich podstawie i uzasadnianie ich poprawności.
3. Dobieranie argumentów do uzasadnienia poprawności rozwiązywania problemów gwarantujących poprawność rozwiązania.
4. Stosowanie i tworzenie strategii przy rozwiązywaniu zadań.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Liczby rzeczywiste. Uczeń:

- 1) wykonuje działania (dodawanie, odejmowanie, mnożenie, dzielenie) w zbiorze liczb rzeczywistych;
- 2) posługuje się pojęciem przedziału liczbowego, zaznacza przedziały na osi liczbowej;
- 3) stosuje własności pierwiastków dowolnego stopnia, w tym pierwiastków stopnia nieparzystego z liczb ujemnych;
- 4) stosuje prawa działań na potęgach i pierwiastkach;
- 5) wykorzystuje własności potęgowania i pierwiastkowania w sytuacjach praktycznych, w tym do obliczania procentów składanych, zysków z lokat i kosztów kredytów.

II. Wyrażenia algebraiczne. Uczeń:

- 1) stosuje wzory skróconego mnożenia na: $(a + b)^2$, $(a - b)^2$, $a^2 - b^2$;
- 2) dodaje, odejmuje i mnoży wyrażenia algebraiczne;
- 3) wyłącza poza nawias jednomian z sumy algebraicznej.

III. Równania i nierówności. Uczeń:

- 1) przekształca równania i nierówności w sposób równoważny, w tym np. przekształca równoważnie równanie $\frac{5}{x+1} = \frac{x+3}{2x-1}$;
- 2) interpretuje równania i nierówności liniowe sprzeczne i tożsamościowe;
- 3) rozwiązuje nierówności liniowe z jedną niewiadomą;
- 4) rozwiązuje równania i nierówności kwadratowe.

IV. Układy równań. Uczeń:

- 1) rozwiązuje układy równań liniowych z dwiema niewiadomymi, podaje interpretację geometryczną układów oznaczonych, nieoznaczonych i sprzecznych;
- 2) stosuje układy równań liniowych do rozwiązywania zadań tekstowych.

V. Funkcje. Uczeń:

- 1) określa funkcje jako jednoznaczne przyporządkowanie za pomocą opisu słownego, tabeli, wykresu i wzoru (również różnymi wzorami na różnych przedziałach);
- 2) oblicza wartość funkcji zadanej wzorem algebraicznym;
- 3) odczytuje z wykresu funkcji: dziedzinę, zbiór wartości, miejsca zerowe, przedziały monotoniczności, przedziały, w których funkcja przyjmuje wartości większe (nie mniejsze) lub mniejsze (nie większe) od danej liczby, największe i najmniejsze wartości funkcji (o ile istnieją) w danym przedziale domkniętym oraz argumenty, dla których wartości największe i najmniejsze są przez funkcję przyjmowane;
- 4) interpretuje współczynniki występujące we wzorze funkcji liniowej;
- 5) wyznacza wzór funkcji liniowej na podstawie informacji o jej wykresie lub o jej własnościach;
- 6) szkicuje wykres funkcji kwadratowej zadanej wzorem;
- 7) interpretuje współczynniki występujące we wzorze funkcji kwadratowej w postaci ogólnej, kanonicznej i iloczynowej (jeżeli istnieje);
- 8) wyznacza wzór funkcji kwadratowej na podstawie informacji o tej funkcji lub o jej wykresie;
- 9) wyznacza największą i najmniejszą wartość funkcji kwadratowej w przedziale domkniętym;
- 10) wykorzystuje własności funkcji liniowej i kwadratowej do interpretacji zagadnień geometrycznych, fizycznych itp., także osadzonych w kontekście praktycznym;
- 11) posługuje się funkcją $f(x) = \frac{a}{x}$, w tym jej wykresem, do opisu i interpretacji zagadnień związanych z wielkościami odwrotnie proporcjonalnymi, również w zastosowaniach praktycznych;
- 12) na podstawie wykresu funkcji $y = f(x)$ szkicuje wykresy funkcji $y = f(x - a)$,
 $y = f(x) + b$.

VI. Trygonometria. Uczeń:

- 1) wykorzystuje definicje funkcji: sinus, cosinus i tangens dla kątów od 0° do 90° , w szczególności wyznacza wartości funkcji trygonometrycznych dla kątów 30° , 45° , 60° ;
- 2) korzysta ze wzorów $\sin^2 \alpha + \cos^2 \alpha = 1$, $\operatorname{tg} \alpha = \frac{\sin \alpha}{\cos \alpha}$;
- 3) oblicza kąty trójkąta prostokątnego i długości jego boków przy odpowiednich danych (rozwiązuje trójkąty prostokątne, w tym z wykorzystaniem funkcji trygonometrycznych).

VII. Planimetria. Uczeń:

- 1) rozpoznaje trójkąty ostrokątne, prostokątne i rozwartokątne przy danych długościach boków (m.in. stosuje twierdzenie odwrotne do twierdzenia Pitagorasa);
- 2) rozpoznaje wielokąty foremne i korzysta z ich podstawowych własności;
- 3) korzysta z własności kątów i przekątnych w prostokątach, równoległobokach, rombach i trapezach;
- 4) stosuje własności kątów wpisanych i środkowych;
- 5) oblicza pole wycinka koła i długość łuku okręgu;
- 6) korzysta z cech podobieństwa trójkątów;
- 7) wykorzystuje zależności między obwodami oraz między polami figur podobnych;
- 8) wskazuje podstawowe punkty szczególne w trójkącie: środek okręgu wpisanego w trójkąt, środek okręgu opisanego na trójkącie, ortocentrum, środek ciężkości oraz korzysta z ich własności.

VIII. Geometria analityczna. Uczeń:

- 1) rozpoznaje wzajemne położenie prostych na płaszczyźnie na podstawie ich równań, w tym znajduje wspólny punkt dwóch prostych, jeżeli taki istnieje;
- 2) posługuje się równaniami prostych na płaszczyźnie w postaci kierunkowej, w tym wyznacza równanie prostej o zadanych własnościach (takich jak np. przechodzenie przez dwa dane punkty, znany współczynnik kierunkowy, równoległość do innej prostej);
- 3) oblicza odległość dwóch punktów w układzie współrzędnych.

IX. Stereometria. Uczeń:

- 1) posługuje się pojęciem kąta między prostą a płaszczyzną;
- 2) oblicza objętości i pola powierzchni graniastosłupów, ostrosłupów, walca, stożka i kuli, w tym z wykorzystaniem trygonometrii.

X. Kombinatoryka. Uczeń:

- 1) zlicza obiekty w prostych sytuacjach kombinatorycznych;

- 2) zlicza obiekty, stosując reguły mnożenia i dodawania (także łącznie) dla dowolnej liczby czynności.

XI. Rachunek prawdopodobieństwa i statystyka. Uczeń:

- 1) oblicza prawdopodobieństwo w modelu klasycznym w prostych sytuacjach;
- 2) oblicza średnią arytmetyczną i średnią ważoną oraz znajduje medianę i dominantę.

Warunki i sposób realizacji

1. Oznaczenia.

Uczeń powinien używać powszechnie przyjętego oznaczenia zbiorów liczbowych, a w szczególności: dla liczb naturalnych symbolu N , dla liczb całkowitych symbolu Z , dla liczb wymiernych symbolu Q , dla liczb rzeczywistych symbolu R .

2. Przedziały.

Uczeń powinien wykorzystywać przedziały do opisu zbioru rozwiązań nierówności.

Najważniejsza w odpowiedzi jest jej poprawność – np. rozwiązanie nierówności

$x^2 - 9x + 20 > 0$ może być zapisane na każdy z poniższych sposobów:

- 1) rozwiązaniem nierówności może być każda liczba x , która jest mniejsza od 4 lub większa od 5;
- 2) rozwiązaniami są wszystkie liczby x mniejsze od 4 i wszystkie liczby x większe od 5;
- 3) $x < 4$ lub $x > 5$;
- 4) $x \in (-\infty, 4)$ lub $x \in (5, \infty)$;
- 5) $x \in (-\infty, 4) \cup (5, \infty)$.

3. Postać kanoniczna.

Przy omawianiu funkcji kwadratowej należy podkreślać znaczenie postaci kanonicznej i wynikających z tej postaci własności. Wzory na pierwiastki trójmianu kwadratowego oraz na współrzędne wierzchołka paraboli, a także pojęcie i własności wyróżnika są jedynie wnioskami z postaci kanonicznej. Wiele zagadnień związanych z funkcją kwadratową daje się rozwiązać bezpośrednio z tej postaci. W szczególności postać kanoniczna pozwala znajdować najmniejszą lub największą wartość funkcji kwadratowej, a także oś symetrii jej wykresu.

4. Funkcje trygonometryczne.

Funkcje trygonometryczne oprócz szerokich zastosowań w fizyce, służą do opisu związków miarowych w figurach płaskich oraz bryłach. W wielu sytuacjach dla danego argumentu nie są

potrzebne dokładne wartości tych funkcji, tylko ich przybliżenia. Uczniowie powinni umieć korzystać z tablic matematycznych jak i kalkulatora w dwóch celach: wyznaczenia przybliżonych wartości funkcji trygonometrycznych danego kąta oraz określenia kąta, dla którego funkcja trygonometryczna osiąga określoną wartość.

5. Planimetria.

Rozwiązywanie klasycznych problemów geometrycznych jest skutecznym sposobem kształtowania świadomości matematycznej. Uczeń, który poznaje sposoby konstruowania figur, nabywa przez to wprawy w rozwiązywaniu zadań geometrycznych różnego typu. Konstrukcje można przeprowadzać w sposób klasyczny, za pomocą linijki i cyrkla, można też używać specjalistycznych programów komputerowych takich, jak np. GeoGebra.

INFORMATYKA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Rozumienie, analizowanie i rozwiązywanie problemów na bazie logicznego i abstrakcyjnego myślenia, myślenia algorytmicznego i sposobów reprezentowania informacji.

II. Programowanie i rozwiązywanie problemów z wykorzystaniem komputera oraz innych urządzeń cyfrowych: układanie i programowanie algorytmów, organizowanie, wyszukiwanie i udostępnianie informacji, posługiwanie się aplikacjami komputerowymi.

III. Posługiwanie się komputerem, urządzeniami cyfrowymi i sieciami komputerowymi, w tym: znajomość zasad działania urządzeń cyfrowych i sieci komputerowych oraz wykonywania obliczeń i programów.

IV. Rozwijanie kompetencji społecznych, takich jak: komunikacja i współpraca w grupie, w tym w środowiskach wirtualnych, udział w projektach zespołowych oraz zarządzanie projektami.

V. Przestrzeganie prawa i zasad bezpieczeństwa. Respektowanie prywatności informacji i ochrony danych, praw własności intelektualnej, etykiety w komunikacji i norm współżycia społecznego, ocena zagrożeń związanych z technologią i ich uwzględnienie dla bezpieczeństwa swojego i innych.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Rozumienie, analizowanie i rozwiązywanie problemów. Uczeń:

- 1) planuje kolejne kroki rozwiązywania problemu, z uwzględnieniem podstawowych etapów myślenia komputacyjnego (określenie problemu, definicja modeli i pojęć, znalezienie rozwiązania, zaprogramowanie i testowanie rozwiązania);
- 2) stosuje przy rozwiązywaniu problemów z różnych dziedzin algorytmy poznane w szkole podstawowej oraz algorytmy:
  - a) na liczbach: zamiany reprezentacji liczb między pozycyjnymi systemami liczbowymi, działań na ułamkach z wykorzystaniem największego wspólnego dzielnika (NWD) i najmniejszej wspólnej wielokrotności (NWW),
  - b) na tekstach: porównywania tekstów, szyfrowania tekstu metodą Cezara;
- 3) sprawdza poprawność działania algorytmów dla przykładowych danych.

II. Programowanie i rozwiązywanie problemów, z wykorzystaniem komputera oraz innych urządzeń cyfrowych. Uczeń:

- 1) projektuje i programuje rozwiązania problemów z różnych dziedzin, stosując: instrukcje wejścia / wyjścia, wyrażenia arytmetyczne i logiczne, instrukcje warunkowe, instrukcje iteracyjne, funkcje z parametrami i bez parametrów, testuje poprawność programów dla różnych danych, w szczególności programuje algorytmy z działu I pkt 2;
- 2) przygotowuje opracowania rozwiązań problemów, posługując się wybranymi aplikacjami:
  - a) tworzy i edytuje projekty w grafice rastrowej i wektorowej, wykorzystuje różne formaty obrazów, przekształca pliki graficzne, uwzględniając wielkość i jakość obrazów,
  - b) opracowuje dokumenty o rozbudowanej strukturze, dzieli tekst na sekcje i kolumny, tworzy spisy treści, rysunków i tabel,
  - c) gromadzi dane pochodzące z różnych źródeł w tabeli arkusza kalkulacyjnego, korzysta z różnorodnych funkcji arkusza w zależności od rodzaju danych, filtruje dane według kilku kryteriów, dobiera odpowiednie wykresy do zaprezentowania danych,
  - d) tworzy rozbudowane prezentacje, w tym z wykorzystaniem technik multimedialnych;
- 3) wyszukuje w sieci potrzebne informacje i zasoby, ocenia ich przydatność oraz wykorzystuje w rozwiązywanych problemach.

III. Posługiwanie się komputerem, urządzeniami cyfrowymi i sieciami komputerowymi.

Uczeń:

- 1) zapoznaje się z możliwościami nowych urządzeń cyfrowych i towarzyszącego im oprogramowania;
- 2) objaśnia funkcje innych niż komputer urządzeń cyfrowych i korzysta z ich możliwości;
- 3) charakteryzuje sieć Internet, jej ogólną budowę i usługi.

IV. Rozwijanie kompetencji społecznych. Uczeń:

- 1) aktywnie uczestniczy w realizacji projektów rozwiązujących problemy z różnych dziedzin;
- 2) podaje przykłady wpływu informatyki i technologii komputerowej na najważniejsze sfery życia osobistego i zawodowego; korzysta z wybranych e-usług dotyczących e-urzędu;
- 3) bezpiecznie buduje swój wizerunek w przestrzeni medialnej.

V. Przestrzeganie prawa i zasad bezpieczeństwa. Uczeń:

- 1) postępuje zgodnie z zasadami netykiety oraz regulacjami prawnymi dotyczącymi: ochrony danych osobowych, ochrony informacji oraz prawa autorskiego i ochrony własności intelektualnej w dostępie do informacji; jest świadomy konsekwencji łamania tych zasad;
- 2) respektuje obowiązujące prawo autorskie dotyczące oprogramowania komputerowego i stosuje się do jego przepisów;
- 3) opisuje szkody, jakie mogą spowodować działania pirackie w sieci, w odniesieniu do indywidualnych osób i społeczeństwa.

Warunki i sposób realizacji

Treści podstawy programowej w zakresie przedmiotu informatyka mają charakter przyrostowy, sugerując w ten sposób spiralny rozwój wiedzy, umiejętności i kompetencji uczniów przez wszystkie lata nauki szkolnej.

Najważniejszym celem kształcenia informatycznego uczniów jest rozwój umiejętności myślenia komputacyjnego, skupionego na kreatywnym rozwiązywaniu problemów z różnych dziedzin ze świadomym wykorzystaniem przy tym metod i narzędzi wywodzących się z informatyki, w tym programowania. Takie podejście jest kontynuowane w branżowej szkole I stopnia.

Na podstawę programową w zakresie przedmiotu informatyka w branżowej szkole I stopnia należy patrzeć w powiązaniu ze zmianami, jakie nastąpiły w nauczaniu informatyki w szkole podstawowej. Wprowadzenie rozwiązywania problemów z pomocą komputerów i programowania od najmłodszych lat znacznie wydłużyło okres poznawania tych zagadnień, a przez to umożliwiło stopniowe i uporządkowane kształtowanie myślenia algorytmicznego / komputacyjnego. Wspólne wymagania ogólne i spiralny układ wymagań szczegółowych na przestrzeni wszystkich etapów edukacyjnych stworzyły możliwość ciągłego utrwalania wcześniej kształtowanych umiejętności i przemyślanego rozszerzania ich o nowe, odpowiednio do rozwoju ucznia. Stopniowe wprowadzanie uczniów w świat informatyki i jej zastosowań w różnych przedmiotach i dziedzinach życia kładzie solidne podwaliny pod umiejętności rozwiązywania w branżowej szkole I stopnia zagadnień związanych z wybranym zawodem.

W branżowej szkole I stopnia realizowane są zagadnienia, które wyposażą absolwenta tej szkoły w umiejętności świadomego, efektywnego i bezpiecznego korzystania z technologii podczas rozwiązywania problemów w wykonywanym w przyszłości zawodzie.

Zagadnienia algorytmiczne wyszczególnione w podstawie programowej w zakresie przedmiotu informatyka są dobrane świadomie, wiążą się bowiem z problemami z innych przedmiotów, np. z matematyki, jak i dotyczą problemów związanych z funkcjonowaniem w społeczeństwie cyfrowym. Algorytmy nawiązują m.in. do efektywnych poszukiwań w Internecie, porządkowania informacji, działań antyplagiatowych oraz zachowania bezpieczeństwa informacji. Programując rozwiązania problemów, uczeń stosuje odpowiednie metody i nadaje rozwiązaniom wymiar praktyczny, łącząc aspekty programistyczne z elementami sterowania rzeczywistymi obiektami, np. robotami.

Rozwiązywanie problemów leży również u podstaw pracy z aplikacjami użytkowymi. Projektując grafikę, opracowując dokumenty, analizując dane i wyszukując informacje, uczeń poznaje możliwości gotowych aplikacji i ich przydatne funkcje.

Absolwent branżowej szkoły I stopnia powinien sprawnie posługiwać się współczesnymi urządzeniami cyfrowymi, sieciami oraz systemami operacyjnymi zarządzającymi ich pracą. Przy korzystaniu z serwisów społecznościowych, zasobów otwartych i wszelkich zasobów umieszczonych w chmurze, uczeń powinien przestrzegać ogólnie przyjętych zasad netykiety, jak i bezpieczeństwa w przestrzeni cyfrowej.

W branżowej szkole I stopnia treści informatyczne powinny być realizowane w formie projektów, tematycznie uwzględniających zainteresowania uczniów, także z innych dziedzin.

Uczniowie powinni mieć możliwość korzystania z komputerów w zależności od potrzeb wynikających z charakteru zajęć oraz realizowanych tematów i celów.

Podczas zajęć z informatyki, uczeń ma do swojej dyspozycji osobny komputer z dostępem do Internetu i aplikacji użytkowych zapewniających realizację zagadnień podstawy programowej w zakresie przedmiotu informatyka.

Wyposażenie pracowni komputerowej powinno zapewnić możliwość realizacji wymagań określonych w podstawie programowej w zakresie przedmiotu informatyka.

WYCHOWANIE FIZYCZNE

Cele kształcenia – wymagania ogólne

- I. Wzmacnianie potrzeby podejmowania aktywności fizycznej przez całe życie.
- II. Doskonalenie umiejętności stosowania w życiu codziennym zasad prozdrowotnego stylu życia, ze szczególnym uwzględnieniem specyfiki zawodu.
- III. Rozwijanie umiejętności sprzyjających zapobieganiu chorobom i doskonaleniu zdrowia fizycznego, psychicznego i społecznego, ze szczególnym uwzględnieniem specyfiki zawodu.
- IV. Rozwijanie umiejętności działania jako krytyczny konsument (odbiorca) sportu oraz produktów i usług rekreacyjnych i zdrowotnych.
- V. Kształtowanie umiejętności osobistych i społecznych sprzyjających całonocnej aktywności fizycznej.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

- I. Rozwój fizyczny i sprawność fizyczna.
  1. W zakresie wiedzy. Uczeń:
    - 1) wyjaśnia związek między sprawnością fizyczną a zdrowiem i dobrym samopoczuciem;
    - 2) wskazuje mocne i słabe strony własnej sprawności fizycznej;
    - 3) definiuje pojęcie wskaźnika masy ciała (BMI).

2. W zakresie umiejętności. Uczeń:

- 1) wylicza oraz interpretuje wskaźnik masy ciała (BMI) na tle indywidualnych potrzeb i norm zdrowotnych;
- 2) ocenia reakcje własnego organizmu na wysiłek fizyczny o różnej intensywności;
- 3) dokonuje samooceny sprawności fizycznej na tle indywidualnych potrzeb i norm zdrowotnych;
- 4) dobiera sposoby kształtowania sprawności fizycznej w zależności od charakteru pracy zawodowej.

II. Aktywność fizyczna.

1. W zakresie wiedzy. Uczeń:

- 1) omawia zalecenia dotyczące aktywności fizycznej w zależności od płci, okresu życia, rodzaju pracy zawodowej, pory roku, środowiska;
- 2) wskazuje związek między odpoczynkiem a efektywnością skutecznego działania (uczenia się, pracy);
- 3) opisuje wybrane techniki relaksacyjne;
- 4) wskazuje możliwości wykorzystania nowoczesnych technologii do oceny tygodniowej aktywności fizycznej.

2. W zakresie umiejętności. Uczeń:

- 1) stosuje poznane elementy techniki i taktyki w wybranych indywidualnych i zespołowych formach aktywności fizycznej (z uwzględnieniem form nowoczesnych w tym także przy muzyce);
- 2) planuje i współorganizuje szkolne rozgrywki sportowe według systemu pucharowego i „każdy z każdym”;
- 3) opracowuje i wykonuje zestaw ćwiczeń w zakresie treningu funkcjonalnego, ze szczególnym uwzględnieniem profilaktyki bólów kręgosłupa;
- 4) wykonuje ćwiczenia kształtujące i kompensacyjne w celu przeciwdziałania negatywnym dla zdrowia skutkom pracy zawodowej;
- 5) wykonuje ćwiczenia relaksacyjne dostosowane do indywidualnych potrzeb;
- 6) wykonuje podstawowe elementy samoobrony;
- 7) diagnozuje, planuje i organizuje własną tygodniową aktywność fizyczną, wykorzystując nowoczesne technologie (urządzenia monitorujące, aplikacje internetowe), z uwzględnieniem rekomendacji (np. WHO);
- 8) przeprowadza rozgrzewkę ukierunkowaną na wybraną formę aktywności fizycznej.

III. Bezpieczeństwo w aktywności fizycznej.

1. W zakresie wiedzy. Uczeń:
  - 1) wyjaśnia, na czym polega umiejętność oceny stopnia ryzyka związanego z niektórymi sportami lub wysiłkami fizycznymi;
  - 2) opisuje zasady ergonomicznej (odciążającej kręgosłup) organizacji stanowiska pracy (siedzącej, stojącej i w ruchu).
2. W zakresie umiejętności. Uczeń:
  - 1) stosuje zasady samoasekuracji, asekuracji i pomocy w różnych sytuacjach życiowych (osobom młodszym, seniorom, z niepełnosprawnością);
  - 2) potrafi zachować się w sytuacji wypadków (w tym komunikacyjnych) i urazów w czasie zajęć ruchowych – udzielić pierwszej pomocy przedmedycznej (wykorzystanie wiedzy z przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa).

IV. Edukacja zdrowotna.

1. W zakresie wiedzy. Uczeń:
  - 1) wyjaśnia, na czym polega prozdrowotny styl życia;
  - 2) wyjaśnia zależności między jakością odżywiania a wysiłkiem fizycznym i rodzajem pracy zawodowej;
  - 3) wymienia choroby cywilizacyjne uwarunkowane niedostatkami ruchu, w szczególności choroby układu krążenia, układu ruchu i otyłość, oraz omawia sposoby zapobiegania im;
  - 4) wyjaśnia, co oznacza odpowiedzialność za zdrowie własne i innych ludzi;
  - 5) omawia zasady racjonalnego gospodarowania czasem i dostosowania formy aktywnego wypoczynku do rodzaju pracy zawodowej;
  - 6) wyjaśnia, na czym polega samobadanie i samokontrola zdrowia oraz dlaczego należy poddawać się badaniom profilaktycznym w okresie całego życia;
  - 7) omawia szkody zdrowotne i społeczne związane z paleniem tytoniu, nadużywaniem alkoholu i używaniem innych substancji psychoaktywnych; wyjaśnia, dlaczego i w jaki sposób należy opierać się presji oraz namowom do używania substancji psychoaktywnych i innych zachowań ryzykownych.
2. W zakresie umiejętności. Uczeń:
  - 1) opracowuje indywidualny, tygodniowy plan treningu zdrowotnego uwzględniającego rekomendacje aktywności fizycznej;

- 2) opracowuje indywidualny, jednodniowy plan żywienia, z uwzględnieniem bilansu energetycznego;
- 3) wykonuje ćwiczenia kompensacyjne w celu przeciwdziałania negatywnym biologicznym skutkom wykonywania pracy o różnym charakterze.

V. Kompetencje społeczne. Uczeń:

- 1) wymienia i interpretuje przykłady konstruktywnego i destrukcyjnego zachowania się kibiców sportowych;
- 2) wyjaśnia, na czym polega praca nad sobą dla zwiększenia wiary w siebie, poczucia własnej wartości i umiejętności podejmowania decyzji;
- 3) wyjaśnia, na czym polega konstruktywne przekazywanie i odbieranie pozytywnych i negatywnych informacji zwrotnych oraz radzenie sobie z krytyką;
- 4) pełni rolę organizatora, zawodnika, sędziego i kibica w zawodach sportowych;
- 5) podejmuje inicjatywy indywidualne i zespołowe.

Warunki i sposób realizacji

Szkoła zapewnia warunki realizacji określonych w podstawie programowej w zakresie przedmiotu wychowanie fizyczne wymagań szczegółowych, które należy traktować jako wskaźniki rozwoju dyspozycji osobowych niezbędnych do realizacji celów kształcenia na danym etapie edukacji.

Wymagania szczegółowe odnoszą się do zajęć prowadzonych w następujących blokach tematycznych.

1. Rozwój fizyczny i sprawność fizyczna.

W tym bloku tematycznym zawarto treści związane z diagnozowaniem i interpretowaniem rozwoju fizycznego i sprawności fizycznej. Testy sprawnościowe, o których mowa w art. 28 ust. 2a ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2024 r. poz. 737 i 854), są przeprowadzane w okresie od lutego do kwietnia w każdej klasie. Testy sprawnościowe obejmują:

- 1) bieg wahadłowy 10 razy po 5 metrów – służący pomiarowi zdolności szybkościowo-siłowo-koordynacyjnych;
- 2) 20-metrowy wytrzymałościowy bieg wahadłowy wykonywany według Europejskiego Testu Sprawności Fizycznej – Eurofit, opracowanego przez Radę Europy – służący pomiarowi zdolności wytrzymałościowych w biegu;

- 3) podpór leżąc przodem na przedramionach (deska) – służący pomiarowi zdolności siłowo-wytrzymałościowych całego ciała;
- 4) skok w dal z miejsca – służący pomiarowi skoczności i siły.

Zwraca się uwagę na rozróżnienie pojęć diagnozowanie i ocenianie. Pomiary sprawności fizycznej nie mogą być kryterium oceny z przedmiotu wychowanie fizyczne, lecz powinny być wykorzystywane do wskazania mocnych i słabych stron sprawności fizycznej ucznia w celu planowania ich zmian w kontekście całonocnej aktywności fizycznej.

2. Aktywność fizyczna.

W tym bloku tematycznym są zawarte treści doskonalące indywidualne i zespołowe formy rekreacyjno-sportowe. Treści bloku określają nowoczesne formy ruchu oraz wykorzystanie nowoczesnych technologii w celu monitorowania i planowania całonocnej aktywności fizycznej ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb wynikających z pracy zawodowej.

3. Bezpieczeństwo w aktywności fizycznej.

W tym bloku tematycznym zawarto treści dotyczące działań związanych z umiejętnością określenia ryzyka dotyczącego planowania i organizacji aktywności fizycznej dla siebie i innych. W treściach zawarto zagadnienia dotyczące zasad ergonomicznej organizacji stanowiska pracy oraz udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej w sytuacji wypadków (w tym komunikacyjnych) i urazów.

4. Edukacja zdrowotna.

W tym bloku tematycznym zawarto treści dotyczące zdrowia i jego diagnozowania w kontekście przeciwdziałania chorobom cywilizacyjnym i zawodowym. Łączenie treści z tego bloku z wdrażaniem kompetencji społecznych sprzyja rozwijaniu poczucia odpowiedzialności za zdrowie własne i innych ludzi, wzmocnieniu poczucia własnej wartości i wiary w swoje możliwości.

5. Kompetencje społeczne.

Kompetencje społeczne dotyczą rozwijania w toku uczenia się zdolności kształtowania własnego rozwoju oraz autonomicznego i odpowiedzialnego uczestniczenia w życiu społecznym, z uwzględnieniem etycznego kontekstu własnego postępowania.

Zajęcia wychowania fizycznego powinny być prowadzone w sali sportowej, w specjalnie przygotowanym pomieszczeniu zastępczym bądź na boisku szkolnym. Ważne są zajęcia

ruchowe na zewnątrz budynku szkolnego, w środowisku naturalnym, również w okresie jesienno-zimowym.

Szkoła powinna zapewnić urządzenia i sprzęt sportowy niezbędny do zdobycia przez uczniów umiejętności i wiadomości oraz kompetencji społecznych określonych w podstawie programowej w zakresie przedmiotu wychowanie fizyczne.

Realizacja podstawy programowej w zakresie edukacji zdrowotnej powinna być dostosowana do potrzeb uczniów (po przeprowadzeniu diagnozy tych potrzeb) oraz do możliwości organizacyjnych szkoły. Warunkiem skuteczności realizacji bloku tematycznego: edukacja zdrowotna jest integrowanie treści z innymi przedmiotami, w tym np. biologią, wychowaniem do życia w rodzinie, edukacją dla bezpieczeństwa. Wymaga to współdziałania nauczycieli różnych przedmiotów, współpracy z pielęgniarką albo higienistką szkolną oraz z rodzicami. Niezbędne jest także skoordynowanie tych zajęć z programami edukacyjnymi dotyczącymi zdrowia i profilaktyki zachowań ryzykownych lub chorób, oferowanymi szkołom przez różne podmioty.

Do realizacji treści nauczania z wychowania fizycznego należy włączać uczniów czasowo lub częściowo zwolnionych z ćwiczeń fizycznych. Dotyczy to kompetencji z zakresu wiedzy w każdym bloku tematycznym oraz wybranych kompetencji z zakresu umiejętności ze szczególnym uwzględnieniem bloku: edukacja zdrowotna.

EDUKACJA DLA BEZPIECZEŃSTWA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Bezpieczeństwo państwa.

II. Przygotowanie do działań ratowniczych w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń (wypadków masowych i katastrof).

III. Podstawy pierwszej pomocy.

IV. Edukacja obronna.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Bezpieczeństwo państwa. Uczeń:

- 1) identyfikuje wyzwania dla bezpieczeństwa indywidualnego i zbiorowego, kategoryzuje je, przypisuje im właściwe znaczenie w kontekście bezpieczeństwa lokalnego i bezpieczeństwa całego państwa;
- 2) zna i wymienia zadania parlamentu, prezydenta, Rady Ministrów w dziedzinie obronności oraz elementy systemu obronnego państwa;
- 3) omawia zadania, struktury organizacyjne oraz podstawowe uzbrojenie i wyposażenie Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej;
- 4) rozumie istotę oraz zna elementy składowe systemu bezpieczeństwa, jego poszczególne instytucje, charakter związków między nimi;
- 5) zna i określa zakres działania wybranych organizacji proobronnych, które zostały zdefiniowane w ustawie z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny (Dz. U. z 2024 r. poz. 248 i 834), zwanych dalej „organizacjami proobronnymi”;
- 6) zna i wymienia nazwy formacji mundurowych układu pozamilitarnego państwa oraz wyjaśnia rolę i zadania tych służb w systemie bezpieczeństwa państwa;
- 7) wymienia i uzasadnia geopolityczne, militarne i gospodarcze aspekty bezpieczeństwa państwa;
- 8) zna i rozumie rolę świadczeń obywateli na rzecz obronności oraz zadań i kompetencji władz państwowych i samorządowych w tym zakresie;
- 9) rozróżnia zagrożenia czasu pokoju i czasu wojny;
- 10) podaje przykłady zarządzeń, jakie mogą wydać władze w związku z kryzysem;
- 11) orientuje się w podstawowych zasadach zarządzania kryzysowego i rozumie jego istotę; wyjaśnia znaczenie pojęć siatki bezpieczeństwa i infrastruktury krytycznej;
- 12) stosując właściwą terminologię, dokonuje analizy wybranych zjawisk społecznych (stany nadzwyczajne);
- 13) w zakresie zagrożenia terrorystycznego wyjaśnia pojęcie terroryzmu; wymienia przykłady skutków użycia środków biologicznych, chemicznych i wybuchowych oraz omawia zasady zachowania się w przypadku zdarzeń terrorystycznych (np. w razie wtargnięcia uzbrojonej osoby do szkoły, centrum handlowego);
- 14) wyjaśnia znaczenie cyberprzemocy, zna procedury postępowania w przypadku jej wystąpienia, wskazuje niewłaściwe zachowania dotyczące cyberprzemocy i wie, jaka powinna być na nie właściwa reakcja;

- 15) wyjaśnia znaczenie cyberzagrożeń w wymiarze cywilnym i potrafi je rozpoznać oraz zna procedury postępowania w przypadku ich wystąpienia.

II. Przygotowanie do działań ratowniczych w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń (wypadków masowych i katastrof).

1. Ochrona ludności i obrona cywilna. Uczeń:

- 1) wyjaśnia podstawowe zasady międzynarodowego prawa humanitarnego oraz wymienia podstawowe dokumenty ONZ regulujące funkcjonowanie obrony cywilnej w świecie;
- 2) omawia podstawy prawne funkcjonowania obrony cywilnej w Rzeczypospolitej Polskiej;
- 3) wyjaśnia rolę i zasady funkcjonowania Państwowej Straży Pożarnej oraz Państwowego Ratownictwa Medycznego;
- 4) wymienia i charakteryzuje ochotnicze służby i podmioty ratownicze, takie jak: ochotnicze straże pożarne, Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe;
- 5) opisuje obowiązki pieszego i kierowcy w zakresie zachowania się na drodze w momencie przejazdu karetki pogotowia lub innego pojazdu z włączonymi sygnałami uprzywilejowania;
- 6) identyfikuje obiekty opatrzone międzynarodowymi znakami ochrony dóbr kultury;
- 7) rozpoznaje zagrożenia i ich źródła; zna zasady postępowania podczas pożaru, wypadku komunikacyjnego, w czasie zagrożenia powodzią, w przypadku katastrofy budowlanej, wycieku gazu z instalacji w budynku mieszkalnym, odnalezienia niewypału lub niewybuchu, zagrożenia lawiną, intensywnej śnieżycy;
- 8) przedstawia typowe zagrożenia zdrowia i życia podczas powodzi, pożaru lub innych klęsk żywiołowych;
- 9) wyjaśnia zasady postępowania w przypadku awarii instalacji chemicznej, środka transportu lub rozszczelnienia zbiorników z substancjami toksycznymi oraz zna możliwości wykorzystania środków podręcznych i masek przeciwgazowych do ochrony ludzi przed szkodliwym wykorzystaniem toksycznych środków przemysłowych oraz bojowych środków trujących;
- 10) omawia zasady ewakuacji ludności i zwierząt z terenów zagrożonych;
- 11) wyjaśnia zasady zaopatrzenia ludności ewakuowanej w wodę i żywność;

- 12) charakteryzuje zagrożenia pożarowe w domu, w szkole i najbliższej okolicy; wymienia rodzaje i zasady użycia podręcznego sprzętu gaśniczego oraz potrafi dobrać odpowiedni rodzaj środka gaśniczego w zależności od rodzaju pożaru (np. płonąca patelnia, komputer);
  - 13) wyznacza strefę bezpieczeństwa w sytuacji zagrożenia;
  - 14) uzasadnia potrzebę przeciwdziałania panice.
2. Źródła promieniowania jądrowego i jego skutki. Uczeń:
- 1) wymienia rodzaje znaków substancji toksycznych i miejsca ich eksponowania;
  - 2) rozpoznaje znaki substancji toksycznych na pojazdach i budowlach;
  - 3) omawia wpływ środków promieniotwórczych na ludzi, zwierzęta, żywność i wodę oraz wie, jakie materiały można wykorzystywać jako zastępcze środki ochrony dróg oddechowych i skóry;
  - 4) wymienia sposoby zabezpieczenia żywności i wody przed skażeniami;
  - 5) potrafi omówić sposób użycia indywidualnego pakietu przeciwchemicznego, a także indywidualnego pakietu radioochronnego;
  - 6) wyjaśnia znaczenie pojęć odkażania, dezaktywacji, dezynfekcji, deratyzacji;
  - 7) wyjaśnia, na czym polegają zabiegi specjalne i sanitarne.
3. Ostrzeganie ludności o zagrożeniach, alarmowanie. Uczeń:
- 1) definiuje i rozpoznaje rodzaje alarmów i sygnałów alarmowych;
  - 2) charakteryzuje zasady zachowania się ludności oraz zna miejsca ukrycia się po ogłoszeniu poszczególnych alarmów;
  - 3) omawia zasady ewakuacji ludności i środków materiałowych;
  - 4) wskazuje drogi ewakuacji w szkole;
  - 5) potrafi zainstalować w telefonie komórkowym dostępny w miejscu swojego zamieszkania system ostrzegania o lokalnych zagrożeniach.

III. Podstawy pierwszej pomocy. Uczeń:

- 1) opisuje rolę układu oddychania, układu krążenia i układu nerwowego dla prawidłowego funkcjonowania organizmu; rozumie, jakie są następstwa zaburzeń czynności tych układów;
- 2) podaje definicję, wymienia cele i zadania pierwszej pomocy; wymienia działania wchodzące w zakres pierwszej pomocy;
- 3) rozumie znaczenie podejmowania działań z zakresu udzielania pierwszej pomocy przez świadka zdarzenia oraz przedstawia jego rolę;

- 4) zna zasady bezpiecznego postępowania w miejscu zdarzenia, w tym:
  - a) unikania narażania własnego zdrowia,
  - b) oceniania własnych możliwości,
  - c) rozpoznawania potencjalnych źródeł zagrożenia w kontakcie z poszkodowanym,
  - d) wskazywania sposobu zabezpieczenia się przed zakażeniem w kontakcie z krwią i płynami ustrojowymi, stosowania uniwersalnych środków ochrony osobistej;
- 5) podaje przykłady zagrożeń w środowisku domowym, ulicznym, wodnym, w przestrzeniach podziemnych, w lasach;
- 6) przedstawia metody zapewnienia bezpieczeństwa własnego, osoby poszkodowanej i otoczenia w sytuacjach symulowanych podczas zajęć;
- 7) potrafi rozpoznać osobę w stanie zagrożenia życia:
  - a) wyjaśnia pojęcie stanu zagrożenia życia,
  - b) wskazuje przyczyny i okoliczności prowadzące do szybkiego pogorszenia stanu zdrowia lub zagrożenia życia,
  - c) wyjaśnia rolę układu nerwowego, układu krążenia i układu oddechowego w utrzymywaniu podstawowych funkcji życiowych;
- 8) wie, jak prawidłowo wezwać pomoc:
  - a) wymienia nazwy służb ratunkowych i podaje ich numery alarmowe,
  - b) wskazuje, kiedy wezwać pomoc i w jaki sposób przekazać informacje o zdarzeniu;
- 9) podaje przykład aplikacji na telefon komórkowy wspierającej udzielanie pierwszej pomocy;
- 10) zna wyposażenie apteczki pierwszej pomocy; wymienia przedmioty, które powinny znaleźć się w apteczce, np. domowej, samochodowej;
- 11) zna zasady postępowania z osobą nieprzytomną:
  - a) wymienia objawy utraty przytomności,
  - b) ocenia przytomność poszkodowanego,
  - c) ocenia czynność oddychania u osoby nieprzytomnej (trzema zmysłami przez okres do 10 sekund),
  - d) wyjaśnia mechanizm niedrożności dróg oddechowych u osoby nieprzytomnej,
  - e) udrażnia drogi oddechowe rękoczynem czoło – żuchwa,
  - f) układa osobę nieprzytomną w pozycji bocznej bezpiecznej,
  - g) zapewnia osobie nieprzytomnej komfort termiczny,
  - h) systematycznie ponawia ocenę oddychania u osoby nieprzytomnej;
- 12) zna i wykonuje podstawowe czynności resuscytacji krążeniowo-oddechowej;

- a) wyjaśnia pojęcie nagłego zatrzymania krążenia i wymienia jego oznaki,
  - b) podaje przykłady zdarzeń, w których dochodzi do nagłego zatrzymania krążenia,
  - c) opisuje algorytm podstawowych czynności resuscytacyjnych u osoby dorosłej,
  - d) wymienia warunki i czynniki zapewniające resuscytację wysokiej jakości,
  - e) omawia uniwersalny algorytm w nagłym zatrzymaniu krążenia,
  - f) wykonuje na manekinie uciski klatki piersiowej i sztuczne oddychanie samodzielnie i we współpracy z drugą osobą,
  - g) opisuje zastosowanie automatycznego defibrylatora zewnętrznego (AED) oraz wskazuje na jego znaczenie dla zwiększenia skuteczności akcji resuscytacyjnej; zna algorytm podstawowych czynności resuscytacyjnych z użyciem AED,
  - h) przedstawia sytuacje, w których można prowadzić resuscytację z wyłącznym uciskaniem klatki piersiowej;
- 13) wykonuje podstawowe czynności pierwszej pomocy w zadławieniu:
- a) wyjaśnia pojęcie i mechanizm zadławienia,
  - b) omawia schemat postępowania w przypadku zadławienia,
  - c) wykonuje na manekinie rękoczojny ratunkowy w przypadku zadławienia,
  - d) wymienia przykłady działań zapobiegających zadławieniu u małych dzieci;
- 14) zna zasady pierwszej pomocy w urazach kończyn:
- a) wymienia objawy związane z najczęstszymi obrażeniami narządu ruchu,
  - b) opisuje metody udzielania pierwszej pomocy w urazach kończyn,
  - c) wyjaśnia cel doraźnego unieruchomienia kończyny (ograniczenie ruchu, zmniejszenie bólu, ograniczenie ryzyka pogłębienia urazu, umożliwienie bezpiecznego transportu),
  - d) zna i stosuje zasady unieruchomienia złamań kości długich i stawów (zasada Potta),
  - e) wykonuje opatrunek osłaniający na ranę w obrębie kończyny oraz opatrunek uciskowy,
  - f) w sytuacjach symulowanych prawidłowo unieruchamia kończynę po urazie w zastanej pozycji, wykorzystuje dostępny sprzęt do unieruchomienia złamanej kończyny,
  - g) wymienia sytuacje, w których może dojść do urazów kręgosłupa,
  - h) opisuje przykłady powikłań wynikających z urazu kręgosłupa,
  - i) przedstawia metody przenoszenia poszkodowanych z urazem kręgosłupa,
  - j) wymienia przykłady zapobiegania urazom w sporcie, domu, pracy;
- 15) rozumie, na czym polega udzielenie pierwszej pomocy w oparzeniach:

- a) wyjaśnia pojęcie oparzenia, wymienia przyczyny i rodzaje oparzeń,
  - b) omawia zasady postępowania w przypadku oparzenia termicznego,
  - c) demonstruje metodę chłodzenia w przypadku oparzenia kończyny,
  - d) wymienia przykłady zapobiegania oparzeniom, ze szczególnym uwzględnieniem małych dzieci i środowiska domowego;
- 16) rozumie, na czym polega udzielenie pierwszej pomocy we wstrząsie:
- a) zna najważniejsze przyczyny wstrząsu, wymienia zagrożenia z niego wynikające,
  - b) stosuje zasady postępowania przeciwwstrząsowego (ułożenie, ochrona przed wychłodzeniem, wsparcie psychiczne poszkodowanego);
- 17) rozumie, na czym polega udzielenie pierwszej pomocy osobie podtopionej:
- a) opisuje sytuacje, w jakich dochodzi do tonięcia, wyjaśnia zagrożenia związane z wodą,
  - b) wyjaśnia różnicę między podtopieniem a utonięciem,
  - c) odtwarza etapy pomocy w podtopieniach; w sytuacji symulowanej podejmuje czynności pierwszej pomocy po wydobyciu poszkodowanego z wody (pozycja bezpieczna, zapobieganie zachłyśnięciu i wychłodzeniu),
  - d) wyjaśnia, jak zapobiegać tonięciu i wypadkom w akwenach;
- 18) rozumie, na czym polega udzielenie pierwszej pomocy w zatruciach:
- a) omawia zatrucie tlenkiem węgla (czadem), lekami lub środkami odurzającymi; wymienia ich objawy,
  - b) opisuje zasady bezpieczeństwa w pomieszczeniach skażonych tlenkiem węgla, gazami toksycznymi,
  - c) w sytuacji symulowanej podejmuje prawidłowe działania wobec osoby podejrzanej o zatrucie;
- 19) zna zasady pierwszej pomocy w sytuacji wystąpienia zagrożenia z użyciem broni konwencjonalnej:
- a) zna definicję masywnego krwotoku,
  - b) stosuje stazę taktyczną,
  - c) umie zatamować krwotok za pomocą opaski improwizowanej,
  - d) potrafi zatamować krwotok przy użyciu opatrunku uciskowego, potrafi zatamować krwotok z trudno dostępnych miejsc: pachy, pachwiny, szyi,
  - e) zna zasady zachowania się w sytuacji zagrożenia (zasada „uciekaj, schowaj się, walcz”).

IV. Edukacja obronna.

1. Reagowanie w sytuacji zagrożenia działaniami wojennymi. Uczeń:
  - 1) zna ograniczenia organizmu ludzkiego związane z brakiem snu, wody i pożywienia oraz wpływem czynników atmosferycznych na możliwości przetrwania;
  - 2) potrafi wyjaśnić zjawisko paniki oraz omawia sposoby jej przeciwdziałania;
  - 3) zna środki podręczne do zwiększenia szans przetrwania i rozumie, jak je wykorzystywać;
  - 4) zna możliwości pozyskiwania wody i pożywienia występujących w środowisku naturalnym.
2. Cyberbezpieczeństwo w wymiarze wojskowym. Uczeń:
  - 1) zna zasady identyfikacji podstawowych zagrożeń cyberbezpieczeństwa;
  - 2) zna i rozumie wybrane definicje cyberbezpieczeństwa zawarte w ustawie z dnia 5 lipca 2018 r. o krajowym systemie cyberbezpieczeństwa (Dz. U. z 2023 r. poz. 913 i 1703 oraz z 2024 r. poz. 834) oraz dokumentach NATO;
  - 3) potrafi określić podział ról w czasie współdziałania układu militarnego z podmiotami układu pozamilitarnego;
  - 4) potrafi odbierać ze zrozumieniem, tworzyć i przedstawiać złożone wypowiedzi dotyczące roli i miejsca cyberbezpieczeństwa militarnego w systemie cyberbezpieczeństwa państwa.
3. Szkolenie strzeleckie. Uczeń:
  - 1) zna zasady składania i rozkładania broni;
  - 2) potrafi wykonać strzelanie z wykorzystaniem broni kulowej, pneumatycznej, replik broni strzeleckiej (ASG), strzelnic wirtualnych albo laserowych.

Warunki i sposób realizacji

W ramach przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa uczniowie zdobywają wiedzę oraz umiejętności umożliwiające zrozumienie zróżnicowanej natury mechanizmów oraz zmiennych wpływających na szeroko pojmowane bezpieczeństwo państwa, ich dynamikę oraz wzajemne zależności wynikające m.in. ze struktury i funkcjonowania państwa oraz jego zagrożeń. Zadaniem nauczyciela jest też wyrabianie u uczniów nawyków i wpojenie im zasad działania ratowniczego w przypadku zagrożeń nadzwyczajnych (wypadków masowych, katastrof) oraz podstawowych zasad pierwszej pomocy.

Tempo zachodzących przeobrażeń powinno stanowić dla nauczyciela bodziec do stałego uzupełniania wiedzy, monitorowania zmian, w tym organizacyjno-prawnych, samodoskonalenia, tak aby przekazywane uczniom informacje były aktualne i rzetelne (ważna jest tu kontrola materiałów źródłowych innych niż podręcznik oraz materiałów opracowanych dla nauczyciela, a także dbałość o wiarygodność informacji).

Osiągnięcie przez uczniów umiejętności praktycznego udzielania pierwszej pomocy wymaga realizacji zajęć w blokach po dwie godziny lekcyjne. W celu zapewnienia efektywnej nauki przedmiotu klasę należy podzielić na grupy o liczebności nie większej niż 15 uczniów, w szczególności podczas ćwiczeń z resuscytacji krążeniowo-oddechowej, postępowania z osobą nieprzytomną oraz opatrywania ran, złamań i krwotoków.

Ćwiczenia na manekinach szkoleniowych wymagają zapewnienia odpowiednich warunków oraz środków higieny i dezynfekcji (mycie rąk, wymiana worków oddechowych w manekinach, używanie środka odkażającego i maseczek).

Ze względów bezpieczeństwa uczniowie nie mogą wykonywać ćwiczeń, które mogłyby spowodować przeciążenie kręgosłupa. Dlatego niedozwolone jest podczas zajęć ćwiczenie dźwigania poszkodowanych w ramach doraźnej ewakuacji z miejsca zdarzenia.

Osiągnięcie przez uczniów umiejętności składania i rozkładania broni, jak również prowadzenie zajęć ze strzelectwa powinno być realizowane przy użyciu różnego rodzaju broni. Wymaga to współpracy z jednostkami wojskowymi lub organizacjami proobronnymi. Zajęcia mogą być realizowane przy użyciu środków własnych szkoły, jak również przez wykorzystanie strzelnic, strzelnic wirtualnych i laserowych znajdujących się w posiadaniu jednostek samorządu terytorialnego oraz innych podmiotów.

Należy uwrażliwić uczniów na cyberprzestępstwo, w tym cyberprzestępstwo militarne, przez odwołanie do wybranych aktów prawnych. Nauczyciel powinien też zachęcać uczniów do poszerzania wiedzy w zakresie cyberbezpieczeństwa.

Lekcje w szkole powinny być uzupełniane innymi formami zajęć, wśród których wymienić można:

- 1) wizyty w instytucjach państwa, centrum zarządzania kryzysowego, straży pożarnej, Policji, stacjach pogotowia ratunkowego, jednostkach wojskowych czy organizacjach proobronnych;
- 2) specjalistyczne obozy szkoleniowo-wypoczynkowe realizowane podczas ferii letnich lub krótsze, kilkudniowe kursy;

- 3) wycieczki;
- 4) zajęcia plenerowe;
- 5) tworzenie wystaw prac własnych, klasowych i szkolnych, promujących właściwe zachowania w razie zagrożeń;
- 6) zwiedzanie wystaw powiązanych z treściami przedmiotu;
- 7) spotkania (np. udział w zajęciach), prelekcje, wykłady z pracownikami kluczowych instytucji bezpieczeństwa – Policji, Państwowej Straży Pożarnej i Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz pracownikami straży miejskiej, pogotowia, kombatantami;
- 8) udział w konkursach, których zakres jest zgodny bądź zbieżny z problematyką przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa.

Wskazane jest nawiązywanie współpracy między szkołami a lokalnymi jednostkami Policji, Państwową Strażą Pożarną, ośrodkami szkolenia, jednostkami wojskowymi i organizacjami proobronnymi, zarówno we wspomnianym zakresie prowadzenia zajęć, jak i udostępnianiu specjalistycznego sprzętu czy pomocy dydaktycznych.

Ważne znaczenie w rozwoju ma też wychowanie mające na celu kształtowanie postawy patriotycznej oraz poczucia odpowiedzialności za dorobek minionych pokoleń. Trwający proces globalizacji we wszystkich obszarach życia generuje nowe problemy, zagrożenia, nakłania do stawiania pytań. Nauczyciel powinien stwarzać warunki sprzyjające swobodnej wymianie myśli i poglądów, dbając przy tym o zachowanie niezbędnej dyscypliny i porządek zajęć.

Warunki bazowe do realizacji programu: pracownia lub klasa do prowadzenia zajęć z przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa o wielkości umożliwiającej aranżację do ćwiczeń praktycznych. Wskazane jest zaplecze lub zabezpieczone miejsce umożliwiające przechowywanie pomocy dydaktycznych, podstawowych materiałów i przyborów nauczyciela niezbędnych do prowadzenia zajęć oraz ewentualnych prac uczniów. Szkoła powinna posiadać sprzęt audiowizualny i prezentacyjny (komputer, rzutnik zamontowany na stałe lub przenośny), dostęp do Internetu. Jeżeli szkoła nie dysponuje pracownią przeznaczoną do realizacji przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa, w klasie, w której realizowane są zajęcia, powinny być zagwarantowane wymienione elementy bazowe.

WYCHOWANIE DO ŻYCIA W RODZINIE

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Pogłębianie wiedzy związanej z funkcjami rodziny, miłością, przyjaźnią, pełnieniem ról małżeńskich i rodzicielskich, seksualnością człowieka i prokreacją; umiejętność podejmowania odpowiedzialnych decyzji dotyczących wyboru drogi życiowej, małżeństwa i rodziny.

II. Rozwijanie umiejętności rozwiązywania problemów związanych z okresem dojrzewania, dorastania i wyborem drogi życiowej; umiejętność świadomego kreowania własnej osobowości.

III. Uzyskanie lepszego rozumienia siebie i najbliższego otoczenia; umiejętność poszukiwania i udzielania odpowiedzi na pytania o istotę człowieczeństwa, sens, cele i zadania życiowe.

IV. Przyjęcie pozytywnej postawy wobec życia ludzkiego, osób niepełnosprawnych i chorych; przygotowanie, na podstawie wiedzy i wykształconych umiejętności, do poszanowania godności życia ludzkiego i dojrzałego funkcjonowania w rodzinie.

V. Znajomość podstawowych zasad postępowania w sferze ludzkiej płciowości i płodności; kształtowanie postaw prozdrowotnych, prospołecznych i prorodzinnych.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Rodzina. Uczeń:

- 1) zna i rozumie konstytucyjnie chronione wartości związane z funkcjonowaniem jednostki w społeczeństwie: małżeństwo, rodzina, macierzyństwo, rodzicielstwo;
- 2) rozumie, jakie znaczenie ma zawarcie małżeństwa i jego trwałość dla rozwoju społeczeństwa;
- 3) wyjaśnia, na czym polega dojrzałość do małżeństwa (fizyczna, prawna, psychiczna, umysłowa, uczuciowa, społeczna, socjalna), omawia przyczyny niedojrzałości wyboru małżonka (np. chęć ucieczki z domu, nieplanowana ciąża, kwestie materialne);
- 4) opisuje fundamenty, na których powinno opierać się dobre małżeństwo;
- 5) przedstawia wizję swojego małżeństwa, opisuje fundamenty, na których powinno się ono opierać;

- 6) określa znaczenie zobowiązania podejmowanego podczas aktu zaślubin;
- 7) odróżnia separację od rozwodu;
- 8) rozpoznaje typy struktury rodziny: rodzina wielopokoleniowa, rodzina pełna, rodzina niepełna, rodzina zrekonstruowana;
- 9) zna i rozumie funkcje rodziny: prokreacyjną, opiekuńczą, wychowawczą, ekonomiczną i profilaktyczną oraz ich znaczenie na poszczególnych etapach rozwoju człowieka;
- 10) przyswaja wartości i tradycje ważne w rodzinie, w tym wspólne świętowanie, organizacja i przeżywanie wolnego czasu;
- 11) rozumie, na czym polega wierność, zaufanie i dialog w rodzinie; omawia relacje osobowe w rodzinie, wskazuje czynniki je osłabiające;
- 12) wyjaśnia miejsce dziecka w rodzinie;
- 13) wskazuje źródło konfliktów i określa ich przyczyny; zna sposoby rozwiązywania konfliktów;
- 14) zna prawodawstwo dotyczące rodziny;
- 15) omawia prawa i obowiązki małżonków i rodziców, prawa dziecka oraz obowiązki państwa wobec rodziny;
- 16) wie, na czym polega instytucjonalna pomoc rodzinie w sytuacji: choroby, uzależnienia, ubóstwa, bezrobocia, zachowań ryzykownych, problemów pedagogicznych, psychologicznych, prawnych.

II. Dojrzewanie. Uczeń:

- 1) rozpoznaje zmiany fizyczne i psychiczne, zróżnicowane, indywidualne tempo rozwoju;
- 2) rozumie i akceptuje kryteria dojrzałości biologicznej, psychicznej i społecznej;
- 3) zna podstawy higieny okresu dojrzewania; troszczy się o zdrowie: właściwe odżywianie, odpowiedni strój, sen i aktywność fizyczną;
- 4) rozumie, czym jest cielesność, płciowość, integracja seksualna;
- 5) wskazuje różnice w rozwoju psychoseksualnym dziewcząt i chłopców;
- 6) wyjaśnia, na czym polega identyfikacja z własną płcią;
- 7) zna zagrożenia okresu dojrzewania: uzależnienia chemiczne behawioralne, presję seksualną, pornografię, prostytutkę nieletnich, ekshibicjonizm, także w Internecie;
- 8) omawia problemy wieku młodzieńczego i sposoby radzenia sobie z nimi;
- 9) rozumie, jak budowane są relacje międzyosobowe, wyjaśnia ich znaczenie w rozwoju społeczno-emocjonalnym, w tym: istotę koleżeństwa i przyjaźni, sympatie młodzieńcze,

pierwsze fascynacje, zakochanie, miłość, wzajemny szacunek, udzielanie sobie pomocy, współpracę, empatię.

III. Seksualność człowieka. Uczeń:

- 1) określa pojęcia związane z seksualnością człowieka: męskość, kobiecość, miłość, małżeństwo, rodzicielstwo;
- 2) rozumie znaczenie odpowiedzialności w przeżywaniu własnej płciowości oraz budowaniu trwałych i szczęśliwych więzi;
- 3) określa główne funkcje płciowości: wyrażanie miłości, budowanie więzi i rodzicielstwo, wzajemna pomoc i uzupełnianie, integralna współpraca płci;
- 4) rozumie, na czym polega odpowiedzialność za sferę seksualną i prokreację;
- 5) wie, na czym polega macierzyństwo i ojcostwo, posiada podstawową wiedzę dotyczącą budowy i funkcjonowania układu rozrodczego człowieka;
- 6) rozumie związek między aktywnością seksualną a miłością i odpowiedzialnością;
- 7) omawia problemy związane z przedmiotowym traktowaniem człowieka w dziedzinie seksualnej;
- 8) rozumie, na czym polega prawo człowieka do intymności i ochrona tego prawa;
- 9) przedstawia przyczyny, skutki i profilaktykę przedwczesnej inicjacji seksualnej;
- 10) zna choroby przenoszone drogą płciową; rozumie ich specyfikę, rozwój i objawy; wie, jakie są drogi przenoszenia zakażenia, zna zasady profilaktyki.

IV. Życie jako fundamentalna wartość. Uczeń:

- 1) rozumie potrzebę planowania dzietności rodziny;
- 2) rozumie potrzebę przygotowania kobiety i mężczyzny na poczęcie dziecka i wie, czym jest odpowiedzialne rodzicielstwo;
- 3) rozumie, czym jest opieka prekoncepcyjna i prenatalna;
- 4) ma szacunek dla ludzkiego życia od poczęcia do naturalnej śmierci;
- 5) rozumie, na czym polega gotowość członków rodziny na przyjęcie dziecka z niepełnosprawnością – aspekt medyczny, psychologiczny, społeczny.

V. Płodność. Uczeń:

- 1) rozumie, że płodność jest wspólną sprawą mężczyzny i kobiety;
- 2) wyjaśnia fizjologię płodności i jej neurohormonalne uwarunkowania;
- 3) zna metody rozpoznawania płodności;
- 4) określa problemy niepłodności: rodzaje, przyczyny, skutki; profilaktyka i leczenie;

- 5) wie, czym jest ciąża i poród oraz przyjęcie dziecka jako nowego członka rodziny;
- 6) omawia antykoncepcję i wskazuje jej rodzaje oraz skutki w aspekcie medycznym, psychologicznym i moralnym.

VI. Postawy. Uczeń:

- 1) potrafi komunikować swoje uczucia i budować prawidłowe relacje w rodzinie i grupie społecznej;
- 2) rozumie, na czym polega odpowiedzialność wszystkich członków rodziny za atmosferę panującą w niej;
- 3) radzi sobie w sytuacji konfliktu, presji grupy, stresu; umie obronić własne poglądy;
- 4) zna zasady *savoir-vivre'u* w domu rodzinnym i różnych sytuacjach społecznych;
- 5) rozumie zasady komunikacji werbalnej i niewerbalnej i jej znaczenie w relacjach interpersonalnych; bierze udział w życiu społecznym poprzez wolontariat, stowarzyszenia, grupy nieformalne i aktywność indywidualną; wykazuje wrażliwość na osoby potrzebujące pomocy i zna konkretne sposoby jej udzielania;
- 6) rozumie, że osoby z niepełnosprawnością mogą być kolegami i przyjaciółmi;
- 7) świadomie korzysta ze środków społecznego przekazu;
- 8) jest odpowiedzialny za własny rozwój i samowychowanie.

Warunki i sposób realizacji

Punktem wyjścia przedmiotu wychowanie do życia w rodzinie jest założenie, że zdolność człowieka do miłości jest rezultatem szacunku i miłości do samego siebie. Zmiany psychiczne dokonujące się w procesie dojrzewania, wyrażające się we wzroście samoświadomości, krytycyzmie, zdolności do abstrakcyjnego myślenia, stanowią podstawę dojrzałości, która umożliwia człowiekowi odpowiedzialne podejmowanie decyzji prowadzących do założenia rodziny. Zagadnienia te są związane z samookreślaniem się jednostki, tworzeniem poczucia własnej wartości, szacunku dla samego siebie, ochrony własnego „ja” i stanowią podstawę refleksji na temat odpowiedzialności za własne życie.

Kolejny blok zagadnień jest związany ze zrozumieniem istoty procesu dojrzewania. Świadome przeżywanie i akceptacja zmian biologicznych związanych z dojrzewaniem płciowym, spostrzeganie ich w perspektywie całości ludzkiego życia umożliwi przeciwstawianie się szkodliwym stereotypom dotyczącym ciała, zdrowia, rozumienia seksualności, dorosłości, wolności i miłości. Poznanie i zrozumienie ważności zmian w funkcjonowaniu własnego ciała,

budzącej się seksualności i zdolności do prokreacji (w sensie biologicznym) oraz mechanizmów nią rządzących powinny stać się w przyszłości podstawą świadomego macierzyństwa i ojcostwa.

Podstawa programowa w zakresie przedmiotu wychowanie do życia w rodzinie obejmuje ponadto zagadnienia związane z tworzeniem pozytywnych relacji z innymi ludźmi. Treści są skoncentrowane wokół pozytywnych aspektów płciowości, seksualności, życia w grupie rówieśniczej i rodzinie oraz mają budować poczucie odpowiedzialności za siebie i innych. Poznanie podstawowych zasad komunikacji i przełożenie ich na konkretne zachowania w relacjach koleżeńskich i rodzinnych powinny uświadomić uczniom bogactwo form wyrażania pozytywnych uczuć i umożliwić w przyszłości budowanie wartościowych, intymnych więzi z płcią przeciwną w fazie tworzenia związku i zakładania rodziny.

Nauczyciel powinien stworzyć w czasie lekcji atmosferę otwartości, szczerości, zaufania i dyskrecji.

ETYKA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Tożsamość, podmiotowość i rozwój moralny.

1. Rozwijanie wrażliwości moralnej.
2. Identyfikowanie i rozumienie wartości, norm oraz postaw moralnych związanych z różnymi dziedzinami życia indywidualnego i społecznego.
3. Rozwijanie postawy szacunku wobec każdego człowieka.
4. Rozwijanie postawy odpowiedzialności za siebie oraz swoje społeczne i przyrodnicze otoczenie.
5. Rozwijanie umiejętności krytycznego myślenia.
6. Identyfikowanie i analizowanie problemów i dylematów moralnych.
7. Tworzenie aksjologiczno-moralnego komponentu własnego światopoglądu.
8. Rozwijanie postaw społecznych, obywatelskich i patriotycznych.

II. Tworzenie wypowiedzi.

1. Formułowanie pytań dotyczących sfery aksjologiczno-moralnej.
2. Formułowanie sądów wartościujących oraz ich uzasadnianie.

3. Doskonalenie umiejętności uczestniczenia w dialogu i umiejętności dyskusowania o zagadnieniach moralnych.

III. Samokształcenie.

1. Rozwijanie umiejętności samodzielnego poszukiwania i wartościowania informacji oraz odpowiedzialnego korzystania z wiedzy.
2. Kształcenie umiejętności uczenia się.
3. Rozwijanie samoświadomości moralnej.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Elementy etyki ogólnej.

1. Podstawy etyki. Uczeń:
  - 1) wie i wyjaśnia, czym jest etyka;
  - 2) analizuje i wyjaśnia relacje między etyką, moralnością, obyczajami, prawem i religią;
  - 3) wyjaśnia, na czym polega uniwersalny charakter norm moralnych;
  - 4) wyjaśnia różnicę między dobrem i złem moralnym a dobrem i złem pozamoralnym;
  - 5) objaśnia pojęcia: dobro i zło, wartość, godność, prawda, wolność, odpowiedzialność oraz rozważa rolę tych pojęć w etyce;
  - 6) objaśnia klasyczne rozumienie osoby oraz wymienia i wyjaśnia specyficzne zdolności osoby ludzkiej: intelektualne poznanie, wolność, miłość.
2. Analiza ludzkiego działania w aspekcie moralnym. Uczeń:
  - 1) identyfikuje główne elementy struktury ludzkiego działania: podmiot (sprawca), adresat, przedmiot (wewnętrzna treść), motyw, intencja, skutki, okoliczności;
  - 2) rozpoznaje i nazywa podstawowe emocje oraz uczucia; posługuje się nazwami emocji i uczuć do charakteryzowania przeżyć własnych oraz przeżyć innych osób – rzeczywistych i fikcyjnych;
  - 3) zna różne kryteria moralnego wartościowania i posługuje się nimi przy wyznaczaniu moralnej wartości czynów;
  - 4) zna, objaśnia i stosuje główne kategorie deontyczne: działania nakazane, zakazane, dozwolone, chwalebne (supererogacyjne);
  - 5) zna, objaśnia i stosuje główne kategorie aretyczne: cnota, wada, charakter, wzór osobowy;
  - 6) charakteryzuje roztropność jako zdolność usprawniającą podmiot do podejmowania trafnych decyzji; rozwija cnotę roztropności;

- 7) zna i wyjaśnia klasyczną koncepcję sumienia, kształtuje sumienie;
- 8) wykorzystuje pojęcia dyskursu etycznego do analizowania przeżyć, działań i postaw bohaterów powieści, opowiadań, filmów, spektakli teatralnych, gier komputerowych.

II. Wybrane zagadnienia etyki szczegółowej (praktycznej, stosowanej, zawodowej).

1. Etyka życia osobistego (indywidualnego). Uczeń:

- 1) identyfikuje i analizuje problem sensu życia w kontekście klasycznego pytania etycznego „jak należy żyć?”;
- 2) identyfikuje i analizuje problem szczęścia, rozważa relację szczęścia do moralności;
- 3) identyfikuje i analizuje moralne aspekty przyjaźni, charakteryzuje przyjaźń jako relację międzyosobową, ocenia wartość przyjaźni;
- 4) identyfikuje i analizuje moralne aspekty miłości, charakteryzuje miłość jako relację międzyosobową, rozważa relację miłości do moralności;
- 5) wyjaśnia ideę rozwoju moralnego i podaje przykłady działań egoistycznych, konformistycznych, altruistycznych;
- 6) wyjaśnia, na czym polega autonomia człowieka, podaje przykłady działań i postaw autonomicznych i nieautonomicznych;
- 7) podaje przykłady działań, które są wyrazem troski o własne zdrowie i życie; wyjaśnia, dlaczego należy odnosić się z szacunkiem do własnego ciała;
- 8) analizuje problem stosowania środków psychoaktywnych i formułuje ocenę moralną dotyczącą tego typu działań (m.in. na przykładzie skutków ich stosowania przez uczestników ruchu drogowego);
- 9) identyfikuje i analizuje moralne aspekty ludzkiej seksualności, rozpoznaje biologiczne, psychiczne, społeczne i kulturowe uwarunkowania ludzkiej seksualności, formułuje ocenę moralną różnych zachowań seksualnych;
- 10) identyfikuje i analizuje moralne aspekty życia rodzinnego, zna i porównuje różne historyczne i kulturowe modele rodziny, wyjaśnia znaczenie relacji rodzinnych w kontekście rozwoju moralnego człowieka, ocenia wartość rodziny;
- 11) wyjaśnia, dlaczego człowiekowi należy okazywać szacunek; kształtuje postawę szacunku wobec każdego człowieka;
- 12) analizuje fenomen śmierci, rozpoznaje biologiczne, psychiczne, społeczno-kulturowe aspekty śmierci i umierania.

2. Bioetyka. Uczeń identyfikuje i rozważa problemy moralne związane z:

- 1) początkiem ludzkiego życia (np. sztuczne zapłodnienie, aborcja);
  - 2) trwaniem i rozwojem ludzkiego życia (np. transplantacje, inżynieria genetyczna – klonowanie);
  - 3) końcem ludzkiego życia (np. uporczywa terapia, opieka paliatywna, eutanazja, samobójstwo).
3. Etyka społeczna i polityczna. Uczeń:
- 1) charakteryzuje relację polityka – moralność;
  - 2) rozważa zagadnienie relacji jednostka – społeczeństwo w kontekście sporu między indywidualizmem a kolektywizmem;
  - 3) rozważa zagadnienie naczelnych wartości w życiu społecznym w kontekście sporu między liberalizmem kulturowym a konserwatyzmem;
  - 4) wyjaśnia pojęcie dobra wspólnego oraz podaje przykłady realizacji tego rodzaju dobra; angażuje się w realizację dobra wspólnego;
  - 5) wyjaśnia znaczenie zasady solidaryzmu i kształtuje postawę solidarności (m.in. na przykładzie relacji do osób niepełnosprawnych);
  - 6) wyjaśnia pojęcie sprawiedliwości; kształtuje cnotę sprawiedliwości;
  - 7) rozważa zagadnienie granic tolerancji, kształtuje postawę otwartości i tolerancji;
  - 8) wyjaśnia pojęcie praw człowieka, analizuje wybrane artykuły Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, wskazuje przykłady łamania praw człowieka oraz rozważa różne sposoby ich ochrony;
  - 9) rozważa wady i zalety demokracji;
  - 10) rozważa znaczenie prawdy w życiu indywidualnym, społecznym i politycznym, kształtuje postawę uczciwości;
  - 11) rozpoznaje różne przejawy kłamstwa, zna społeczne skutki kłamstwa, dokonuje moralnej oceny kłamstwa;
  - 12) identyfikuje i analizuje problemy moralne dotyczące kwestii wolności słowa i jej granic;
  - 13) analizuje problem relacji między sztuką a moralnością, rozważa zagadnienie wolności artystycznej i jej granic;
  - 14) wyjaśnia pojęcie feminizmu, zna i rozważa wybrane postulaty feminizmu;
  - 15) rozważa kwestię różnorodności kulturowej Europy i świata, wartościowania kultur i dialogu międzykulturowego, identyfikuje i analizuje problemy moralne dotyczące kwestii imigrantów i uchodźców;

- 16) rozważa moralne aspekty wojny i pokoju, rozważa zjawisko terroryzmu i formułuje jego ocenę moralną;
  - 17) wyjaśnia pojęcie kary kryminalnej, zna główne koncepcje kary kryminalnej, rozważa kwestię uzasadnienia stosowania kary kryminalnej; rozważa argumenty za karą śmierci i przeciw niej, formułuje ocenę moralną kary śmierci.
4. Etyka a nauka i technika. Uczeń:
- 1) podaje przykłady właściwego i niewłaściwego wykorzystywania nowych technologii – w szczególności technologii informatycznych;
  - 2) jest świadomy, że postęp cywilizacyjny dokonuje się dzięki wiedzy; wyjaśnia, dlaczego wiedza jest dobrem (wartością);
  - 3) identyfikuje i analizuje wybrane problemy moralne związane z postępem naukowo-technicznym (np. problem ochrony prywatności, ochrony praw autorskich i cyberprzemocy, rozwój sztucznej inteligencji, transhumanizm).
5. Etyka środowiskowa. Uczeń:
- 1) określa, czym jest bioróżnorodność, uzasadnia potrzebę ochrony bioróżnorodności;
  - 2) rozważa zagadnienie moralnego statusu zwierząt;
  - 3) formułuje argumenty na rzecz ochrony przyrody, angażuje się w działania na rzecz ochrony środowiska.
6. Etyki zawodowe. Uczeń:
- 1) wyjaśnia związek między uczeniem się a wykonywaną pracą, wyjaśnia znaczenie pracy zarobkowej;
  - 2) objaśnia, czym jest społeczna odpowiedzialność biznesu;
  - 3) wyjaśnia pojęcie etyki zawodowej oraz kodeksu etyki zawodowej;
  - 4) w analizie wybranych zagadnień z zakresu etyk zawodowych wykorzystuje zapisy stosownych kodeksów etycznych;
  - 5) rozważa zalety i wady kodeksów etycznych;
  - 6) tworzy kodeks etyczny klasy (szkoły).

Warunki i sposób realizacji

Podstawa programowa w zakresie przedmiotu etyka opiera się na określonych założeniach dotyczących warunków (podmiotowych, przedmiotowych i organizacyjnych) oraz sposobu jej realizacji.

Uczniowie uczęszczający na zajęcia z etyki będą zmagali się z typowymi zadaniami rozwojowymi okresu dorastania, takimi jak: psychiczne usamodzielnianie się wobec rodziców i innych dorosłych, interioryzowanie określonych wartości, zasad, wzorców, wypracowywanie satysfakcjonujących relacji z innymi (przede wszystkim z rówieśnikami), przygotowanie się do wyboru i pełnienia doniosłych ról społecznych (partnerskich, małżeńskich, rodzicielskich, zawodowych, obywatelskich). Warto mieć na uwadze, że zazwyczaj z tego typu zadaniami idą w parze takie postawy, przeżycia i zachowania, jak: niepewność, kontestacja, zmienność emocjonalna i poznawcza, krytycyzm, ciekawość, skłonność do poszukiwań i eksperymentowania. Lekcje etyki mają pomóc uczniowi w jego samoidentyfikacji jako podmiotu moralnego i stymulować jego rozwój moralny na poziomie kognitywno-afektywnym i behawioralnym. Ważnym zadaniem nauczyciela jest stworzenie takich warunków na lekcjach etyki, aby uczniowie mogli uświadomić sobie różne aspekty podmiotowości, aby mogli swobodnie wyrażać swoje przekonania, konfrontować je z przekonaniami innych i uczestniczyć we wspólnym, krytycznym i odpowiedzialnym analizowaniu zachowań, postaw i poglądów własnych oraz innych osób – rzeczywistych i fikcyjnych.

Treści nauczania zawarte w podstawie programowej w zakresie przedmiotu etyka zostały podzielone na dwie zasadnicze części. Część pierwsza obejmuje wybrane najważniejsze pojęcia i wybrane koncepcje z zakresu etyki ogólnej. Treści określone w części pierwszej mają dostarczać uczniom ogólnego, teoretycznego instrumentarium, pozwalającego w sposób rzetelny, podejmować namysł nad zagadnieniami szczegółowymi opisanymi w części drugiej. Wyszczególnione w tej części treści nauczania nie obejmują wszystkich istotnych zagadnień ogólnych składających się na wiedzę o etyce – ograniczono się do kluczowych kwestii, inne jedynie zostały zasygnalizowane. Część z tych zagadnień została określona w podstawie programowej w zakresie przedmiotu etyka dla II etapu edukacyjnego. Nauczyciel etyki powinien zdiagnozować, czy uczniowie uczestniczący w prowadzonych przez niego zajęciach dysponują wiedzą z zakresu tego przedmiotu opisaną w podstawie programowej w zakresie przedmiotu etyka dla II etapu edukacyjnego. Jeżeli nauczyciel uzna, że należy rozbudować określone zagadnienia z zakresu etyki ogólnej, może skorzystać z treści zawartych w podstawie programowej w zakresie przedmiotu etyka dla II etapu edukacyjnego. W podstawie programowej w zakresie przedmiotu etyka nie określono treści z zakresu historii etyki. Nauczyciel może takie treści wprowadzać – najlepiej w kontekście omawianych pojęć i problemów etycznych.

Część druga obejmuje wybrane zagadnienia szczegółowe z zakresu szeroko rozumianej etyki praktycznej. Treści koncentrują się na zarysowaniu spektrum problematyki moralnej podejmowanej w różnych typach refleksji etycznej – bardziej rozbudowana lista zagadnień szczegółowych dotyczy problematyki społeczno-politycznej, ze względu na potrzebę rozwijania kompetencji społecznych i obywatelskich jako tzw. kompetencji kluczowych oraz z zakresu etyki życia osobistego, ze względu na opisane już warunki podmiotowe podstawy programowej w zakresie przedmiotu etyka. Ze względu na dużą doniosłość praktyczną w podstawie programowej w zakresie przedmiotu etyka wyszczególniono także wybrane zagadnienia bioetyczne oraz zagadnienia z zakresu etyki środowiskowej, etyki nauki i etyk zawodowych. Określona w tej części lista zagadnień ma charakter otwarty. Nauczyciel, a przede wszystkim sami uczniowie, mogą uzupełniać ową listę o zagadnienia w niej niewymienione, a będące przedmiotem szczególnego zainteresowania uczestników zajęć.

W ramach edukacji etycznej uczniowie powinni wykorzystywać nowoczesne technologie informatyczno-komunikacyjne, respektując prawo autorskie i zasady bezpieczeństwa w sieci. W szczególności stałym komponentem metodycznym edukacji etycznej powinna być racjonalna, respektująca wymogi logiki, i etyki dyskusja. Stałą praktyką dydaktyczną powinno być również odwoływanie się do różnorodnych codziennych doświadczeń uczestników zajęć oraz do różnych tekstów kultury.

JĘZYK MNIEJSZOŚCI NARODOWEJ LUB ETNICZNEJ

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Świadomość własnego dziedzictwa narodowego lub etnicznego.

1. Rozumienie znaczenia literatury i kultury w kształtowaniu poczucia tożsamości narodowej lub etnicznej.
2. Rozwijanie wiedzy z zakresu kultury narodowej lub etnicznej.

II. Kształcenie językowe.

1. Rozumienie wartości języka ojczystego oraz jego funkcji w budowaniu wspólnoty rodzinnej, narodowej i kulturowej.
2. Kształtowanie odpowiedzialności za świadome posługiwanie się językiem ojczystym.

3. Zdobywanie funkcjonalnej wiedzy na temat wybranych zagadnień z zakresu gramatyki opisowej.
4. Rozwijanie umiejętności poprawnego mówienia i pisania zgodnego z zasadami poprawności językowej.

III. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Rozwijanie umiejętności analizy i interpretacji utworów literackich i innych tekstów kultury z wykorzystaniem podstawowej terminologii.
2. Rozumienie zależności między wydarzeniami historycznymi a literaturą i kulturą.
3. Rozwijanie poczucia odpowiedzialności za przyjmowaną hierarchię wartości.

IV. Tworzenie wypowiedzi.

1. Rozwijanie umiejętności wypowiadania się w różnych formach.
2. Doskonalenie umiejętności wygłaszania, recytacji i interpretacji głosowej tekstów.
3. Doskonalenie umiejętności tworzenia wypowiedzi pisemnych.
4. Wyrażanie własnych poglądów i opinii.
5. Tworzenie wypowiedzi pisemnych, z uwzględnieniem estetyki tekstu i zasad jego organizacji, również z wykorzystaniem nowoczesnych technologii.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Świadomość własnego dziedzictwa narodowego lub etnicznego. Uczeń:

- 1) analizuje różne wzorce postaw społecznych, narodowych, obywatelskich, obyczajowych, kulturowych, moralnych, religijnych i w ich kontekście kształtuje swoją tożsamość;
- 2) rozumie tematy, motywy, toposy charakterystyczne dla literatury narodowej;
- 3) rozumie związek poznanych utworów z życiem narodu i różnych grup wspólnotowych.

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka. Uczeń:
  - 1) odmienia części mowy;
  - 2) wskazuje funkcje składniowe wyrazów użytych w zdaniu;
  - 3) analizuje zdania złożone współrzędnie i podrzędnie, rozpoznaje równoważniki zdań.
2. Zróżnicowanie języka. Uczeń rozumie pojęcie stylu, rozpoznaje styl potoczny, urzędowy, artystyczny, publicystyczny.
3. Komunikacja językowa i kultura języka. Uczeń:
  - 1) posługuje się oficjalną i nieoficjalną odmianą języka narodowego lub etnicznego;

- 2) świadomie korzysta z zasobów Internetu, w tym multimedialnych, np. bibliotek, słowników on-line, wydawnictw e-book, autorskich stron internetowych twórców; dokonuje wyboru źródeł internetowych, uwzględniając kryterium poprawności rzeczowej oraz krytycznie ocenia ich wartość, przestrzega praw autorskich;
  - 3) stosuje uczciwe zabiegi perswazyjne, zdając sobie sprawę z ich wartości i funkcji;
  - 4) rozpoznaje typ nadawcy i adresata tekstu;
  - 5) stosuje zasady etyki i etykiety językowej, wie, w jaki sposób zwracać się do rozmówcy w zależności od sytuacji i relacji z rozmówcą.
4. Odbiór przekazu językowego. Uczeń:
- 1) odczytuje sens tekstów artystycznych, publicystycznych (artykuł), prasowych (wiadomość, komentarz), również tych umieszczonych w Internecie, uwzględniając zawarte w nich informacje zarówno jawne, jak i ukryte;
  - 2) nazywa swoje reakcje czytelnicze (np. wrażenia).
5. Ortografia i interpunkcja. Uczeń pisze poprawnie pod względem ortograficznym i interpunkcyjnym.

III. Kształcenie literackie i kulturowe. Analiza i interpretacja utworów literackich. Uczeń:

- 1) rozpoznaje podstawowe motywy (np. ojczyzny, poety, matki, ziemi) oraz ich funkcje w utworze;
- 2) wykorzystuje w interpretacji utworu konteksty: literacki, biograficzny;
- 3) dostrzega obecne w utworach literackich oraz innych tekstach kultury wartości narodowe i uniwersalne.

IV. Tworzenie wypowiedzi.

1. Mówienie. Uczeń:
  - 1) tworzy samodzielną wypowiedź argumentacyjną według podstawowych zasad logiki i retoryki (stawia tezę lub hipotezę, dobiera argumenty, porządkuje je, hierarchizuje, dokonuje ich selekcji pod względem użyteczności wypowiedzi, podsumowuje, dobiera przykłady ilustrujące wywód myślowy, przeprowadza prawidłowe wnioski);
  - 2) publicznie wygłasza przygotowaną przez siebie wypowiedź, dbając o dźwiękową wyrazistość przekazu (w tym także tempo mowy i donośność, poprawny akcent wyrazowy oraz poprawną intonację zdania).
2. Pisanie. Uczeń:

- 1) tworzy dłuższy tekst pisany (podanie, rozprawka, recenzja, referat, interpretacja utworu literackiego lub jego fragmentu) zgodnie z podstawowymi regułami jego organizacji, przestrzegając zasad spójności znaczeniowej i logicznej, w tym celu posługuje się również technologią informacyjno-komunikacyjną;
- 2) tworzy samodzielną wypowiedź argumentacyjną według podstawowych zasad logiki i retoryki (stawia tezę lub hipotezę, dobiera argumenty, porządkuje je, hierarchizuje, dokonuje ich selekcji pod względem użyteczności wypowiedzi, podsumowuje, dobiera przykłady ilustrujące wywód myślowy, przeprowadza prawidłowe wnioski);
- 3) przygotowuje wypowiedź (analizuje temat, dostosowuje do niego formę wypowiedzi, sporządza plan wypowiedzi).

Warunki i sposób realizacji

Branżowa szkoła I stopnia to czas budowania poczucia własnej świadomości narodowej lub etnicznej, poznawania kultury, doskonalenia umiejętności komunikacyjnych, myślenia konkretnego i abstrakcyjnego. To również okres intensywnego rozwoju osobowości ucznia, zarówno pod względem intelektualnym, jak i emocjonalnym, jego zainteresowań, wyznaczania sobie celów, do których dąży. Uczeń tworzy fundamenty swojego światopoglądu, kształtuje hierarchię wartości, samodzielnie analizuje i porządkuje rzeczywistość. Staje się świadomym odbiorcą kultury, potrafi dostrzegać i rozumieć wartości narodowe lub etniczne oraz uniwersalne.

Zadaniem nauczyciela języka mniejszości narodowej lub etnicznej jest przede wszystkim:

- 1) pogłębianie poczucia tożsamości narodowej lub etnicznej, szacunku do kultury i tradycji;
- 2) rozwijanie motywacji do poznawania języka, kultury, tradycji;
- 3) zapoznanie z najważniejszymi tendencjami w kulturze współczesnej mniejszości narodowej lub etnicznej;
- 4) kształtowanie postawy otwartości wobec innych kultur i szacunku dla ich dorobku;
- 5) rozwijanie umiejętności sprawnego posługiwania się językiem mniejszości narodowej lub etnicznej w różnych sytuacjach komunikacyjnych z zachowaniem norm kultury, etyki i etykiety językowej;
- 6) rozwijanie umiejętności posługiwania się różnymi gatunkami wypowiedzi ustnych i pisemnych, które są niezbędne w edukacji szkolnej oraz w różnych sytuacjach życiowych;

- 7) inspirowanie ucznia do samodzielnego poszukiwania źródeł wiedzy, również z wykorzystaniem środowiska wirtualnego z zachowaniem zasad bezpieczeństwa w sieci.

Nauczyciel odwołuje się do wiedzy i umiejętności, które uczeń nabył na wcześniejszych etapach edukacyjnych. Uczy świadomego, krytycznego odbioru tekstów kultury. Zwraca uwagę na specyfikę życia mniejszości narodowej lub etnicznej. Stwarza warunki do samodzielnego rozwoju intelektualnego oraz inspiruje do pogłębiania wiedzy. W tym celu stosuje wybrane metody wspierające rozwój ucznia, w tym metodę projektu polegającą na szerokiej współpracy między uczniami.

W procesie nauczania są wykorzystywane cyfrowe narzędzia oraz zasoby edukacyjne dostępne w Internecie.

JĘZYK REGIONALNY – JĘZYK KASZUBSKI

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Świadomość własnego dziedzictwa regionalnego.

1. Rozumienie znaczenia literatury i kultury w kształtowaniu poczucia tożsamości regionalnej.
2. Pogłębianie znajomości literatury, języka, historii i kultury regionu.
3. Przygotowanie do świadomego uczestnictwa w życiu społeczności lokalnej.

II. Kształcenie językowe.

1. Kształcenie umiejętności posługiwania się leksykalnymi zasobami języka.
2. Świadome wykorzystanie języka regionalnego do wzmacniania poczucia tożsamości i uczestnictwa w życiu wspólnoty regionalnej.
3. Pogłębianie wiedzy na temat zagadnień z zakresu nauki o języku.
4. Wzbogacanie umiejętności komunikacyjnych, wykorzystywanie języka kaszubskiego w różnych sytuacjach.
5. Stosowanie szeroko pojętej indywidualizacji nauczania w wyrównywaniu kompetencji językowych uczniów.
6. Wyrabianie szacunku do lokalnych odmian języka regionalnego.

III. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Poznawanie i poszerzanie zakresu znajomości literatury kaszubskiej.
2. Kształcenie umiejętności analizy i interpretacji dzieł literackich oraz innych tekstów kultury.
3. Kształtowanie umiejętności świadomego uczestniczenia w kulturze: regionalnej, polskiej, europejskiej i światowej.
4. Kształcenie szacunku dla kultury własnej i innych.
5. Rozwijanie zainteresowania kulturą w środowisku lokalnym i rozwijanie potrzeby uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych.

IV. Tworzenie wypowiedzi.

1. Rozwijanie umiejętności wypowiadania się w języku kaszubskim w różnych formach wypowiedzi ustnych i pisemnych.
2. Wykorzystywanie kompetencji językowych w różnych sytuacjach.
3. Doskonalenie umiejętności wyrażania własnych sądów, poglądów i opinii.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Świadomość własnego dziedzictwa regionalnego. Uczeń:

- 1) analizuje różne wzorce postaw i w ich kontekście kształtuje swoją tożsamość;
- 2) rozumie tematy, motywy, topoty charakterystyczne dla literatury kaszubskiej;
- 3) rozumie kontekst kulturowy poznawanych utworów literackich.

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka. Uczeń:

- 1) wykazuje się wiedzą z zakresu fonetyki, fleksji, słowotwórstwa i składni;
- 2) odnosi się z szacunkiem do lokalnych odmian języka regionalnego;
- 3) stosuje w tekście zasady ortografii i interpunkcji.

2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:

- 1) wie, że język jest systemem znaków, a komunikacja odbywa się na poziomie werbalnym i niewerbalnym;
- 2) rozpoznaje wyrazy wieloznaczne i rozumie ich znaczenia w tekście;
- 3) rozumie pojęcie stylu i potrafi rozpoznać różne jego rodzaje;
- 4) rozpoznaje funkcje języka w tekście.

3. Komunikacja językowa i kultura języka. Uczeń:

- 1) posługuje się literacką odmianą języka w piśmie oraz literacką lub lokalną odmianą w mowie;
  - 2) stosuje poprawne formy wyrazów w komunikowaniu się za pomocą środków elektronicznych;
  - 3) świadomie korzysta z zasobów Internetu oraz krytycznie ocenia ich wartość;
  - 4) stosuje zasady etyki i etykiety językowej, wie, w jaki sposób zwracać się do rozmówcy w zależności od sytuacji i relacji z rozmówcą.
4. Odbiór przekazu językowego. Uczeń odczytuje sens tekstu (np. znaczenia wyrazów, związków frazeologicznych, zdań, grup zdań porządkowanych w akapicie), potrafi wydzielić jego fragmenty i objaśnić ich sens oraz funkcję na tle całości.

III. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Analiza i interpretacja utworów literackich. Uczeń:
  - 1) rozpoznaje rodzaje i gatunki literackie, potrafi wymienić ich cechy;
  - 2) rozpoznaje zastosowane w utworze językowe środki wyrazu artystycznego oraz inne wyznaczniki poetyki danego utworu i określa ich funkcje;
  - 3) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania bohatera i świata przedstawionego;
  - 4) rozpoznaje podstawowe motywy i toposy (np. ojczyzny, poety, matki, ziemi, wędrowniki) oraz ich funkcje w utworze.
2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:
  - 1) interpretuje dzieła sztuki;
  - 2) określa wartości poznawanych tekstów kultury.

IV. Tworzenie wypowiedzi.

1. Mówienie. Uczeń:
  - 1) tworzy samodzielną wypowiedź argumentacyjną według podstawowych zasad logiki i retoryki;
  - 2) wypowiada się na tematy poruszane w toku edukacji;
  - 3) publicznie wygłasza przygotowaną przez siebie wypowiedź.
2. Pisanie. Uczeń:
  - 1) hierarchizuje informacje zawarte w tekście;
  - 2) tworzy tekst własny, stosując adekwatną do tematu formę wypowiedzi.

Lektury

Proza:

- 1) Alojzy Budzisz, wybrany utwór lub jego fragment;
- 2) Florian Ceynowa, *Rozmòwa Pòlòcha z Kaszëbą* (fragmenty);
- 3) Hieronim Derdowski, *O panu Czòrlińszim, co do Pùcka pò sécë jachòł* (fragmenty);
- 4) Aleksander Labuda, *Guczów Mack gòdò* (wybrane felietony);
- 5) Anna Łajming, *Czterolistna koniczyna* (wybrane opowiadania lub ich fragmenty);
- 6) Aleksander Majkowski, *Žëcé i przigòdë Remùsa* (fragmenty);
- 7) Jan Walkusz, *Sztrądã słowa* (fragmenty).

Poezja – wybrane utwory następujących poetów: Stefan Bieszk, Jan Drzeżdżon, Stanisław Janke, Jan Karnowski, Franciszek Sędzicki, Jan Trepczyk.

Dramat:

- 1) Jan Karnowski, *Scynanié kani* (fragmenty);
- 2) Bernard Sychta, wybrany dramat (we fragmentach).

Przekłady: Adam Mickiewicz, *Pón Tadeùsz to je òstatny najachùnk na Lëtwie. Szlacheckò historiò z rokù 1811 i 1812 w dwanòsce knégach wiérszã*, tłumaczenie Stanisław Janke (fragmenty do wyboru).

Warunki i sposób realizacji

Podstawa programowa w zakresie przedmiotu język regionalny – język kaszubski dla branżowej szkoły I stopnia kontynuuje cele i założenia podstawy programowej w zakresie przedmiotu etyka z I i II etapu edukacyjnego. W nauczaniu języka i kultury kaszubskiej w branżowej szkole I stopnia należy uwzględniać szczególnie treści związane z wybranym kierunkiem kształcenia zawodowego.

Celem edukacji kaszubskiej jest kształtowanie i rozwój językowej, kulturowej i tożsamościowej świadomości młodego człowieka, o czym nie należy zapominać także i na tym etapie. Umacnianie i rozwój tożsamości kaszubskiej powinny być realizowane przez zaangażowanie w relacje ze środowiskiem i uczestnictwo w przedsięwzięciach kulturalnych.

Nieodłączną częścią edukacji kaszubskiej jest jej realizacja poza szkołą, w naturalnym środowisku językowym i kulturowym Kaszub. Należy zadbać o stworzenie warunków

dydaktycznych dla uczenia się i nauczania w działaniu i poprzez działanie. Jej celem jest tworzenie możliwości bezpośredniego rozmawiania w języku kaszubskim z osobami, które uczestniczą w codzienności za pośrednictwem języka kaszubskiego – także podczas wspólnej pracy. Ponadto pretekstem do uczestniczenia w zdarzeniach językowych mogą być konteksty społeczno-historyczne powstania tekstów kultury, miejsca związane z biografiami twórców czy miejsca związane z historią opowiadaną przez teksty kultury. Kształcenie koncentruje się na wprowadzaniu ucznia w relację między społeczeństwem i jego kulturą, ze szczególnym akcentem na tematykę związaną z poznawanymi zawodami / poznawanym zawodem.

Podstawa programowa w zakresie przedmiotu język regionalny – język kaszubski zakłada konieczność realizowania edukacji skoncentrowanej na rozwoju ucznia w zakresie wiedzy, umiejętności i postaw społecznych. Nauka literatury kaszubskiej powinna być prowadzona w języku kaszubskim, przy zastosowaniu metod rozwijających rozumienie i umiejętności analizy oraz interpretacji dzieł literackich i innych tekstów kultury.

W procesie nauczania są wykorzystywane cyfrowe narzędzia oraz zasoby edukacyjne dostępne w Internecie.